ŽALUJI . . .

V spomínbni

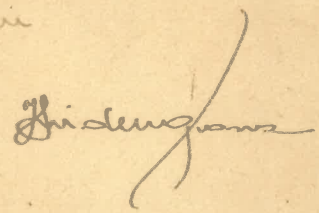

J. SEIDENGLANZ:

ŽALUJI . . .

Svědectví
kruté doby

Prvé vydání

Nakladatel Jan Kobes, Praha-Plzeň

Veškerá práva vyhrazena autoru.

Velikému apoštolovi míru

A. BRIANDOVI,

tvůrci Panevropy, velikému presidentu Francouzské republiky. Z hluboké úcty a vděčnosti, za mladou generaci odchovanou Vašimi svatými ideály — věčného míru v lidstvu — přijměte tuto knihu — žalobu válkou zničeného mládí, jež dnes je zoufalé, že národové jsou odhodláni jich životy obětovat v nové válce .

Raději zemřeme neposlušní — než jako vrahové nevinných!

Veliký presidente milované Francie, bojovníče míru, přijměte můj dík a lásku za všechny rozvrácené a zrazené, kteří upírají své slzavé zraky k Vám jako vysvoboditeli.

Chodsko v únoru 1934.

JOS. SEIDENGLANZ.

Prolog.

Je večer — smutný večer podzimní. Bez cíle namáhavě letí opozdilý motýl. Z jeho letu zmizela lehkost, elegance a on vysílen padá nazdařbůh do vlhnoucí trávy na zemi. Ach, kde jsou doby, kdy usínal syt na latnatém ovsu, ve vlahém soumraku voněl jetel a na stráních, kam měsíc bělavá svá roucha knížecí prostírá, splývalo stero hvězdných guirland a nespočetně členný orchestr cvrčků a koníků vyluzoval zmítavý příboj cvrlikotu — snad se mu mnohdy zdálo, že je to chřest rolniček španělských krojů, v nichž víly tančily.

I ten čmelák, jindy pilný a pořádný, jako pobuda usnul na květu pozdního pcháče. Nemá již domova. Pět dní hledal ztracenou královnu — pět dní vítal ho smutek kamarádů a hlad larev a konečně vida marnost svou — více se nevracel...

Vítr, jako zlý hospodský zalomcoval květem a srazil ho. Pak šíleně se chechtaje zpustle na své cestě konal podobně.

„Hoj — pobudo, chcípni" — ještě z dálky zasyčel.

A čmel netasí žihadelko, trpně zvedne nožky. Nemá již sil, aby se obrátil. Žlutí čmelíci běží se skrýti pod křidélka. Za živa je jimi sžírán. Každý propadenec má parasity... Marně květ pcháče k němu se sklání. Vítr opět jej oddálí a bajkový příběh Tantalův v tom marném úsilí ožívá.

Nad bídáctvím tím krvavě zapláčí javory. A jich zrudlé listy kanou na kadeře dívky o kmen opřené a nachýlené. — Pozoruje čmeláka a adventní barvou zkvetlý pcháč...

Proč raději nehledí vysoko, k oblakům? Nesměje se, nezpívá?

Sebrala čmeláka. Dýchá naň, sklání hlavu níž,

níže... A čmelák, místo aby se stulil — myslí na královnu a jat ilusí teplého vánku, odlétl.

Bláhovec! I jeho mámí přeludy jako nás lidi.

Aby marně neklesla zvednutá dlaň, sebrala na lících rosu slz...

Zafoukal vítr a zas rozvál listí — jako osud její sny. Rudý západ počernal, zhasly hvězdy, pláč roztesknil oblaka... Nad žalem dívky za hučely hvozdy vzpourou. Na to čekal severák. Skočil do korun zběsile krákaje, nemilosrdně bičoval, lámal jim větve, až poníženě prosily o milosrdenství —. Pak byly již pokorné a tiché... Do těhotných polí padal dešť. Žíznivá země pila s touže chutí jako nemluvně prs...

A děvče, jež nemělo domov, skrylo se pod silniční most. A srdce, jež i v hadrech stejně bije, ne ve zlém vzpomínalo na domov... Tam v horách vysoko je. Tam, kde zná každý kámen, studánku, strom a lidi — ze samot... Tam jednoho jara s petrklíči rozkvetla její láska k čeledínovi svého otce. A ten viděv nepřízeň rodičů, chtěl ji zlomit tím, že ji učinil matkou...

„Dají nám kus pole. Já budu chodit na práci do lesů a pašovat a budeme dobře živi..."

Nedostali nic —; vyhnali svůdce — vyhnali ji, protože poskvrnila počestný dům rodičů. Co utrpení zažila prosíc v kraji, kde jí nikdo neznal, o práci anebo alespoň kus chleba...

Dali jí chléb a namazali slovy:

„Žebrat chodí, žrát nemá, ale parchanta ano..."

Cítila bolest v životě — každým okamžikem svíravější, až... Zželelo se komu nešťastnice, že v mdlobách porodila...

Necítila bolestí, neslyšela dětský pláč, jejž rvala vichřice z bezzubých dásní.

Sychravou nocí šel milenec. Porodila jsi a

proto můžeš býti opět milenkou — řekl. Nedbal krví promočených sukní — na bolavé nalité prsy tiskl se ten hubený milenec — jenž měl jméno Smrt.

Políbil ji na bílé čelo a ona s ním odešla... zapomenuvši dítě...

Tak tu zbyl parchant. Našli ho živého. Co s ním? Proč se narodil? Kdo ho očekával? Takovým otazníkem přivítal Jana svět. Kdyby byl seletem, věděli by si s ním rady, a všudy s radostí přivítali. A protože byl člověk, nikdo ho nechtěl a hádali se, co s ním učiniti. Ze selete naroste vepř, z parchanta darmojed sousedů, přítěž obce a vůbec samá nepříjemnost. Nad chudými dětmi dlouze se zamýšlejí sudičky, nevědouce, co jim do života dát, obyčejně, aby se neošidily, nedají jim raději nic!

Osud oplácí...

„Pakliže je Bůh — proč dopustil, aby pošla pod mostem, jako zvíře — proč Svačiny netresce?" volali soucitní lidé.

A Svačinové, lidé vzdělaní, vlivní a zámožní se zhloubi duše styděli. Byť proti vůli — přece dítě přijali, řkouce:

„Nějak vyroste a zastane pacholka. Svá síla je za dvě cizí, není furiantská a nezlobí s úpravou jídla..."

„Všechno je pravda — řekl mladý Svačina své ženě, ale pamatuj, že ze špatného stromu špatné ovoce sklidíš. Je ze špatné krve. Co se z mošny narodí, mošny se zase chytí, neboť nemožno trestat sirotu, aby lidé to nepřekrucovali

ve zlé nakládání s ní. A nebudeš-li sirotu trestati — vyroste z ní zvlčilec a opět sklidíš nadávku lidí, že jsme ho špatně vychovali."

Ale proto si ho přece vzali a Jan bezstarostně rostl v dobrém kamarádství s nevlastním bratrem Václavem a sestrou Mařkou.

Když mu bylo deset let, přišel do panského dvora chromý kravař. Řekli mu, že je to jeho táta. Dědeček z toho zemřel.

To bylo příčinou, že slovům uvěřil, neboť mnoho zaslechl, co souviselo s ním, dědečkem a kravařem.

Sebe se pak tázal, proč onen otrhaný člověk by měl býti jeho tátou? Nikdo nemá dva tatínky. A kde pak má matku? Každý tatínek má svou matku?!

Prvně dětskou duši něco probudilo. Lžou rodiče, nebo kamarádi ve škole? Proč zrovna jemu se vysmívají chromým kravařem...

A po čase zvěděl vše. To již chromý kravař nebyl ve dvoře, ale chodil žebrat... Zestárl a nemohl pracovat, proto byl propuštěn. Půl života prožil v maštali, čtvrt na selských polích a poslední čtvrt dožije na žebrotě. To je úděl všech pacholků, kteří se na hroudách ustarají.

A lidé byli milosrdní. Na výstavných dvorech, kde kdysi sloužil, přijímali ho jako známého, a nechavše ho přespat v maštali nebo na slámě ve stodole, neprohledávali mu kapsy, nemá-li sirky. I větší krajíc mu ukrojili.

„To se máš. „Špacíruješ" se po světě jako pán a nic neděláš" — vítala ho tlustá výměnkářka. Lačna klepů, se slzami v očích nejdříve vynadala mladým a pak teprve se začala vyptávati.

Bolely ho staré nohy, chtěl si proto k ní přisednouti.

„Sedni si na zásep — vedle mne ne! Máš jistě vši a blechy." Vycenil bezzubé dásně, neboť uhodla dobře.

„Už to člověku nejde. Běhával jsem v tuhle dobu bos v blátě, plískanici — oral jsem promočený, zamazaný a mně se tehdy zdálo, že jsem ze železa."

„Jsi ještě dnes. Prase, vždyť nemáš košili a z punčoch jen svršek a namoutě — chtěla jsem říci, že je to dost, máš-li alespoň kalhoty spravené — ale cha-cha-cha — vždyť místo záplaty je tak špinavé nahé tělo. Ty prase, musíš mít ze špíny „kašťany"."

„Chleba si vyžebrám, ale prádla nemá nikdo nazbyt. A ani je nechci. V zimě neměl bych je kde vyprati ani usušiti — musil bych je míti na těle, až by se rozpadlo," hlas lítostí zachrčel a dech smutku zhasl přiblblý vzdor úsměvu.

Postřehla žalné věty, jata soucitem pravila:

„Víš — měl jsi méně kouřit a pít a mohl jsi si našetřiti na chalupu. Kam jsi dal peníze, za tolik let služby?"

„Chtěl-li jsem sedláku vydržet — musel jsem si kupovat buřty a pivo, abych měl sílu, neboť mně nepřilepšovaly hospodyně postraně. Když už jsem pak sílu nepotřeboval, propíjel jsem je... A nač bych šetřil? Pro koho?..." skoro se rozzuřil. Nedůtklivé stáří bylo raněno v nejcitlivějším místě.

„Máš dítě."

„Dítě —" opakoval třaslavým zlomeným hlasem, vyjadřuje tolik touhy a bolesti. Ze vzdoru a zuřivosti — zbyla jen pokora a lítost stařeckého srdce. Což žebráci také mají srdce?

„Je zaslíbené Bohu. Chtějí napravit, čím se na nás provinili. Bůh jim odpusť a netrestej je.

Rád budu, necháš-li mne dožít se té slávy, abych viděl, jak u oltáře zvedá Tvé svaté tělo a lidé před ním pokleknou. Potom skočím někam do rybníka, protože kněz nemůže mít tátu žebrákem — sice by mu nechodili lidé do kostela...“ prostě a naivně dopověděl.

„To jo — to jo...“ chechtala se výměnkářka. Myslela, že se pomátl. Což je možno, aby žebrotě se stala taková čest?

Do dvora vjížděl plačící malý hoch s koňmi zapřaženými v pluhu, pošťuchován mámou, aby byl tich.

„Pánbů dobrý poledne. — Copak se stalo?“ šel v ústrety.

„Záhůnky neumíme —“ vyhrkl, než mohla máma jinak se vymluviti, usednuv na vláče plakal usedavě.

„Je to kříž! Tátové jsou na vojně a my s dětmi hospodaříme —. Prokletá válka!“ Otřela si ruce do zástěry a šla vypřahat koně.

„Počkej! Obraťte! Chlapec mi povede koně a já vám je naořu... Sedlovou Vranku už nemáte?“

„Nemáme. Byla stará, dali jsme ji na maso,“ upřímněji sdělovala selka a klučík přestav plakat, hbitě obracel koně a pln radosti pobízel:

„Sedněte si na vláče.“

„Jen jeď. I kdepak, natahají se dost v poli. Jste hodní, že jste dali Vranku na maso a ne někam komediantům ještě trápit... Jo, kdyby tak také staří lidé mohli jít někam na „maso“,“ bručel pro sebe a belhal se ze vrat.

Provázely ho vděčné oči selky a dojata jeho dobrotou, umínila si, že mu dá obnošené kalhoty po muži.

Tak starý kravař za léta válečná učinil mnoho dobrých skutků a stal se svému okolí dobrodiním. I nabídli mu místo v pastoušce — živili ho a on radil, pomáhal při telení — dělal celé vsi hospodáře — za muže, již mřeli na frontách...

Jediné Svačina byl ušetřen — když uvolil se upsat skoro všechny své peníze na válečnou půjčku, a „aprovisací“ zalepoval slídivé oči. Bylo jídlo cennější než zlato.

„Dřeme se než na pány,“ říkala Svačinová.

Ku samotě mířil listonoš. Zapřažen do řemení toreb roznášel útěchu a žal. Útěcha byl lístek z vojny — znamení, že pisatel žije, a žal pravidelně svoji visitku vkládal do žluté obálky s vignetou „K. u. K. Militärkomando No...“

Takovou obálku přijala Svačinová. Myslíc na mužovo propuštění otázala se:

„Co zase chtějí?“

Roztrhla obálku. Uměla špatně čísti a trvalo chvíli, než zaječela jako trefená zaječice:

„Náš Václav padl...“

Vichřice bolesti v plen brala sdílná srdce, bezměrný, mučivý žal, do víru beznaděje strhal předivo snů. O, to nebyly sny! Co upínali k svému potomku, mělo jen naplnit zákon vývoje, měl žít, aby oni mohli zemříti, měl žít, aby jiným život dal a život v širé lány zaséval. Jeho život nebyl darem rodičů, nýbrž povinností generace ku generaci další. Jeho dědictví bylo svaté dědictví z mozolů předků přeměněné v líchy a lány životodárné. Ve velebném chrámu přírody se sešeřilo, neboť bolest jest milenec tmy. Jak modravé vaky pod očima, jež proplakaly noc, visely oblaky, větry rozervané, jako svědomí nešťastného otce...

V tom chrámu posvěcené zůstanou Vzpomínky. Myšlenky otce změnily se v řeku — v jejímž proudu zmítá se bílá rakev syna... Pluje v květ-

natých březích, špalírem hořkých vrb a tam slapy sestupuje. Štěstí nesestupuje, ono se řítí. Tak zřítila se i ona rakev, rozbila zrcadlo tůně a měkkým kyvem dál plují jen kry, za kterými temný Výsměch slapů volá:

„Již dosti stár je tvůj selský rod."

Ano, selské rody jsou slavné a starší než rody šlechtické. Jich erby jsou zrající lány, bohatství a nádhera rouch jsou kvétoucí lučiny a líchy galerie předků. Praděd koupil pole, děd ono, otec toto — toť ona galerie! A syn nekoupí nic. Který cizák však bude kupovat?

Tato otázka je troska selského zoufalství.

O, zahučte lesy — váš pán zemřel —. Zaplačte květy lučin. Pomodli se žatvo! Změň bystřino kaskády křišťálových roun v osnovy na rubáš panický a dívčí srdce ozdob se věncem myrtovým. Koníci, němoto, jak vám to říci, až zvony budou do kraje plakat — že měkké lůžko ustlala mu zem, již tolik miloval...

Vyschly již tůně matčiných očí, vyhublé ruce na prsou skřížené v bezměrné důvěře v Boha, k němu se vztáhly sepjaté, a pokorné prahy slov zašeptaly:

„Není to pravda? Mluv, učiň zázrak..." rouhala se.

Nic nezměnilo zoufalství, ač bolestí již šílela. Rvala si vlasy a kolena rozbíjela, klečíc pod křížem.

„O, prokleta budiž válka! Proklet budiž svět! Je-li jen trochu spravedlnosti na věčnosti — pak pro vás, bestie — jež jste válku vymyslili —, musí být vymyšlen nejstrašnější trest —. Proklínám vás — já matka..." Tak hrozné bylo zoufalství všech matek...

Nuž, páni mocnáři, generálové — za to nosíte

svoje vyznamenání a řády — za lidskou bídu a zoufalství matek...!

Život zavolal...

Když vichřice bolesti přešla a paprsek usmířené duše prodral se zoufalstvím, bylo nutno pohlédnout na zříceniny nadějí. Vypleněné srdce zoufale bránilo se uvěřit skutečnosti — stále čekalo zázrak, jenž bledl v krutém, prodlužujícím a marném čekání.

Konečně bylo třeba rozhodnout, kdo bude nástupcem. Mařku provdat na hospodářství bylo těžké, neboť matka se tomu vzepřela:

„Nechci, aby byla selkou. Žena každého posledního nádeníka je na tom lepší, než selka. Nechci, aby měla černé, rozpukané a schromlé ruce jako já, aby chodila oblečená hůř než každá žebračka a za to vše si nechala vyčíst každé sousto. Selka je zvíře — hovado — i kdepak hovado — tomu se rovnat nemůže —. Hovado má svou noc — své žrádlo a odpočinek; a já, když vy již dávno spíte, krmím prasata, spravovala jsem šaty dětem, a vy jste se ještě neprobudili a já již vstávala... Když vy máte neděli — já uklizím a zašívám, když v zimě máte dlouhou chvíli, já hubuji na krátké dny, neboť díla neubývá. Ne, nenechám jedinému dítěti zničiti život..."

„A což kdyby takto mluvily všechny selky, koho by si byl vzal náš Václav? Viď, pak by mohl býti někdo tak hloupý a dát mu dítě, aby dělalo u nás „hovado"," jízlivě, s opovržením parodoval selčina slova hospodář.

„Já být otcem děvčete, vzal bych na podobné

chytráky klanici a přerazil bych jim nohy a řekl bych:

Když máma udělala ze své dcery „slečnu" — tak si „slečnu" také najdi, nebo se ožeň s kozou. Já svému dítěti život „ničit" nenechám."

Selka pohotově:

„Vždyť také dnes při hospodářství kloudné děvče nezůstane. Hleď, Bílých děvčata, protože byla hezká, vzala si finančníky..."

„To vím. A starý Bílý říká: ‚Kdybych tu panskou bídu neživil, zemřeli by hlady. Jen vám dáti potraviny, na gramy odvážené a k tomu jen na lístky vydávané — vážily byste si svůj chléb. Vždyť víš, když vyměníš někomu „fasunk",že ti ho ani prasata nežerou. A na tuto „aprovisaci" čekají ve městech dlouhé fronty celou noc. Cha-cha — závidění hodné: chléb z otrub, pilin, rozšrotované kukuřice — mouka z drcené slámy — koňské maso veliká lahůdka, bílá voda čili mléko a tak dál — opravdu lze záviděti."

„Ale válka věčně trvat nebude. A také ne všichni za ni trpí. Pán málokterý a dělníci a nuzáci něco vydrží."

„Tys jako náš místodržitel Thun: Sedlák je vlastizrádce, poněvadž nechce odváděti „rekvisice", dělník je rebel, protože chce jíst. Jen je proto nešetřit a karabáč a karabáč — potom vydrží všechno a jsou spokojeni. Na chudé lidi musí být přísnost, cha-cha... A páni jsou páni! Cha-cha."

„É —, marně mluvit —" mávl rukou, snížil prvé jizlivý hlas a starostlivě vzhlédl.

„Ubohý Václav! Už se nevrátí — hlas se chvěl — a my věčně hospodařit nemůžeme. Musíme hledat náhradu a pro někoho dvůr připravovat. Vezmeme si některé dítě bratrovo — nebo některé z tvé strany" Poslední slova pronesl po kratší přestávce s jistou obtíží.

„Či dvůr prodat?"

„A peníze vezme čert a z nás budou žebráci. Ne — ne — za nic ne," vykřiklo selčino selství, tak často zapírané. „Bylo by to pro tebe. Nedělat. Potom bys na schůzích a po hospodách zůstával..."

„Naopak — naše Kampelička vzrůstem vkladů vymyká se nám — čestným funkcionářům, takže pomýšlíme její správu svěřit úředníkovi. Mohl bych jím být sám..."

„Pusť již jednou z hlavy bláhové věci. Hleď, mohls být poslancem, mohls být v Zemědělské radě, v novinách tajemníkem a bůhví čím a kde ještě. A před chvílí jsi se mně „pány" posmíval. Co mají?"

„Vždyť ty pro ně přeci horuješ."

„Lepší se mají než my, ale my jsme se pány nenarodili — pro nás panský život není. Tys na pána „moc" poctivý a veliký dobrák a já husa hloupá. Proto by se nám smáli a námi pohrdali. Takto — třeba jsme umazaní a otrhaní — rovní nás ctí a tebe si váží jen proto, že jsem tě přes všechny lákavé vyhlídky udržela na hroudě — že nejsi jako ti, kteří nám říkají medové řeči, jaké krásné je hospodařit, avšak sami od půdy utekli Já vím, že náš život je krušný a horší než jaké má okolí, ale tím vinen jsi ty."

„Proč zrovna já? A ty ne?"

„Ne. Ty žiješ dvojím životem. Kdybys nechal politiky a byls sedlákem, neviděl bys rozmařilý život ve městech, hospodách a v rodinách těch různých „žvanilů", netoužil bys po něm a byl bys spokojen. Měl bys jiné radosti — smysl pro hospodářství a pro mne. A nediv se proto mé

povaze. Jsem tvoje žena — jsem hloupá a ty, místo abys mne pozvedal, ty mnou pohrdáš — urážíš a vysmíváš se mé hlouposti. A to bolí. A když je to stále — jakou mohu mít z něčeho radost. Ty si neuvědomuješ, že takto se mi odvděčuješ za všechnu práci, kterou konám za tebe..."

„Bráníš mi, abych nalezl lehčí živobytí a zbavil tě dřiny."

„A proč tedy svému okolí lžeš...?"

„Nelžu. Idea půdy je svatá a krásná. Nemohu za krutý osud, který mi vzal syna. Mařku při hospodářství nechceš nechat a Jan bude knězem. K čemu je nám sedlačení."

„Řekla jsem, že se za pány nehodíme."

„Jaké pak „panování". Žili bychom stejně jako dosud."

„Ba ne..." odtušila tichým povzdechem. Já... celý život nepoznala trochu tepla lásky... dřela jsem, až ze mne není nic... Dřela jsem, abys ty mohl si vyhovit, dřela jsem, aby náš Václav měl lepší... a má dřina byl boj o tebe... Dobře vím, kdybys opustil půdu, jež se ti zdá prostá — stejně tak prostou bych ti připadala já... a i mne bys zradil... A co by ze mne bylo? Neumím kromě selské práce nic jiného... co by z dětí bylo...?" tiše vyzradila tajemství své duše.

Nikdy natolik nesvěřili své city slovům. Ve věčném souboji zápasil intelekt s realismem. Intelekt mužův zvítězil nad dušemi — realism selčin živelností jej předčil doma. Tak mimo domov byl vůdce — doma přezírán byl osobou druhořadou. Proto dnes byl nanejvýš udiven kapitulací ženy. Bylo mu vše divné a nesrozumitelné. Pohlédnuv přes stůl k ženě, viděl ji plakati. Dvě stružky leskly se na popelavé tváři a slzy jako zrnka růžence propadávaly se promodlenými zdrávasy,

kajícné, ale marné modlitby za návrat Václavův.

„Bože — jen Ty víš, kolik sebezapření stojí matku výchova dítěte —. Jen Ty víš, čím dítě je matce. — Jen Ty chápeš velikost jejího zoufalství," promluvila duše.

Nahlas pak pátravému pohledu mužovu odpověděla:

„Jaký trest musí stihnout vraha našeho Václava?"

„Neproklínej ho. Snad ho zabil nevinný člověk. Ve válce není vrahů. Vraždí druh druha — nevinný nevinného, lidé, kteří si navzájem ničeho neudělali. Proto je válka největší bídáctví, atavismus a davová zbabělost. Tomu ty nerozumíš."

„Snad žádná máma nerozumí, proč má vychovat děti a proč jí je smějí brát a zabíjet..."

„Ale snad tak nás Bůh tresce za vinu Svačinů. Snad náš Václav padl... aby Jan ho nahradil."

„Dítě pohaněné matky — stane se dědicem rodu. Vždyť přeci jsme ho na radu faráře chtěli obětovat, za vinu Svačinů přislíbili Bohu."

Lekla se selka. Není dobře rušit slib daný.

A i ve Svačinovi se cosi vzpíralo. Proč právě Jan? Dítě odsouzené! Proč právě jeho vybral si kněz a dal studovat? Proč nyní on mu má odevzdávat dvůr? Jak předivně mu padá štěstí v klín.

Nedohodli se ten večer. A následující dny zžírali se opět zlobou. Sladký byl tón: Prodej — prodej — prodej.

Číhavý instinkt selčin v pravý čas vždy vytušil nebezpečí a tvrdě vykřikl:

„Pokrytče!"

Že vzdoru k pokrytecké lásce mužově k půdě — ona bědovala na ni. I to hodilo se Svačinovi, takže někdy prozradiv své tajné přání, lehko se ospravedlňoval.

„Mrzí ji hospodařit. Nebýt mne, kdož ví, kde by již dvůr byl," říkal sousedům, a ti znavše stesky Svačinové mu uvěřili. Získal tím na úctě.

Na matce ulpěl stín nespokojence. Zvěděvši z čeho ji viní, udivila je odpovědí:

„Kdybych nenáviděla půdy, podporovala bych snahy mužovy."

Nikdo je však neznal a proto neporozuměli.

Nenáviděla život selky, protože ho nemohla milovat, protože v neustálém shonu a boji neměla na lásku čas. Láska je útlá rostlinka. Chce něhu, péči a jen v slunné pohodě rozvíjí v milostný květ. V jich domácnosti byl chlad, studeno a těžké mraky nepropouštěly úsměvy slunka, jež nyní ještě zhoustly, neboť z nich měl vyšlehnouti blesk rozhodnutí — o jich dalším osudu.

„Bůh mi odpust. Jan bude nástupcem —" řekla selka. „Ctí nás jako rodiče, zvykli jsme si na něho jako na vlastního, proč bychom cizí zaopatřovali."

Svačina ještě odporoval. Vyšel do polí. Byl den měkký jarní — v němž dýší stromy a mluví pole. Objal je pohledem cizáka, neboť v duši je prodal. A tu hroudy změnily se v sametové šedé oči, naplnily se lítostí a zavyčítaly, jako nevinný políček.

„Pochop, Svačino! Jsme biblí tvého rodu. Zdrásané ruce psaly v nás minulost. Tu umíral děd a kolik pokolení zpět, tu otci syn ze rtů bral poslední dech, aby tělo mrtvého položil za polštář kolejnicím, po nichž rozjíždí se život v budoucnost. Nebuď polštářem posledním — propastí, do níž se zřítí a rozbije..."

A Svačina pod dojmem toho dne přivolil, aby Jan byl jeho nástupcem.

Z hrud zvedl se skřivan, provázen očima Svačiny — zpíval — zpíval — polím dokola a sladko, lehko, jako po zpovědi oddychla si vysvobozená duše... Svět se mu zdál krásnější, barvy jasnější, hudba jarních pramenů nevázanější, ani domů se mu nechtělo.

Jan přijal rozhodnutí s radostí, neboť profesoři na gymnasiu ho nechválili — protože uměl pěkně psát — jak činil na obecné škole pan řídící.

Na rozhraní...

Byl konec světové války. Miliony životů, hoře vdov a sirot, tvoří gigantičnost smutného mezníku v dějinách lidstva. Zapraštělo, až kdesi v útrobách země, pod nárazy řítících se trůnů a předsudků. Svět změnil se v bláznivý kolotoč. Ztrnula tradice, neboť Nový život cválal mílovými kroky a jásal nad porážkou Starce.

Triumfoval duch revolty, reforem, zatopený slunnou září slibujících vítězů — že tato válka — byla válkou poslední... Zaťaté pěsti poražených neměly odvahu zahrozit.

A my, jakobychom ztratili rozum, rozvahu — plakali jsme radostí i děkovali Bohu, kterému jiní plili do tváře, káceli jeho sochy a vláčeli je špínou pochybených hesel. Ve městech se zdálo, že nadešel svátek bez konce. Denně procházely ulicemi průvody, konány tábory a kde oko spočinulo, jásaly barvy praporků aneb v každé knoflíkové dirce trikolora. Bezpočet hudeb vyhrávalo národní písně.

Vlna nadšení mnohé opila, že mstili se i na majetku a výkladech cizáků, čehož jiní využívali k řemeslnému plenění a tak prvně byla zrazena

víra v očistu. Ano, lid věřil. Je málo okamžiků v dějinách, kdy lid věří. Jak vzniká víra? A co je víra?

Víra vzniká z naděje. Naděje zživotňují se nejčastěji ve veliké okamžiky lidstva Mstou. Msta je lučavka, jež rozleptává pokrytectví a zásaditost věků. Protože věky, jich minulost jsou zásadou, neutralisují leptavost Msty. Neutralisace bývají bouřlivé a při nich vznikají sloučeniny — soli. Bouřlivost neutralisace v dějinách jmenuje se revoluce a sůl je Víra. Víra, krystal ideálů lidstva! Cena soli není v novosti, ale její život určí užitkovost a upotřebitelnost. A proto lidstvo bude klamáno potud, pokud víra bude produktem Msty. Posadilo-li lidstvo na oblačné trůny jako vzory lásku, dobro v souhrnu náboženství anebo vrcholnou čestnost u silných, čistých charakterů — pak marně chcem zavírat oči, že nejvýš jsme posadili krále králů Mstu. Hle, i to nejčistší náboženství je službou msty. Co je odplata záhrobní? Co jsou slova: Bůh tě zkouší, trp, nehřeš, za něž je nám slibováno království věčné a hříšníkům utrpení v pekle. Hle, i dokonalost božská poddala se mstě slibujíc na posledním soudu odplatu dobrým a utrpení čili pomstu hříšníkům.

Msta byla vždy nadějí slabých a otroků; karabáčem silných a posléze soudem sama.

Čas míjel: Země pohnojená krví, dávala bohaté úrody, jež měnily se v hojnost u sedláků. Zaměstnanost dělníků opět vznesla blahobyt i k nim a nastal blahobyt jako nikdy před tím. A přece lidé nebyli spokojení. A mladá republika, jako nevěsta v líbánkách nechtěla si kazit reputaci, proto byla štědrá.

Bezděky heroismus legií — z přílišné národní horlivosti začali jsme odvažovat na koruny a

teplá místa v úřadech. Tím v jednotu legií zasili jsme nespokojenost a roztrpčení, neboť ne všem naměřeno spravedlivě.

A přece ti chrabří hoši, když vstupovali do legií a pak jako vítězové se vraceli, nikdy nepopomyslili, že národní povinnost se dá zaplatit. Jen neprodejné je vzácné a ctné a trvalou uchová si úctu.

Věděli, že mimo nich má národ děkovati bezejmenným legiím matek, jichž zápas byl mnohdy stejně heroický.

Této slabosti plně využila individua, která s legiemi neměla nic společného — leda pokoutně získaný stejnokroj... Stačilo však říci: jsem legionář — a předák, dbalý své oblíbenosti, se již postaral, aby přání bylo vyplněno.

Tak kočí Svačinovic se stal poštmistrem a postrachem vzdělaného úřednictva. Obecní pasák četníkem a postrachem sousedů. Než žebrák obce, jenž toto vše viděl, a chtěl, aby ho učinili milionářem, byl poslán do blázince. Bezruký legionář, baráčník Zítek, šel prosit na berní úřad, aby mu poshověli daně, že má ženu nemocnou, chalupu na spadnutí a houf dětí.

Tak podobně utýraný vděk i jinde odměňoval. A rostlo pokolení Janovo a Mařky — pokolení, jemuž první rány na frontě otevíraly slabikáře...

Svět zbídačený tolikerými krutostmi přecitlivěl a tvořil spoustu sociálních revanchí.

Svět hladový, obohacený zkušenostmi, nutil sedláka, aby nasil více chleba.

Svět nahý, nutil továrníky, aby vyráběli více látek.

Továrník nutil dělníky k píli a protože nemohli a svět křičel, rozběsnil se na lidskou lůzu,

jež musí svačit a spát.

„Celé jmění tomu, kdo nahradí rebely, stávkaře.

Našel se ten člověk. Jeho důmyslu bylo dáno jméno Technokracie.

V jejím stínu vyrůstalo divné pokolení. Vyrůstalo v poměrném blahobytu, bez práce, jíž otcové postačili, a synové a dcery dány do učení, na studie, aby prý snáze životem se probíjeli.

Proto Jan, místo, aby končil v kvartě, vstoupil do života s maturitou. I Mařka za nedlouho dostuduje obchodní akademii a bude úřednicí v kampeličce, kde je nyní ředitelem a vším ostatním politický šplhavec Cihlář — vulgo selský agitátor.

Svačina byl pyšný.

S hůry plval po těch, kteří hlásali o ideách půdy, jíž napřed sami zrodili. Svačina uchoval dvůr, dětem dal vzdělání, zůstal věren půdě. To řka sousedům získal si úctu skoro nábožnou.

Sám pak se těšil, až Jan přebere hospodářství a pak na výměnku nesužován výčitkami ženy, oddá se své zálibě — politikaření.

A život Jana zavolal...

„Svačino, bude vás škoda na sedlačinu," řekl starosvětskou frázi ředitel, když tiskem ruky propouštěl do života několik hochů.

Všichni hleděli vesele do světa, neboť nebyli zklamáni. Jan měl rozhled zacloněný Hromským údolím, kde stál statek Svačinů. Měl být připoután k hroudě — oloupen nenávistí rodičů o lásku k ní.

A pak pacholek s maturitou je přece veliký komfort. Ano nahradí pacholka, který dal výpověď, protože se dostal do továrny. Jak dlouho bude trvati a může dáti výpověď služebná. A jinou nedostanou. Nedivil se čeledi, že nechce sloužiti. Od rána do tmy dřít, pro sebe nemíti ani chvilenku volnou, jakoby dobytkem byli, jenž musí dřít a spát, aby mohli zase dříti.

Pravda — sedlák se zapřahá s nimi a selka dře ještě více, ale ti vědí, že pracují na svém a pro sebe. Avšak i oni byli nespokojeni a záviděli dělníkům.

Znal tento palčivý problém, sociálně vrcholně nespravedlivý a přec jinak nerozřešitelný, jenž se bude stále přiostřovati vzdělaností venkova, až konečně selství bude postaveno před fakt, že dnešní poměr zemědělského dělníka je mnohde cosi nemravného a nedůstojno člověka.

Proč? Kdo slouží u sedláka? Mládí od 16 do 30 let. Starší čeleď sedlák nechce, říká, že je už přemoudřelá, urážlivá, trucovitá, méně pilná a podobně. Zatím je pravdou, že v 30 letech je zemědělský dělník mrzákem, který dobytku nepostačí. Dal zemědělství svá nejlepší leta, nejlepší sílu, vyssát nadlidskou dřinou, byl pak od dvorů nevděkem odehnán. Stanuv bezradně a bez existence, doprošuje se někde soucitu. Vždyť ještě nechce zemříti, chce míti děti a někde v koutku duše tají zakřiknutý sen o štěstí. Dokud duševní úroveň sedláka byla stejná, jako čeledi, dovedli si býti kamarády a tvořil se onen krásný patriarchální poměr, kdy čeleď byla pokládána za součást hospodářovy rodiny. Dodnes zůstal zbytek toho, že čeleď béře se ku rodinnému stolu, aby snad společně se najedli, ale dále se nesžívali. Sedlák nechodí s chasou na hyjty; rodina, noviny

a jiné věci zabírají jeho čas, vesnice přestává býti kolektivem a začíná žíti škatulkovanou osobitostí. V ní ale zbyl kolektiv služebných. Ten nesmí ani číst, protože den je pro práci a večer nemá kde.

U selského stolu cítí se odstrčen a zrovna nevhod. Svou světničku nemá a má-li, je tam pravidelně než lože, kufr na šaty a zima. Nemá světla, nemá kamínek, nemá stolu, obrázku na zdi — nic zhola nic, ba má-li tu světničku, je veliký komfort u služebného, neboť pravidelně mívá jen postel na seníku či v maštali.

Sedlák jimi nepohrdá — a snad i nemůže za to, že chlad se mezi ně vtírá. Jak Jan může upřímně kamarádit s čeledínem? Týden, měsíc je možno snésti naivní názory nevzdělaného čeledína, jenž zdá se svým úzkým rozhledem dítětem.

S dětmi nelze uzavírati přátelství bez jisté únavy při delším styku. A proto dítěti, byť velikému, opět jen dítě porozumí. Snad možno namítnouti, aby zvedána duševní úroveň zaměstnance půdy.

Ale vrstvy, z nichž přichází tento živel, nemají prostředků a málokdy pochopení pro vzdělání. A i kdyby, jakmile se zvedne jich duševní úroveň a rozšíří obzor — poznají svoji křivdu a utekou. Proto ten lid musí býti uměle bídačen, aby byl spokojen. Rozvátý po dvorech, samotách, toulá se na širých, bezlidných líchách, jež jeho hlas tříští, tlumí, aby nikdy se neslil v mohutný výkřik. Lid plachý, trpný, o který se nikdo nestará, protože nemůže jíti v průvodu manifestovati, protože nesmí chodit na schůze.

Lid přezíraný chlebodárci, podceňovaný kolegy dělníky jiných povolání, zbídačený posměchem svých vulgárních jmén (pacholek, děvka), připoutaný k dobytku, odpuzuje smradem močůvky a špínou. Tak nenávidění všemi — všemi bez rozdílu, žijí odstrčení, zapomenutí, jsou odporní jako prašivé ovce, všude vylíšováni.

To vše si ujasňoval Jan. Byl nešťasten tím poznáním. Neštěstí rodí básníky a filosofy. Byl filosofem svého druhu, bez základů theorií a znalostí je vyjádřiti. Jeho filosofie nepramenila v hlubinách duše, nebyla hledána a objevována, nýbrž tvořilo jí okolí a zkušenosti z něho.

Míjel les. Z kraje vzlétla žluna, houpavým letem mířila přes údolí a kdykoliv roztáhla křídla děsivě se zachechtala. Postrašila i kukačku, jež umlkla. Prokletá!

Když kukačka kuká, sedlák počítá, zač bude žito, milenky za kolik let si je milý vezme a babky jak dlouho budou ještě živy...

Objal tesknýma očima litinově šedá žita, žlutí zkalenou zeleň pšenic, zemitou zeleň ovsů i bledší vlnkovité ječmeny... Povzdechl a cosi těžkého na prsou dovlékl až domů. Radost ho doma přivítala.

„Dobře jsi dostudoval. Nyní však se musíš více všímati hospodářství —“ řekl otec.

Čekali též radost a vděk chlapeckých očí, ale ty se zúžily, mdloba jakoby přelétla tváří, hlava se sklonila na prsa a rety pokorně zašeptaly „ano“, provázené resignovaným, sotva znatelným, pohybem rukou.

Šel do chléva krmiti. Cítil kosý pohled děvečky a pacholka:

„Nyní bude po ležárně. Teď ti něco nastane. cha, cha!“ smál se pacholek. Jakou radost jim to působilo, že ho mučili.

„Dej pít býkovi,“ furiantsky nadhodil čeledín.

Vzpíral se poslechnouti pacholka. Ale přece

zvedl těžkou putnu. Býk se již ohlížel. Vida, že k němu míří, táhle zabučel, rozhoupal hlavu a těžké řetězy zakřičely. Z pod rudých brv veliké vejčité oči hleděly na Janovo zaváhání.

Nesa putnu před sebou, přistupoval se strachem. Když byl na dosah, zlomyslné zvíře učinilo výpad, trknuvši mu do putny. V zápětí vystříknutou vodou zmočený Jan s výkřikem uskočil.

Děvečka i pacholek se popadali za boky:

„Budeš sedlák jen což! Jak pak ho vyvedeš na řetězu na dvůr, až já za týden odjedu? Hleď, když potvora trkne, to se dělá takhle...“

Vzal hůl silnou jako jeho zápěstí a třískal býka po žebrech. Bučel, prohýbal se a těžce uskakoval nemilosrdným ranám.

V zápalu hrdinství čeledín zapomněl nutné opatrnosti. Chtěje ho udeřit se strany přes hlavu, byl býkem přitisknut ke zdi. Volnou rukou udeřil ho přes zadek v domění, že odskočí a uvolní ho, ale býk jen odtáhl zadek a než mohl se vyvléci, kopl ho do stydké krajiny.

„Auíuí —“ zaúpěl, klesl v zápětí rozdrcen rozzuřeným dobytčetem.

Zmítání.

Každá rostlina potřebuje určitou půdu a prostředí. Kdybychom toho nedbali sázejíce rostlinu, zakrní, ne-li zajde. A proč tak často na tyto základní principy zapomínáme u člověka? Vždyť podléhá témuž zákonu přírody a osudu.

Nikdo se netázal Jana, zda je spokojen a srozuměn s novým životem. Vždyť celý život odstrkovaný naučil se děkovati za každý drobeček

a jakási samozřejmost říkala, že musí být spokojený a vděčný.

Jak pak by nebyl spokojen a šťasten, že stane se malým králem „zlatého údolí“, jak lidově bylo zváno, pro své položení k slunné straně, na západě, proti drsným větrům, chráněné podkovovitým Hromem. K východu údolí přecházelo ve zvlněnou pahorkatinu, překrojenou státní silnicí, na jejíž křižovatce, proti Hromské podkově bělela se škola, fara a kostel. Bylo to jedno z řešení našich demokratických a praktických předků, že školu a kostel postavili na rozcestí, kam měli přibližně všichni stejně daleko.

Jen do Skalice, k níž náležela samota Skřivanů, bylo sotva dvacet minut.

Mlýn náležel bratru Svačinovu.

Toto podkovité království Skřivanů bylo ohraničeno panskými lesy, takže sem zřídka zabloudila cizí noha, neboť všechny travnaté cesty končily v prudkém úbočí Hromu a nebylo lze, mimo do lesa, po nich nikam dojíti.

To bylo pýchou Svačiny.

„Mně a hraběti patří údolí —“ říkával v hospodě.

Samota vtiskla Janovi zádumčivost a plachost.

Proto se nebránil, když byl připravován na kněze, ač dobře věděl, že jím nikdy nebude. Nedovedl se vzepříti ani teď, ač věděl, že sedlákem nikdy nebude.

Měl divný přelud a víru v zázraky náhod. Nejasně tušil, že divná, nadpřirozená moc určuje směr jeho životu. Vždyť tolik předivných náhod měnilo jeho život. Tato však byla opravdu poslední.

„Dnes nedostanou pacholka na vesnici — řekl

otec — a jak pak my samotáři. Na samotu nechtěli ani před válkou...“

Tak Jan nahradil pacholka. Byla senoseč.

Na louky vycházeli za šera, do svítání, v němž každé ptáčí hrdélko, jakoby mělo puknouti předstihovalo se radostným zpěvem — jenž tak dobře se naslouchá v zadýchané postýlce.

Zkřehlé jitro přitisklo se na Janovo teplé tělo, hřejíc se drze jím lomcovalo, že jektal zuby. Onyxovou aureolu měl Hrom. Mdlá vůně zavadlé trávy voněla křehkým svítáním. Lůžka tekoucí vody bíle dýchala. Květy uvadlé spánkem, probouzely se bolestí, shrnovány kosou na řad, provlhlý jich slzami, které smáčely paty sekáčům, bolestivě našlapujícím, neboť ústa puklin žíznivě pila jed rosy, tolik pálící.

Udiveně hleděly květy s němou otázkou: proč?

K čertu květy! Vám ještě mám odpovídati — myslí Jan. To by tak scházelo!“ Příroda nemá se žádným soucitu. Soucit je slabost!

„No seč — chvátej trochu —!“ je Jan pobízen.

„Seč — seč?“ opáčí v duchu Jan. „Také nemají soucit. Sami si vzali nejlepší brousky, jemu zbyl tento „olověný“, kterým kosu „zavalí“, protože musí tlačiti a přece po ní jede, jako po hlíně...“

Při každém broušení zvedl kus trávy, tím vlhčil si ruce, jež vítr opět osušoval, čímž kůže pukala a kornatěla.

„Nestačíš, protože máš kosu na „velkou ránu“, řekl přijednaný sekáč.

Sklopil špic, maje „malou ránu“, pomaleji šel vpřed, ale snáze řad protáhl. Chtěje rychleji do předu, nechával podřadky, jež za sekáčem jsou stejnou pohanou, jako u hudebníka falešná hra.

Když vrcholek Hromu smál se do šedého údolí zlatým úsměvem prvních paprsků — snídali.

Vůně travin a páry z kameněného džbánu mísily se s feniklovou vůní chleba a lákaly drobné všetečné koníky, ba přilétla i vosa. Byla to krmě královská pro vytrávené žaludky, lahodně po nitru rozlévající pocit tepla a nasycenosti. Zdálo se jim, že každou lžící lžíci síly do sebe přijímají. Jan záviděl. Byl příliš uštván, aby mohl jísti. Bezúčastně naslouchal řečem a s hrůzou očekával okamžik, až opět začnou síci.

Nevydrží sekáčům. Píchá ho již u srdce. Nevydrží-li, jaká to bude hanba? Hoši v jeho letech bývají postrachem starším sekáčům. A on nevydrží...? Zítra o tom bude vědět celá vesnice a hoši jeho let se snad strhnou, aby dokázali, jakými jsou sekáči...

Toto vědomí těžký život ještě více ztrpčovalo.

Budíček ptačích hrdélek zmlkal a novorozeňátko Den, jenž rozmazleně ronil slzičky za své procitnutí, nakonec v chladivé rose slz se vykoupal, zrůžověl a okřál, docela zkonejšen. Jemné prstíky paprsků rozstíraly zbytky slz a vánek je osušoval jemným dotekem. Nakonec otevřela se květnatá očka a Den s dětskou nevinností se smál — smál...

Smáli se i lidé a chválili:

„Dnes bude den jako korálek.“ Hovory, výskot, zpěv ozýval se za kopkami, jež chtivé mládí rozmetalo na stýlka a stařeny je ohrabovaly.

Tu již nekosili sekáči. Svačili. Pivo a chléb. Kdo dává pivo, je hodný sedlák! Na dva loky každý vyprázdnil sklenici a pak každý sežvýkal krajíček chleba.

Jan kdysi opovrhoval těmito hlupci, kteří věří, že pivo dává sílu. Oni opět opovrhovali tvarohem, smetanou rozdělaným, nebo zkyslým mlékem se smetanou, kam každý si nadrobil krajíc

chleba jako dřevařský klín.

Ale dnes pil též. Dnes jim dal za pravdu. Pro kočku jsou učené hodnoty jídla. Pivo je bič, je řízné, vzpruží a blaživě pohladí břišní svaly, sečí tolik namáhané, až břicho bolí a bývá stažené jako ouvazek pytle.

Jan pak šel pro travní stroj. Točila se mu hlava. Měl kruhy před očima, točil se s ním svět a do hlavy jakoby mu kdosi cpal hlínu.

Svačina si šel, než přijde Jan se strojem, zdřímnouti do lesa. Ostatní šli pomoci rozmetati kopky.

Přijížděje — Jan prozpěvoval.

„A hoj, koně — teď lette!" zakřikl, jak činíval pacholek. Tak je třeba odpovídati osudu! Ne smutkem, ale veselím — ba krutým výsměchem. Dáti mu pocítiti, že se ho nebojí, ale drží za hrdlo a že s ním praští na lopatky, jakmile se osmělí mu poroučeti svými zásadami.

„Hola koně — nemáme řad očištěný —, ale snad to půjde. Musí jít! Hola —!" vzkřikl, aby ozvěna našla Svačinu. „Prrr!"

Připravil a namazal stroj, nohou uvolnil soukolí — nožíky, jako zlověstní ďáblíkové, zachechtaly se v ocelových dásních prstů a již prvá stébla trav, byla ukousnuta.

„Prrr —! Bíííje — Ryzko pitomá, nelez do trávy! Teď tu bude kousek neposečený. Dorazí ho kosou, až doseče —" k sobě domluvil.

„Prrr—! Hrom vezmi pokosenou trávu. Nabalila se na prsty. Bude tu chyba. Doseču ji...!"

„Prr—! Hrom do krtiny. Bude tu chyba... atd."

„Prrr —! Hrom do mraveniště. Bude tu chyba... atd."

„Prr—! Tráva na nožích..."

„Prrr —! Hýml — kruci, Ryzko, kam tam lezeš?"

„Prr —! Něco je pod žabkami... atd."

A tak než Jan objel kolem — snad stokrát zastavil. Toužebně hleděl k lesu. Otec nešel. Ta tam byla dřívější radost ze života. Lidé na lukách pozorovali jeho marné úsílí síci. Řad za strojem byl samý podřadek, spíše uvlečená tráva, než pokosená.

Bylo ještě na stroj vlhko. Chladnokrevní koně nedali stroji potřebnou rychlost, jež by stačila nože vytříti — mimo to zvyklí na hlas čeledínův, neposlouchali ho. Řídil-li koně — musel nechati stroj osudu; řídil-li stroj, koně chtiví pastvy šli do trávy a zastavovali. Tím stroj se hltil a přestával síci.

Konečně ho přešla trpělivost. Zle koně zbičoval, rozedřel sedlové úplně dásně. Řinoucí krev rudě zbarvila pěnu u úst. Koně dali se do běhu — Co zachytil, posekal, co ne, stálo — hnus byl pohlédnouti nazpět. Dojel do kraje.

Vyčistil stroj. Sedlová Vranka stála smutně a krev jí kapala z pysků v pravidelných intervalech do trávy, ku které se neodvážila shýbnouti.

Již hodinu takto marně pokoušel se síci a měl teprve dva řady bídně vysečené. Celé okolí vylo radostí. Zastavovali se při obracení sena a škodolibě sobě svědčili. Od lesa na ně volala ozvěna Janových nadávek. Bičovaní koně znervosněli a byla obava, že mu utekou.

Bezmocný Jan byl již zlostí bez sebe. Cítil, že co nevidět musí omdleti. Slzy mu kanuly po lících.

„Raději bych trávu holýma rukama škubal, něž síkl tímto ďábelským strojem..."

„Bože — bože —" litostivě se rozeštkal, „kaž-

dý má někoho, kdo mu poradí, pomůže — jen já ne."

Chutě setřel slzy, neboť k němu mířil sousedKořen.

„Tak, chlapče, sečeš? Kde pak máš tátu, že tě tu nechá tak vyváděti...?" Jeho oči hleděly na posečené řady, pak na něho, a snad mu bylo zmučené tváře líto.

„Kdybyste byli síkli kosama, dávno již byste byli hotovi. Ale táta je lechtivý na práci, viď? Jo, chlapče, o sedláku si myslí každý, že je hulvát, ale běda tomu, kdo k selské práci nemá „fortel"."

Vzal řemení. Upravil stroj. Poručil Janovi vzíti hrábě a odhazovati za lištou přepadlou trávu. Jan by mu byl vděčností líbal ruce. Pak za půl hodiny, byla louka posečena a bez jediné chybičky.

„Tvůj táta mně po hospodách nadává volů, protože celá ves mne má za hlupáka. Ale mordie — vy všichni Svačinové — jste takový nekňubové — takový ubožáci u selské práce — že poslednímu pacholku se nemůžete postaviti. Jo, já nemám vaši hubu, a vy nemáte selské ruce. A ty, chlapče, jak jsi „vyjevenej" — taky valným sedlákem nebudeš. Lepší by ti bylo, kdybys toho nechal. To víš, k oprati patří vůl a ke knížkám pán. Vy jste moudří, celému okresu radíte, ale sami sobě si poradit nedovedete..."

„To já vím..." plačky hlesl, „a strejdo, nikdy vám toho nezapomenu...!"

Kořen ukojiv svou dávnou zlobu, byl dojat.

Poctivě vysvětlil Janovi, jak si má příště počínati a rozešli se právě ve chvíli, když z lesa vyšel otec.

Dohonil Jana až na dvoře.

„Ty — ty — matka nemohla popadnouti dech,

zdvihla ruce k uhození — s odpuštěním — vole —! Co pak jsi tam trávu počítal? Ježíš marjá, lidé budou voziti a my nemáme ani obráceno — a má se to k dešti. Za takovou dobu byla bych louku posíkla s kosou. A ještě ten cirkus, co jsi jen tam prováděl. Mrťafové, když strojům nerozumíte, sečte s kosama!"

„Kdo nerozumí?" ohradil se otec. „Byl jsem ve Skalici v kampeličce, aby nám nechali vyvést žumpu pod záchody, neboť tuřínek je slabý a potřebuje přihnojení. Myslel jsem, že je již dost velký klacek, aby mohl sám síci. Venca byl stejně starý a sekal jako vítr —."

„Venca — a vy, to je veliký rozdíl..."

Stáli zahanbeni vědomím, že slova matky jsou pravdivá. Nějak to bolelo...

Domov.

Denně se Jan přesvědčoval, že je konec štěstí náhod. Přes živelný odpor a nerad zvykal této pravdě. Život na půdě nežil již mimo něho, ale v něm. Stesky matky, jež dříve nechápal, najednou bolely a vrhaly stín na otce. Ač nebyl vlastním otcem, jako vlastního ho miloval, jak jen to dítě může. I se jím chlubil, neboť celé město ho znalo, i ředitel gymnasia, a všudy chválen jako nezištný, dobrý a čestný vůdce sedláků. Prostota vystupování nebyla na újmu inteligenci.

Byl povahově slaboch. Tím ho učinil jeho velice přičinlivý otec, který do poslední chvíle svíral otěže vlády nad dvorem. A když zemřel, otec byl třtina. Zvykl si na vlek života, proto nyní byl neschopný, aby se stal jeho kapitánem. Aby běh života na statku nekolísal, ujala se kormidla

matka. Kde nedovedla poručiti, mezeru vykonal um čeledínů a otec mohl opět jíti ve vleku. Bylo to mnohem pohodlnější, ale též ponižující.

A Svačinové byli furianti. On nebyl furiantem, protože mírná selská furie, je druh krásné sebedůvěry a pýchy, ale byl odstínem furie — ješitný. Čím více jím doma pohrdali, tím více ješitnost rostla a ukájel ji prací pro své okolí, jež udělalo z něho vůdce, a chválou neskrblilo.

Jsa slabé, dobré povahy, na sousedské prosby zdržívával se na schůzích dlouho do noci, navykal pití a nezřídka pak i opilý se vracíval.

Druhý den byl skleslý a malátný. Vzrušující dojmy schůzí snuly se na úkor myšlenek upínajících se k práci. Pracoval jako stroj. Nesmiřoval se s prací následující přemýšlením, neměl iniciativy, a jsa vlečen musel být k novému úkolu práce vždy strčen.

Tu probouzel se z dalekých myšlenek; vzdor, odpor, nechuť pocítil, neboť mu mnohdy poroučelo dítě, přemýšlející o práci. Zlobil se pak sám na sebe.

I úsudky z jeho roztěkaných myšlenek vyznívaly leckdy naivně a směšně. Klesala tím autorita u domácích lidí včetně služebných a vzbuzoval dojem své zbytečnosti. Jsa pusy trochu mnohomluvné, slova nevážil a tím ztrácel doma i víru.

Poznal to. Domov zastuděl pohrdáním a on se mu odcizoval ještě více. Šel mezi ty, kteří ho hýčkali, poslouchali, obdivovali a pěstovali kult jeho osoby.

Studěly i hroudy, že byl, jak psáno, odhodlán je i prodati.

A přec u sedláka pomyšlení na prodej hroudy je stejné, jako u počestného člověka pomyšlení na zločin.

Kdo o zločinu přemýšlí — je již zločincem!

Svačina svůj selský zločin dobře lehko maskoval.

Rozdával sebe jiným. Jsi-li štědrým, můžeš býti lumpem a lid tě bude srovnávati s Bohem. Rozdával proto i peníze hospodským pobudům, jen když dovedli se „okolo mít". Pro domov rozdávati nebylo co! Pro ženu nezbylo také nic. Zvráceným poměrem autority, zvrátil se i poměr rodinný. Souhra manželství byla hra nejvýš falešná. Ženství pozbylo mazlivé pokory, nemělo se o koho opříti. Nechtěla matka poroučeti, chtěla sloužiti, chtěla míti povinnosti a ne dělati milosti. Muž v intimním životě ztratil charakter samce. Byl ve svých právech, jako ve vlastním životě, bázlivý a čekající.

Reflexe každé takové noci přenášela se do nastávajícího dne. On zleniveł. Ona úbytkem energie cítila dvojnásob tíhu býti hlavou celého statku.

Po čase odmítala stále častěji povinnost, neboť stárla, a unavovala ji již práce. Scházela i na těle. On naopak zdravím kynul, a tu slabý návyk pití změnil se v zvrácený pocit ukájení pudu. V pravidelných intervalech se opíjel — opíjel do němoty a když vystřízliveł, byl týden klidný. Pak ale musel znovu. ..

Matka nevycítila nikdy této niterné spojitosti, ale říkala:

„Schůze jsou příležitostí, aby se lidé sešli a opíjeli."

Když si postěžovala otcově matce a prosila, aby mu domluvila, odbyla ji slovy:

„Ty toho nadělάš. Co pak je tam sám? On

není bačkora jako ty, a proto mezi lidi musí. Víš, jak ho mají rádi...“

„Že ale dřeme všichni jen na něho, nevidíte?“ vykřikla podrážděna zápornou odpovědí.

„Za svobodna se na něho nikdo nedřel a také nepil...!“ rýpala babička.

„Tedy pije, protože si vzal mne?“ jako šelmě jí svítily oči.

Stařena mlčela, čím jakoby otázku potvrzovala.

Chtěla, aby mluvila, aby ji přesvědčila, ale ona mlčí — mlčí —! Je tedy o její vině přesvědčena. Měla dračí sílu v ňadrech, divoká nenávist ji pojala vůči stařeně.

„Mě chcete viniti. Ale vaše shovívavost ho podporuje. Díváte se na něho jako na Boha a zaslepuje vás chvála lidí. Však také jednou se s tím shledáte!“ bouchla dveřmi a vyšla.

„Lakoto!“ hlesla stařena. Jen ať pije, co propije, vyžení Jan a vyžení i věno Mařce. Co pak by měl říkati Václav, bratr Svačinův ze mlýna, má pět dětí a ženu línou jako...“

Jan prvně pokořen.

Dny míjely s hudbami hmyzu pod vysokým nebem, naplněny jásotem, vědomy bohatství, štědře rozdávaly.

Míjela senoseč — míjel s ní překrásný karneval léta. Obzory plné pestrých čepečků a zelených krinolinek květin, zvedaly květy rudé, zlaté, svítivé to poháry medoviny k přípitku pyšným šlechticům-motýlům; štědré byly i k drobným plebejcům, různé havěti hmyzů, neboť ne každou květinu může pomilovati princ. Dny úpěly pod

tíhou smyslné křeče, mámily parfumy a umdlévaly žhavým sluncem. A co život se vzdával, vyskala mláďata a počítala své ošpence, chtivé okamžiku, kdy samy vyletí a najdou si červa, kterého budou mučiti, což bude nevýslovně krásné.

Přešly hýřivé dny — bylo po senoseči. Ze slávy zbyly jen vlající prapory žitných lánů a jiných obilnin — lidé si oddechli.

„Jene, pojď mi pomoci dáti voznici na vůz. Pojedeš do města vyvážeti záchody. Dvakrát za půldne přijedeš. Budeš močůvku voziti na louky pod mlýnem, neboť žumpa v kampeličce bude stačiti k pohnojení tuřínu.

Matka byla uvytržení.

„To bude tuřín — jaký Skalice ještě neviděla. A tráva —? Dvě otavy narostou...“ Matka, dobrá duše, prostá a bez ideálu, neznámá a cizí okolí, nechápala, co svým souhlasem způsobila.

Myslel, že se opře, že nedopustí, aby byl tak ponížen. Vždyť ho znalo celé město. Se synky předních rodin chodil do školy a tykal si se všemi slečinkami, a s nimi účinkovával na různých oslavných studentských akademiích. Musel by se propadnouti studem, kdyby ho viděli u vozu zavánějícího fekáliemi. „Ne, ne, za nic nepojede...“ si umiňoval.

„Já nepojedu...“ po obědě hlesl nesměle. A po záporné odpovědi otce, propukl vzdor úplně a rozhodně.

„Jene, zapomeň na studie a kamarádství. Jsi sedlák a proto se nemůžeš strojiti a styděti za staré šaty a umazaný vůz. Jsi sedlák...“ chlácholila matka.

„Tak, sedlák nesmí míti cit?“ posměšně se otázal, ač mohl věděti, že prostá duše matky neporozumí nikdy.

Otec se rozkřikl a Jan utekl. Běžel do polí a padl do žita, kde byl jist, že ho nikdo nepřekvapí a proto může povoliti svému žalu.

Tam klekl na kolena, zoufale vzhlédl k nebesům a ruce sepiala prosba. Klasy smutkem naň kývaly a nesrozumitelný ševel jakoby mu chtěl být útěchou.

Vyhublé sivé líce polily slzy. A z nitra vyšlehla vulkanická vzpoura.

„Proč jsi mne, Bože, stvořil, proč jsem se narodil? Proč vůbec jsem člověkem, když dřu víc než zvíře, mám hlad, ubičovanou duši a všichni mnou opovrhují? Proč nesmím věřit v spravedlnost, neboť jen bezprávím trpím. Proč a k čemu Jsi dal přikázání, když lež je vyznání pokrytců?

— Proč toto ješitné pokrytectví, aby sobě učinilo zadost mne dalo studovati? Proč místo studií neučinili ze mne hulváta, který nemá povinností, netrpí předsudky, nestydí se, protože sám je hanbou? Proč Jsi dopustil, aby vzdělání oloupilo mne o klid, vzalo spokojenost, tak otrávilo mi život, neboť učilo mne věřit v illuse nedosažitelné? Vzdělání je bídáctví!

— Kdyby jím nebylo, neodvážil by se mi vysmívat každý podruh. A já přiznám, že jsem největší hlupák ze vsi. Nevím, co jsem! Zdá se mi, že Vaškem v kravské kůži, a marně volám:

„Nejsem hovado — jsem člověk — člověk jako vy! Proč nikdo mi nerozumí, nevěří?"

Sklonil hluboko hlavu, před tvář složil ruce křížem, aby ji na ně přitiskl. Klesl podoben zlomeným stéblům kolem.

Daleký odkudsi hlas šeptal odpověď:

Život se nevyhrává slzami a sebe zoufalejší obžalobou, ale jeho pochopením a schopností přizpůsobiti se svému okolí.

Jan znal kdysi účel svého života. Chtěl studovati na lékaře a svůj život vyplniti službou bližnímu... Vznešený cíl... žel... stal se bolestnou nadějí... Nadějí? Je ještě naděje? Má bojovat? Co je to za boj, při němž umíráme, vědouce předem, že nezvítězíme, neboť poměry jsou silnější nás.

A bojovati o smrt? Snad je to také boj čestný. Dnes tak bojuje veškerá nadbytečná inteligence. Janův duševní rozvrat byl jí společný. Boj této generace frontové stali se materialisté, bezvěrci matek, ve smutku starostí, zoufalství a hrůze z tekoucí krve na bojištích — přecitlivěla. Ze členů generace frontové stali se materialisté, bezvěci a egoisté. Tragedií je souboj, při němž cit nikdy nezvítězí. Toho si je dnešní mládí vědomo a proto stává se úskočné a rafinované, věřící, že jen tak lze nad egoismem zvítěziti. I Jan si umínil, takto bojovati.

Druhý den vozil fekálie z města. Zatiskl zuby, vzal si nejbídnější šaty a přál si, aby ho všichni viděli. Až uvidí křivdu jaká se mu stala, nebudou se vysmívati, ba vyhnou se z povzdálí, přemýšlejíce o mučednictví...

Zmýlil se. Potkal kamarády a oni se velice smáli; otevřenými vraty průjezdu hleděli, jak nabírá hrotkem močůvku, polévá vůz a třísní svoje ruce... Zdálo se jim to tolik komické.

Potkal i gymnasistku. Přešla, jakoby ho nepoznala. „Dobrá duše!" děkoval pohledem.

Potkal továrního dělníka Skřivana. Šel s ním při vozu až do Skalice. Jan mu záviděl. Dělá osm hodin a nese kilo masa. (Maso je měřítko blahobytu na venkově.) Osm hodin dělá v modré haleně — pak se obleče do pěkných šatů a nikdy nepozná pokoření předsudků.

Byla kdysi doba, kdy tovární dělník — znamenal tolik, co dnes pacholek. Ukázněný kolektiv vynutil si však zaslouženou úctu svému zaměstnání. Každé zaměstnání tratící úctu, je balvanem. Tíží, drtí, dusí.

Dělník Skřivan byl vesel a spokojen. Janovým zaměstnáním též pohrdal, protože Jan je neobhajoval.

Za Skalicí sešel se se starým výměnkářem. Jen toho udivila voznice a rozradostnil obsah. Jen on, ač nevědomky, pochopil slova Viktora Huga:

„Šeredné kupky hnoje — smrduté výtoky pod dlažbou — jsou libovonné květy na lukách, chléb na vašem stole, krev ve vašich žilách. — Líbo-li, smějte se mi. To bude vrchol vaší nevědomosti.“ Jan teď vzpomněl slov a naučil se pohrdání.

Po chvíli opět zapochyboval.

Králům-oráčům stavěli pomníky na polích, kde zaorali. Schiller řekl, že mozoly jsou šperky lidských rukou —. Před dvěma tisíci lety, ztratil Řím lásku a úctu k selské práci a byl by zahynul — kdyby císař August nebyl rozkázal slavným básníkům, aby opěvováním selské práce vrátili jí úctu... Nejsme dnes před čímsi podobným...? Ne...! Neruda napsal:

„Zamazaná kolena a mozolné ruce jsou věcí vkusu.“

Brávo! To je filosofie dnešního století..., lhostejno, v jakém smyslu měla nerudovská filosofie vyzníti.

Došel k novému poznání, že druh vykonávané práce třídí lidi, a její charakter je nám visitkou pro svět. Proto zaměstnání dle toho, kolik dopřává samostatnosti, je ceněno, neboť naučili jsme se nenáviděti otroctví a mluviti duši a svědomí.

Duši svléká neštěstí. Její krása je soucit.

Vznešenost — velikost pomoci ocení. Svědomí jedná — rozum reguluje. Rozum je cesta — svědomí nemá cesty, vidí jen cíl. Vzdělání cestu rozumu rozšiřuje, prodlužuje, ohraničuje.

Měl vidět veliké tuříny a dvě otavy, jež bude vesnice obdivovati, záviděti, a mohl pohrdati lidmi, kteří vidí v selství jen hnůj a otrhané, zablácené lidi —. Jan nepochopil. Jediné ospravedlnil lomozicí, nespokojený a tajně proklínající a pouty hroudy svázaný lid... Ne k nim, ale k selství zatvrdl. Jho půdy, je rodové otroctví, usoudil. Jsi-li zaprodán — neosvobodíš se...! Taková byla nyní výslednice jeho filosofie, která posléze změnila jeho pasivitu v aktivitu.

Janovi bylo dvacet let. Rok, co opustil gymnasium. Rok stačil, aby plachý hoch — ve výhni zoufalství, jako kov nabyl zrůdných vlastností. Nenáviděl, pohrdal, byl vzpourou — zatvrdl —. Viděl v těchto okolnostech jedinou odpověď životu. Měl touhu být ďáblem, působiti bolest, zákeřně zraňovati a při tom rafinovaně se krýti.

Vnitřní ukojení chtělo, aby se takto mstil.

Byla to falešná filosofie. Nebohý Jan si měl uvědomiti, že jen nedobrovolná práce otročí. Jinak práce jakákoliv je prostředek k nasycení se — je již procesem zažívání. Kdo špatně pracuje, s nechutí, špatně zažívá, ničí se. Každý nerost má svůj krystal určený neměnným zákonem tvaru. Každý život má svoji pravdu, určenou schopnostmi. Krystal se dá porušiti broušením, pravda filosofií osobního nazírání, jak učinil zraněný Jan.

Naděje a nové zklamání. Jan rukuje...

Tichounce, kolébavě padalo listí, jako láska do srdce člověka, jako slzy zrazené milky... Podzimní mekot koz naříkavě letěl na chudobu luk a lítost ze ztracených dnů otvírala hroby vzpomínkám.

Jan bolestným pohledem objal krajinu, poslední obrysy hor, pohladil pohledem zoraná pole a vida pozdního oráče, vzpomněl svých kamarádů-koní, se kterými se toulal tichými cestami polních brázd. Zvlhly mu oči. Těžce se sklonil pro černý kufřík a pak již se neohlédl. Člověk je divný tvor.

Rukuje k dělostřelectvu — jde sloužit vlasti — to ho rozradostnilo a byl hrdý.

Ale byl zklamán, dříve než se nadál. Vida Rusína, jenž měl službu ve stáji, jak sbírá holou rukou trus, zakázal mu to.

Druhý den musel k raportu, kde velitelem byl poučen, že se tak děje z důvodů bezpečnostních, neboť o vidle lehko se mohou zraniti koně, proto se jich ve stájích používati nesmí.

Jan se jízlivě usmíval a osmělil se pronésti: „Myslil jsem, když rohlíky se musí baliti do sterilisovaného papíru a dotek ruky je cosi nehygienického, že také je nehygienické sbírati trus holou rukou. Já slýchal, že vojenská služba je i školou do života. Leč nutíte holou rukou sbírati trus — to se nějak ke kultuře nehodí."

Vyloučili ho za ta slova z důstojnické školy, degradovali a potrestali za neúctu k veliteli a podněcování ku vzpouře.

Velitel školy mu pak ještě řekl:

„Děkujte naší shovívavosti. Kdybychom postupovali podle branných předpisů, patřil byste před vojenský soud, který by vás odsoudil nejméně na půl roku do žaláře a trest tento byste si odnášel do civilu.

„Baterie, pozor! Vojín frekventant Jan Svačina vylučuje se divisním rozkazem č. 13 ze školy záložních důstojníků a trestá se jednadvacetidenní zostřenou samovazbou a ztrátou odznaků."

Jan více neslyšel. Musel vystoupiti z řady a poručík o něm mluvil jako o nedobrém vojákovi.

Pak byl zavřen do cely pět kroků dlouhé, tři široké. V rohu na poličce seděl džbánek jako šedá obřezlá kočka, podle stěny stála pryčna, v rohu u dveří džber přikrytý mísou. Do džberu měl kálet a močit. Protože ale moč čpěla i z mísy, močil do ní také, a druhý den za dozoru stráže potřebu vyklidiv, musil se v téže míse umýti... V druhém rohu u dveří byla ku zdi přikovaná zástěna, kryjící kamínka, ve kterých se večer spálily asi tři lopatky uhlí, takže stěží se zástěna ohřála.

A byl únor. Venku jiskřil mráz a Jan svíjel se zimou. Zbídačelý tvor měl dvě přikrývky, které mu každé ráno odebírali i s pláštěm. Ostatek oděvu byla blůza, kalhoty a lehké kalikové prádlo. Svetr a vestu mu odebrali při nástupu trestu, stejně jakož i šle, šněrovátka z bot i tkaničky u spodních kalhot uřezali. Pro větší potupu ještě byl ostříhán do hola.

Před několika měsíci rukoval se zanícenou duší pro národní povinnost, posvěcenou tolikerou láskou jeho profesorů z gymnasia, kteří ji jim — budoucím špičkám — kladli na srdce. Rukoval hrd, rád a šťasten, že je vojákem idealisované vlasti. Stačilo však několik zkušeností, aby vše se zřítilo v trosky.

Zdálo se mu, že leckdy hřeší na slovo kázeň,

jíž kryje se často osobní zášť a umožňuje nespravedlnost na podřízeném. Proti absolutistické moci a neomylnosti nadřízeného — utlačovaný těžko dochází spravedlnosti, neboť soudící velitel k nižší šarži je povinován kolegialitou a devisou provinilce je naprostá poslušnost.

Násilím lze potlačiti individualitu i rozum, lze skloniti šíji, ale to, co ovládáme, není pak ukázněný kolektiv — to je otrocké stádo! Taková kázeň — je dresura cirkusu, neboť kázeň trvalou lze dosíci jedině odkrýváním mravního citu pro povinnost.

Voják nesmí být ukázněný jen před velitelem, ale za dvacet let ve frontě také.

Že tak u Janova tělesa nebylo, dalo se vysvětliti. Velitel byl bývalý rakouský důstojník — pedant — despota. Nižší důstojníci vzpomněli na vojenské zaměstnání, až když jiného civilního nedostali, neboť po převratě byla v nás ještě příliš živá nenávist vůči vojsku z dob, kdy na vojsko jsme se dívali jako na představitele své poroby a proto jsme jím pohrdali. Nevyřešili jsme včas tento problém a proto na vojenské zaměstnání se vzpomínalo až v nouzi.

Vojenství není řemeslo — vojenství je nejsvětější učeliště. Vojenství potřebuje křišťály charakterů, psychology, a rodičovskou lásku. Zdá se, že na toto jsme dlouho zapomínali, že školili jsme dobré odborně vzdělané řemeslníky — že viděli jsme jen cíl, ale zapomínali na cestu k němu.

Jan byl obětí tohoto omylu.

Těžce vstal a přecházel. Na podlahu padla zlatá stuha a z očí mu vyrostly stříbrné stvoly, na nichž kvetly hvězdy. Ke světlíku vzpialy se holé větve stromu, jako jeho zoufalství k nebesům...

„Proč — proč — proč...?“ zabědoval a na vlhkých řasách mrzly slzy.

Podvlekačky měl pod koleny a kalhoty držel vsunutím rukou do spodních kapes.

Se skleslé hlavy spadla čepice a oči se zadrhly na odznaku republiky. Ústa se mu zachvěla.

„Ne! — vykřikl — Ne vlast, ale její služebníci tě potupili. Vlast je pojem vznešenější. Tvůj velitel, nadutý důstojník, modla ješitnosti, srovnává s lidmi jen svůj lesk a šat, jsa loutkou duši srovnávati nemůže; proto ji také nechápe.

Nepřišel jsi jemu sloužiti, ale národu, kterému jsi dlužníkem za svůj původ a chléb...“

„A pak, proč on mne může trestati?“ Zase zmizel cit. Svaly tuhnou, divočí oči, napiatý týl vzdorem zvedá hlavu, ruce svírají se v pěst, chvějící rty stále nervosněji zápasí deroucími se slovy, až vzpoura propukne v příval vzdoru.

Napřímil se, povolil svalům, tvář zkvétá divokým úsměvem, jenž zkysne jizlivostí a nabrousí se šíleným chechtotem.

„Zvítězili jste — ale vězte, že ode dneška budu se modlit k ďáblu, aby mne naučil mstě...“

Ulehl. Pod pokrývkami snad by se zahřál, kdyby teplo neunikalo mezerami v pryčně. Trestanci spí na slamníku! Zmítal sebou se strany na stranu. V dálce hodiny bijí jedenáct. Teď jdou lidé z divadel do teplých kaváren, kde hraje hudba a je veselo.

Jemu mrznou prsty u nohou. Nemůže ležeti sice zmrzne. V prsou ho pálí — tolik pálí... Křečovitý kašel jím zalomcoval, až slzy vytřásl z očí... Perly bolestné, jež skryly lastury tmy.

Jan vídal v lese mohutné stromy se shnilou dření. Dřevaři říkali:

„Zdál se zdravý. Jak mohl, zkaženec, tak narůsti?“

Jan byl také takový strom se souchotinářskou dření...

Těžká melancholie tuberkulosního ho přepadla.

„Co dělá maminka? Je otec doma? Jistě je opilý a někde vysedá se sousedy... A mamička čeká, souží se, nespí a pláče... Bože, proč tolik bídy je kolem nás...“

Kdyby věděla, co s ním se stalo. Jistě by zešílela a otec by skákal radostí souže:

„Dobře se mu stalo, furiantovi. — Jen lumpové jsou žalářováni...“

Měsíc zašel. Tma vyhrnula se z koutů. Snad tma je spředena z myšlenek. Mozek neúnavně v ní snuje nápad za nápadem, sužuje, vyčerpává náměty a sžírá se zlobou výčitek.

Schoulil se. Vdechuje již jednou pod pokrývku vdechnutý vzduch, ale zima tím úporněji jím lomcuje.

Na prsou pálí a hlen ucpává průdušnice.

Plicní katar souchotinám pomůže krásti dny jeho mrzkého života. Rozzuřilo ho toto vědomí.

Minul týden. Ráno provázen vojákem s nasazeným bodlem jde na hodinu na procházku. Má to být osvěžení, ale ve skutečnosti myslí, že ho mučí, aby ještě více promrzl. Někdy místo procházky musí vynášeti moč ze zamrzlých záchodů.

Jakým baronem je civilní trestanec —! Toho nesmí mučiti jako Jana. Když dostal jíst, zastřeli mu okno, aby měl v cele tmu plných 24 hodin. Poté měl opět světlo, ale nedostal jíst. Tak se to střídalo den ze dne. Hlad není tak zlý jako tma.

Konečně po týdnu Jan otupěl. Už snad ani zimou netrpí. Leží bez hnutí celý den a dýchá do pláště, který mu teď nechávají i přes den. Ptali se ho, není-li nemocen. „Nejsem,“ řekl. Starý rotmistr mající službu, poručil mu donésti jídlo, ač měl míti půst. Nedotkl se ho. A rotmistr povážlivě zakroutil hlavou a cosi jako — ubohý hoch — pronesl.

Strážným vojínům pak nařídil občas nahlédnouti okénkem ve dveřích do cely.

Povzdech rotmistrův Jana rozplakal. Každý vzlyk ukradl trošku tepla. Když se uklidnil, opět dýchal do pláště.

Dříve myslel, že zešílí v hluché samotě. Dnes však ležel úplně klidně, bezúčastně zíral po okolí a vše mu bylo lhostejné, neboť po páči lomcuje jím zima a on je netečný. Má vůli projíti se, aby se trochu zahřál, leč mozek se rozzuří:

„Lež! Vstaneš-li, bude ti zima ještě větší. Lež — lež — lež!“

A on leží. Na nikoho nevzpomíná. Má svůj svět — snad i sny a velikou nenávist.

Zdá se mu, že cela je jeho hrobkou. Hluchá samota s ním hovoří, on jí rozumí, přehlušuje tak svou bolest. Dobrota rotmistrova divně ho rozlítostnila. Rozkašlal se.

Ach ta bolest — palčivá — tolik, k šílenství škvíří plíce... Snad puzen šílenstvím začal se rychle svlékati. Košili vhodiv pod pryčnu, opět se kvapně oblékal.

Strážní vojíni večeřeli. Na chodbě bylo ticho.

„Teď je šero — do cely neuvidí...“

Roztrhl košili, spletl oprátku a zavěsil ji na zámek okna...

Ještě jednou se rozeštkal. Chtěl se pomodlit, ale v modlitbu vpletl se mu film utrpení jeho

opovrhovaného otce-tuláka. Litoval, že jím opovrhoval, toužil ho odprositi a dosíci odpuštění. Zdál se mu tolik blízkým. Když vložil oprátku na hrdlo, vzpomněl dobrého rotmistra, kterému udělá nepříjemnost... Ve spáncích šumělo, pak zvonilo, hrálo — hrálo sladčeji, až necítil nic.

Nažer se, despoto — napij nevinné krve — lid chudý je proto bídný, že se rdousit dá, a jen smrt je jeho hlasem...!

Návrat domů.

Nebylo souzeno Janovi ještě zemříti. V posledním okamžiku byl zpozorován, neboť dozorčí orgány věděly, že štvanci se takto vysvobozují. Odvezli ho do nemocnice. Záložník-lékař mající službu a soucit k bližnímu, věnoval mu péči, a účastně vyslechl Janův příběh. Velitel nemocnice přijda ráno přivítal ho slovy:

„Tak to jsi ty, ten pitomec, co se věšel? Zasloužil bys pár facek a zavřít znova. Za Rakouska by tě natáhli na „špangle" — kašičko! Styď se — zítra o tom budou psát noviny, aby dělaly armádě ostudu...!"

Jana neopustila zsinalost a cosi jako usmíření svatých leželo na pergamenově šedé tváři, jakoby jemu neplatila ona tvrdá slova.

Po čtrnáctidenním pozorování zásluhou doktora záložníka byl superarbitrován s návrhem na „C", s odůvodněním: „Oba hroty plic matné, chronický katar průdušek a průdušnic. Vada je z „civilu"."

Jan podepsal revers, že za případné léčení, či při zhoršení choroby na vojenské správě nic nechce a tím dovojančil...

Nechtěl se vraceti domů. Odvykl trochu a

měl odvahu odpoutati se úplně. Zažádal si o místo k poště. Byl přijat, ale propadl při lékařské prohlídce. Žádal pak k bernímu úřadu, k soudu, k četnictvu — všudy ho přijali, neboť poválečná bída o inteligenci nebyla úplně nasycena, avšak všudy kladli podmínku lékařské prohlídky — při níž Jan neobstál...

Opět se smířil s osudem a kojil se nadějí, že se doma brzy zotaví. Lesní ozon — balsám sluníčka, čistý dech květin, vykoupou bolavé plíce a zacelí vředy.

Matka mu vařila jedlové šišky, jichž odvar pil, a na radu kořenářky žvýkal mladé pupeny jehličin.

Byl první jarní den; již dva dni pokrývaly duchny mraků kraj. Rána oslepla, nerozeznals jich od večerů, dusila se teplem. Nesměle sklouzla prvá kapka se střechy, v zápětí následována sterými, až se rozezpívaly a dovádivostí nakazily vrabčíky, kteří přišli smýti prach zimy, živě vykřikovali, bláznivě bijíce křidélky do kalužin. Radost měli ze své koupele. Nastala obleva. Noc strhala bílý závoj, v cárech ležel rozházen po lesích a krčil se pod mezemi.

V lesy vkročilo jaro. Výskalo ptáčaty, smálo se slunečkem, dýchalo vlaze. Cupitavě šlo bolavým sněhem a za ním zvedal se prach mlh. Syrové šlépěje plnily se vodou, jež přemíhala okraje, slévala se v ručeje, ručeje v potůčky, jenž výskal, bublal, rozdováděl se, hučel, bouřil, tahal po březích bílé vlasy trav, vlhkotou splihlé — trhal je a vplétal do nich bělavé smítky květnaté pěny... a zas bláznivě utíkal — šířil veselí.

A pak vstalo ráno s poupětem růžovým na východě, zkvétající rudě, rozvilo se ohnivě lesklé. Střed bledl, žhavěl a pak svítil bílým žárem...

Tvorstvo a příroda ztichla. Ani jehličí se nezachvělo. Velebná chvíle nadešla. Vše pozemské lačnělo po tomto okamžiku, kdy slunce postupuje souboj s mraky... Nad krásnými červánky zablýštěly se stříbrné šípy paprsků. Tvorstvo i země vydechla nábožně. Slavnou pontifikální mši sloužil velekněz Světla, jenž zvedl nad obzor bledou hostii sršící zlatými šípy Vítěze.

Život byl probuzen.

Míza zašuměla pod korou, nakazila i krev. Mučivý hlad lačných touh — táhl krajem... Veselí nakazilo krev...

Jana zavolala práce. S bázní se jí ujal. Na hroudách zapomněl rychle trpké zkušenosti z vojny. Zradil předsevzetí státi se pokornějším.

Opět propadl filosofii divného náboženství Msty. Že bylo jaro — dá mu daň lásky. Strhá z ní příkrasy, vysměje se básníkům — neboť chce ukojit pud bez smyslové onanie. Dívčí duše mohly ho nenávidět aneb být otrokyněmi —.

Mařka Dlouhých — jeho bývalá milenka — naleznouc hocha, upjala se k němu celou duší i tělem a denně na něm vynucovala přísahy, neopustí-li ji kdy. Chtěla se tak vymanit z moci Janovy.

Poznala Jana a démonickou jeho vůli vášně, iíž musela se podrobovati, kdykoliv jen on chtěl..

Přepadal ji na cestách, kdekoliv se s ní sešel a bez promluvení ji znásilnil, odcházeje s tímže klidem, jakoby pozdrav jen vyměnili. Po takových chvílích připadala si nejbídnějším tvorem na světě.

Byla věčně smutná, plachá a u zábavy se chvěla, jakmile Jana spatřila.

Takovou tajnou hříšnicí byla i Tonička z fary, k níž měl nejblíže a proto u té si umínil vybrati

jako první, jarní daň. Byla již třicetiletá, avšak nevyžilá, plná života krásné lidské samice. Jan mohl být spíše jejím synem než milencem. Snad přála si silnějšího, míznatého a krutého muže, ale bála se o svoji počestnost v lidských očích. Jan dovedl mlčeti. To nesmírně ulevovalo všem jeho milenkám.

Po ukojení trávil večery čtením zamilovaných románů. Čítal do noci, až matka volávala:

„Pojď spat. Škoda „petroly“.“ Otec se přidával.

I utíkal do podkrovní světničky, kde nechával se skřípati zimou, ale mohl plně vychutnati dech tvůrčí síly spisovatele. Tam za ním vplížilo se ve spící dům ticho — milenec ze šumavských hvozdů, rušené jen deklamací sborových básní šumějícího lesa...

V těch chvílích zdávalo se mu, že i on by mohl býti básníkem. Zavřel oči — dveře, kterými v nás vchází svět —. Vznesl se do éteru třpytných světů, usedal na mechy oblaků a v zrůdné rozkoši milence svlékal milenku duši. Byla útlá jako bliznа květu, krásná jako paprsek diamantu, mluvila, jak ani nejsladší milenka nedovede. Zbaven otrocství povinností k světu, hlad duše krásou sytil. Posvátná jsou rozjímání samoty. Nutkavou mají touhu sdílnosti. Snil. O královně krásné a smutné. O květu dívčím se zlatým oparem kadeří, lilií úsměvu na rtech vzkvétající, o tůních očí — temných a hlubokých —; o studentské marné lásce Jarce Myslivcové...

Neodvážil se nikdy cit svůj prozradit a ona se vdala. Jemu zůstala její vidina a on učinil ji božkem svého oltáře vysněného náboženství Lásky.

Proč ženy jsou světice, k nimž láska je kul-

tem? Proč ženy jsou vážkami, jež v zrcadlech vod shlížejí svou krásu a jako Narcis své obrazy milují, k nimž láska je zoufalstvím? Proč ženy jsou jako bylí, jež s rozkoší ničíme, tak ukájíce svoje vášně?

I dnes takto snil.

Náhle se přetrhla nit myšlenek.

„Nemýlil se — slyšel zavzlýknout?“

Popošel ku dveřím, otevřel, naslouchal. Matka plakala, chvílemi vzlykajíc:

„Já — já jsem vinna, že pije —. Mužovi jsem zničila život, Jan vyčítá, že má zničený život, a já mám zničený život. Bože, bože, proč jsme všichni tolik nešťastní!“

Jan chtěl vkročit do světnice a odprosit. Lítost půlila mu srdce. V jedné polovici měl soucit, v druhé vzdor. Jazýček duše klonil se ku vzdoru.

„Trp!“ řeklo sobectví, „já také trpím.“ Odplížil se umíniv si přivésti otce z hospody.

Kde končil Hromský les v ohybu okresní silnice, stál kříž. Jan měl zbožnou matku. Věřil v Boha.

Vyznání víry však měl odlišné. Měl pudovou bázeň před Bohem, neboť kdo žije s přírodou, nemůže pochybovati o existenci Boha. Věřil však, že nejmenší jednotkou, o kterou se Bůh zajímá, je souhrn věcí společných zájmů, jedné podoby a stejného původu (lidstvo, ptactvo, rostlinstvo) a nezajímá se o detaily (o osud jednoho člověka, jedné květinky atd.). Jediný hřích není hříchem, teprve společné prohřešení je hříchem. Proto hřích prarodičů je společným hříchem lidstva. Žádný člověk proto není lepší druhého. Společné máme hříchy, stejně hřešíme. Jen pokrytci jsou lepší! A Bůh netresce člověka, ale lidstvo. Mor po válkách nekosil jen válečníky, ale i nevinné

děti — důkaz to, že vina lidská je společná.

Jan schoval se za podstavec kříže, neboť ze škarpy se zvedla postava. Lekl se.

Poznal otce. Nebyl opilý, neboť se napřímil, pak zvedl ruce, zachytil klesající hlavu, sevřel ji a jako beran rozběhl se ku kříži.

„Ne — ne — né — Ježíši Kriste, — ne — ne — nee! Jsi-li Všemohoucí, zkroť ve mně zvíře — které mne nechce pustit domů — které má žízeň — které chce, abych šel do Skalice... Ne — nee — nee —“ svíjel se na kameni pod křížem, objímal podstavec, stále vyrážeje „ne — ne — ne.“

„Otče náš, jenž Jsi na nebesích — dnes jsem si vypůjčil dvě stě korun a jsou pryč... Posvěť se jméno Tvé — prvně v životě jsem udělal dluh... Přijď v království Tvé..., co je to mozolů za dvě stě korun —. Buď vůle Tvá jako v nebi, tak i na zemi... již nikdy, nikdy nevkročím do hospody, prokleté hospody. Kdyby žena věděla, jak trpím, nevyčítala by mně.

Výčitek se zvíře nebojí — ty jenom ze mne dělají slabocha. Proč mi Bůh nepodá ruku, nepomůže, když je všemohoucí? Není bohem, protože je bezmocný...! Odpusť nám naše viny... ne — ne — nee,“ křečovitě držel podstavec a přec tělo ruce napínalo, až povolily. Vyskočil, pěstí uhodil zlatou figurku u Kristových nohou.

„Tu máš...“ Jan ani nedýchal. Myslel, že každou chvíli bude spatřen, ale nestalo se tak. Byl svědkem souboje těla, vášně a vůle. Vášeň zvítězila.

Otec stanul ještě chvíli na silnici a hleděl ke Skalici. Blikala žlutými světýlky. Zdálo se mu, že jsou to bludičky nad bahništěm. A v to bahno ho cosi táhlo, ač duše se pořád ještě vzpouzela; ohlédl se ještě jednou ke kříži, čekal odtud vy-

svobození, ale marně. Zoufale v pohanské důvěře vzhlédl ku hvězdám... Třpytily se — ty, nikdy neskanulé slzy noci — svědkové smutků malomocných. Nohy proti vůli vykročily — něco strašného, divoké zvíře je poháněl, mučivé myšlenky sužovaly mozek a na rtech umíral sten. Chápal, že jednou v tom bahně utone, chápal celou nízkost své nezkrotné, nepřemožitelné vášně, bezmocen, bídný, sobě se hnusil, cepeněl duševními mukami, a cosi až dole v nitru usínalo uklidněno, že brzy se nasytí.

Tak zoufalá byla zpověď propadence, již nikdo nesměl tušiti, a tragedie, že musil hřešiti dál.

Vášeň jako had; kdykoliv se vzbudí a pocítí hlad, v sutiny svalí nejpevnější předsevzetí, tajemnou silou vnutí tělu ponižující vůli a poslušnost a on jda znovu a znovu padne u kříže, rouhavě obžaluje Boha, obviní zoufalstvím, protože ho nevysvobozuje a dopouští, aby navždy byl bídným otrokem své vášně.

„Tatínku —!"

Anděl strážný. O, jak sladké oslovení, byl první vjem.

Stáli proti sobě, ale již změněni. Otec tvrdý, zamračený, jakoby vše dřívější nebylo pravdou; Jan zahanbený s vlhkýma očima.

„Vrátíme se." V ticho okolí chřestivý zapadal ozev kročejů. Jan děkovně vzhlédl k nebi. Na safírové klenbě třpytila se stříbrná setba, kterou jistě kdosi chvatně nasil, neboť bílé šlépěje mráčků táhly se od severu na západ, kde nad horami nizounko ležela odhozená zlatá loktuška měsíce.

„Otče, chci s vámi promluviti. Viděl jsem vás klečícího u kříže. Slyšel jsem vaše slova, ale nerozuměl jsem jim. Vím jen, že jste nešťasten a činíte nešťastnými i nás. Nepijte a vše bude dobře!"

Dlouho tak rozmlouvali. Porozuměli si a byli sdílní.

„Nejsem opilý, mrzí mě jen unáhlenost Maříky. Ona zahodí takové místo v kampeličce. — Stálé a jisté!"

„Dobře udělala. Ona má maturitu a pan ředitel je vyučený řezník. Protože je agitátorem — je i ředitelem a myslí, že má patent na rozum."

„Masaryk se neučil presidentem — ale protože se zasloužil o národ, byl jím zvolen. Cihlář sorganisoval náš kraj, zvelebil kampeličku. Nemá vysvědčení, ale schopnosti. Kolik je vás tu s maturitou a ani jeden se mu nevyrovnáte. Vy myslíte, že maturita je patent na rozum, límec a rukavičky, ale teprve životní zkušenosti vás poučí, že vzdělání je jen prostředek ke snažšímu boji se životem, nikdy však nějaká výsada."

„Dnes jsem mluvil s Matějem Dobrotou, Duchkem a Voršilákem a bědovali, že jim budou chlapci maturovati na vyšší hospodářské škole a o hospodářství nechtějí ani slyšet... Takhle na berňák nebo vojenskou akademii mají zálusk..."

„Co to má společného s Maříkou a Cihlářem?"

„Že vy mladí nemáte smysl pro odpovědnost. Vy nechcete sloužiti životu, ale život má sloužiti vám. Jinými slovy: chcete býti řediteli, protože máte školy, lhostejno, máte-li schopnosti."

„K čemu tedy je třeba vzdělání a škol? Býti zaostalcem je podle vás předností...?" Jan věřil, že z otce mluví hospodská zaujatost. Jeho názor ho však zajímal.

„Jene, jsem sedlák a každý sedlák je filosof. Mne život naučil divné filosofii." Jan se ušklíbl. Co ví o filosofii? Přemohl opovržlivou otázku.

Dnešní svět říká: „Vzdělání, vzdělání je novo-

dobý Mojžíš, jenž nás převede přes moře bídy, nespokojenosti a zachrání před zkázou. Před tisíci lety byli vzdělaní národové a kde dnes jsou Řekové, Římané, Egypťané? Učil jsi se o nich? Kde jsou?

Upadli v době, kdy jejich kultura byla na vrcholu. Proč? Nikdo správně neodpoví mimo přírody.

Země chudá a přehnojená nedá úrody. V prvé není z čeho růst a v druhé nadbytkem živin vyrůstají gigantické stvoly, jež konečně neunesou samy sebe, lámou se a hnijí... Smíšením země chudé a přehnojené dostaneme ideální půdu, v níž dobře se povede každé rostlině, úměrně vyroste, vykvete a donese i plod.

Vidíš, to je má filosofie selská. Kdybych ji křičel do světa, nazvou mne zpátečníkem."

Jan měl vážný výraz tváře. Tušil divné svítání v hlavě. Vždyť slova otcova mu ujasnila jeho vlastní život.

„Rostliny v přehnojené půdě hnijí — nedají úrody! Nemusily tedy růsti..." k sobě opakoval. Otázal se:

„No jak u lidí učinit onu ideální zeminu, ve které dobře by se jim dařilo?"

„Těžko říci. Hleď, pole na Šibenici je chudé, písčité — jiná jsou hluboká a úrodná, a jiná opět na skále. Tak i lidé mají schopnost být moudří — neb zůstanou průměrní, aneb se narodí zatížení. Nezáleží však na tom, jako na umění svá pole obhospodařovati. Víš, že rolník špatný má špatnou úrodu na polích dobrých a dobrý rolník krásnou úrodu na polích chudých. Jen pole na skále budou věčně neúrodná. Metodě obhospodařovati lidská pole učí nás život přítomné doby. Proto metoda je věčný pramen sporů.

Někdy se mi zdá, že ta pole jsou jako státy: malé, velké, chudé, bohaté, vzorné i zaplevelené a to obilí, že jsme my lidé. V živočišstvu jsou favorisováni lidé, v rostlinstvu kultury rostlin užitkových druhů. A víš proč?"

„Lidé proto — že mají rozum. Ostatní rostliny — protože nám dávají chléb," odpověděl Jan.

„To není všecko. Pohleď, to obilí udusí plevel, protože já — hospodář, mu pomáhám. Nech nejkrásnější originál osudu a uvidíš, že ho plevel přemůže. Proč?

Protože plevel je od přírody praktičtější. Šlechtěné rodiny jsou choulostivé a jen proto jsou schopny zvítěziti, že jim člověk je nápomocen. A proto upadají národové, jichž kultura došla vrcholu, že není, kdo by jim dělal hospodáře. Schází varovný hlas té třídy lidí, kteří nemají schopnost vlastním rozumem působiti na život, ale kteří mají pud, cit, čich a nevědomou odvahu potírati, co mnohdy rozum pokládá za správné, ač je to v podstatě opravdu mylné —; oni snaží se život rozumem pochopiti.

Na skále jen podběl vyroste, v ornici žito, ve vrhlíku azalky. Azalka zakrní v ornici, nevyroste na skále, ale podběl čím lepší bude mít zeminu, tím mohutnější bude. To je rozřešení!"

„Ale vždyť pro azalky příroda nestvořila vrhlíky a přece odněkud musely přijít — někde rostly?"

„Ovšem, že rostly. Zahradníci je šlechtili a vyšlechtili. Učinili je neskonale krásnější, než byla jich divoká forma."

Litoval, že cesta skončila dříve, než domluvili. Na domu se rozešli. Jan založil koním a šel spat. Na loži domýšlel.

Zahradníci šlechtili azalky — nás šlechtili

naši páni profesoři. Pro každou azalku musí být květináč — a kde je místo pro nás, azalky lidské? Máš hospodářství — zazněla odpověď.

Azalka krní v ornici, zahyne na skále — azalka lidská krní za pluhem, zakrní u motyky. To bych měl říci Dobrotovi, Duchkovi a Voršilákovi. Dali si ze synů vypěstit azalky, sází je do oranice a diví se, že krní. A Cihlář je lidský podběl... Mohutní; životnost dává mu jistotu, nepoznal nikdy lži mezi cítěním a konáním, nezná ani krisi mezi srdcem a duší. Pudově nenávidíme vše neduživé, jako obdivujeme vše silné a zdravé. Z této psychologie prýští bezživotí demokracie a vzrůst diktátorů. Válka oživila demokracii, desítiletí po válce ji pohřbilo.

Vody se čeří...

Rok 1930. Měsíc září. Na skalskou školu přišla mladá učitelka Neža Čarecká.

„Proč nenajde si byt jako její předchůdci ve vesnici?" tázal se Jan, mrzutý, že ztratil podkrovní světničku a od nynějška musí spáti na seníku.

„Vždyť zdrží-li se kde — jak pak se večer vrátí? Či snad je to nějaká usedlá matrona, tlustá, zamračená, nafintěná s balíkem modrých obálek školních úloh? Ano taková bude. Nedají přece na zapadlou dvoutřídku k ženatému řídícímu nějakou novicku. Býval tu sice vždy učitel-začátečník, který pravidelně druhým rokem se nevracel, jsa po nekonečných žádostech přeložen.

Jaké však bylo Janovo překvapení, když druhý den přijda s pole byl očekáván usmívající se mladičkou učitelkou, rázem zdomácnělou, dětinsky naivně prostořekou, s bystrým však postřehem. Znal tu jistotu, jakou mívají městská děvčátka, dobře vychovaná a společensky dokonale vybroušená, vzděláním uhlazená, širokým rozhledem lehko přizpůsobivá. Byl jí plný dvůr. Volala psa, jenž rozpelášiv hejno slípek naplnil dvůr zděšeným kdákotem; byl odměněn pohlazením a radostí... Psí duše, jež si pamatovala švihance za podobné skopičiny, pocítila vděčnost. Lísal se. Neštítila se vejít do kravína, měkce promluvit se služebnou a s účastenstvím vyslechla i věčné nářky babičky. Milé jednání jí získalo všechna srdce samoty vyjma Janovo.

„Pro mizerných dvě stě korun měsíčně, budou mít ve stavení štěnici, která bude vynášet do vesnice domácí rozbroje a hádky. To bude posvícení pro vesnici. Jak vyjíčí jeho. Nespokojence, hrubce anebo obět?"

Jel na nádraží pro její zavazadla. Ani blízkost přívětivost sousedky nezbavila ho předsudku.

Pokusila se zapříst rozmluvu, ale Jan jen kuse odpovídal. Zdálo se, že ho zajímá více dobrý klus koní než její otázky.

O Janovi byla informována řídícím. Skoro celé půldne jí vyprávěl o podivném hochovi.

Dráždil ji úšklebek tvrdě zakrojených rtů, tak neupřímný k vyhublým lícím ušpiněným značným strniskem, nesouladný k smutným očím, úzce otevřeným s vyrudlými okraji víček. Mužný krásný profil, ušlechtile prokreslený se snědým odstínem, nějak na ni zapůsobil. Při vzájemném doteku od kymácející se bryčky povstalém, zachvěla se a proti vůli cítila krev ve tváři. Bála se již vzhlédnouti. Viděla jen ruce, silné, žilnaté, kloubovité, svrasklou kožíí potažené, plné oděrek a zanícených míst.

Šat měl vybledlý, cajkový, tuctového střihu, na nohou děravé, přešlé boty na boso. Rukávem otřel pot. Měl bledě žlutou čepici s potrhaným vykukujícím podložením a ze štítku čouhala lepenka.

Všudy zřejmá nedbalost a jakési opovržení k vnějšímu světu. Ztroskotanec!

„Zůstal jste při hospodářství dobrovolně? Líbí se vám?"

„Ovšem. Je mi při tom dobytku líp, než snad vám bude při našem řídícím," usmál se pohrdavě.

„Špatnou poklonu panu řídícímu činíte. Jste snad i nespravedlivý a nepředložený."

„Hm — nepředložený? Co mi záleží na okolí? Ta pole — les a bezlidné dálky nepotřebují ubrousků slušnosti —" slova zněla měkce. Resignovaně:

„Nikdy nepochopíte, co znamená být sám, sám a mít za přátele dobytek." Myslela, že z něho mluví selská furie, ale přízvuk slov dával tušiti, že jedná se o smysl přenesený. Měl pravdu pan řídící. Všechno jeho cítění je tajná vzpoura a konání — nihilism.

„Nemluvíte pravdu. Slyšela jsem, že máte hodně přátel. Jste předsedou venkovského dorostu a založil prý jste kroužek středoškolsky vzdělaných rolníků... Je vás hodně?"

„Nezaložil jsem žádný kroužek, nýbrž Mrchoviště. Třicet zdechlin je tvoří. Dali jsme si ten název ne z touhy po původnosti, nýbrž z kruté pravdivosti. Třicet zdechlin je výraz deseti dělnických synů a dvaceti synů rolníků. Vy nepochopíte, co bídy, odpírání stálo dělnické rodiče studující syn, nevíte, jak se zadlužili, zakrváceli. Vy nikdy jste neviděla krvavé oči utýraných matek, sevřené otcovy rty a vyčítající sourozence, posmívající se bratrovi, že studoval, aby dělal stejnou práci s nimi..." sykavě mluvil tiše a smutně. Teď mu zasvítily oči.

A ostatních dvacet jsou trosky bídáctví modní lži, studovat za každou cenu. Rodiče lehko rozhodli: Do města není daleko, doma již to také nějak uděláme a až dostuduješ, hodilo-li by se ti někde místo, nemusíš sedlačiti. Když ne — budeš sedlačit jako dříve. Na takovém rozcestí vyrostlé mládí pravidelně se mýlí v cestě. To je těch dvacet neslaných, nemastných hochů, kteří zatrpkli k životu, protože jed lživých ilusí jim otrávil mládí... A oni bědují, proklínají šedivé staré hlavy otců, jež myslely jen jejich dobro..."

„Na přemrvené půdě vyrostli, přerostli, padli a hnijí. Požehnání změnilo se v kletbu a klasy zůstanou hluché... tak to řekl můj otec — selský filosof."

„Tedy i vy jste takový?"

„Lépe byl jsem takový. Bude mi dvacetpět let—usmála se tomu povzdechu plnému tragiky—. Nesmějte se. Vím, že v těchto letech vchází do života generace vysokoškolská. Já již šest let snažím se žíti. Nemohl jsem a já otupěl.

Ale kamarádi? Marně vám povídat. Smějete se, jako celý svět, ale počkejte..." Zaťal zuby, zúžil oči a kol úst narýsovaly se dvě rýhy. Cynicky pak zasípal:

„Nebude daleká doba, kdy i my se budeme smát, šíleně smát, až toho smíchu se zdesí celý svět."

„Ano smála jsem se — teď vás lituji. Bídu deseti dělnických hochů chápu — dovedu si představit i jejich duševní rozvrat, ale jaká křivda se stala ostatním dvaceti? Štěstí, že jim bylo dopřáno vzdělání, proklínají? Jsou-li kletbou hospo-

dářské školy, ať je tedy zavřou. A promiňte, bude vám líp, bude-li vaše úroveň rovna vašemu hovádku v maštali? Můj otec je sice sekční šéf v Zemědělské radě, ale cítí se sedláky tělem i duší. Projela jsem s ním Holandsko, Norsko, Švýcary, kam byl poslán na studijní cesty ministerstvem zemědělství, a posléze čítám jeho hospodářské články a víte, jaký mám názor na zemědělské vzdělání? Že každý sedlák by měl být zemědělským inženýrem."

Jan se nevázaně smál. Nepochopení ji dráždilo a nutilo znovu a znovu ho přesvědčovati.

„My však bychom to na sekční šéfy nedotáhli — cha, cha..."

„Kdybyste měli ctižádost ještě dál... Víte, kdo je Darwin a Kelner? Celý svět je zná. A přece zabývali se jen rostlinami, dědičností a dobytčí potravou. Vypěstujte nový, dobrý druh pšenice a rázem celý svět o vás bude mluviti a vaše sláva nikdy nezanikne. Buďte vzorným sedlákem a celá republika přijde váš statek obdivovati. Neukájejte svoji ctižádost v pohodlné závisti, nemstěte se vzdorem životu, nechtějte být ptákem, když člověk nemá křídel. Pochopte, že jste malým králem na svém statku. A nikde nesplácí poddaní lásku vděkem tak, jako vaše rostlinky a zvířátka. Příroda je láska a láska je matka života..."

Byla ráda, že Jan o jejích slovech přemýšlí. Pak smutně odtušil:

„Já také četl Reymonta, Björne-ho, Galsworthyho, znám jich lyrická slova, znám filosofii Holečkovu, Gogolovu, ale je to vše lež. Sedlák je jako Kristus pod Golgotou. Lotři mu oblékají královský šat s krajkou bláta — volajíce mu slávu — dělají si z něho blázny. To je to, co nás bolí — světská faleš. Může zpívat Sládek a Burns

otrokům o slávě a volnosti, ale, slečno, představím vás „královně" selce. Zastydíte se — neboť je to urážka. Tak jako já vypadá král? Viděla jste královnu se schromlým tělem, volatým krkem, s hrudí bez ňader, velikým břichem, s kostnatýma nohama, s uzly strhaných žil, s oteklými kotníky a puklinami na černých patách zalepovaných tyrpanem a přilepenými hadry...? Tak královny asi nevypadají... Ale tak vypadají naše mamičky."

Vytryskly mu slzy. Styděl se za ně. Rychle je setřel a suše polykal...

„Hle, kde je odměna požehnané — smím-li tak onu galejničinu nazvat — práce? Nedivte se pak, že nás vychovávají v nenávisti vůči ní a že nikdo netouží stát se „králem", „královnou" teprve ne..."

„Potvrzujete jen moje slova. Proč vaše mamičky jsou takové? Protože nemají vzdělání. Protože si nedovedou zařídit práci. Selky jsou špatné — velmi špatné hospodyně —" říká tatínek.

Jan pokládal tato slova za vrchol nevědomosti. Může býti lepších hospodyň nad selky...?

„Nemám mamičky a proto mnohokrát jsme o tom s tatínkem mluvili. Vidím, že musím začíti od Adama.

Každá bolest od něčeho pochází. Věříte, že veškerá nespokojenost venkova má původ v žaludku? Selská práce je těžká. Tělo fysicky těžce namáhané, musí být podporováno hodnotnou potravou. Selská jídla jsou objemná a neupravená, volená podle nálady, ne podle práce. Tím tělo slábne, práce unavuje, a vy jste samozřejmě nespokojení. Čím více práce, tím horší máte jídlo, protože „není čas". U hospodářství neobešli byste se bez pluhu, ba máte spoustu strojů, pracujete a jdete s duchem času, ale v kuchyni se práce

dělá jako za časů prababičky. Není pračky na prádlo, elektrické žehličky, míchačky na „jídlo“ prasátkům — usmál se —, nemá hospodyně v zásobě studená jídla, sýry a podobně pro dobu pilných prací, kdy není času na úpravu. Já nemohu znáti vše, ale tatínek zná sta věcí, které ulehčují práci a spoří časem. A rozpukané ruce, by také nemusily míti — kdyby znaly základní pravidla hygieny a péče o ně... Jedině vzdělání tu zjedná nápravu. Kletba vašich matek, jež nevědomost dělá špatnými, dlouho se bude na selství mstít. Ony jsou to, které, jak sám jste řekl, učí vás již v kolébce nenávisti k svému povolání, protože vlastní vinou při něm nebyly šťastné. Jedem svého nepochopeného života otravují své dcery a nemyslí, že synové taková ubohá stvoření si budou brát. Dovedu si představiti tragedie takových manželství. Jedna spojuje jedince, řeknu lidská zvířátka, hloupoučká a nevědomá — ti snad mohou být i šťastní. Ale což vy? Vy nikdy nemůžete spojiti svůj život s takovým děvčetem a kdyby, budete jím pohrdati, budete nešťasten. A vezmete-li si vzdělanou trosečnici, bude opovrhovati ona vámi — snad ne vámi, jako zaměstnáním, ke kterému ztratila vinou matky lásku.“

„A jak vše znáte?“

„O tom si pohovoříme jindy — už jsme u nádraží, jen vám prozradím, že píši román, proto jsem ty věci studovala a přicházím na Chodsko, jedině abych zblízka poznala váš život, který má tolik obdivovatelů. Vaši spisovatelé jsou mými vzory a hlavně chci si svoje studie doopraviti podle skutečnosti.“

„Tedy kousek ješitnosti?!“ Nechápala proč nemůže přemoci jeho zatvrzelost a kousavý tón.

„Snad spisovatelé rodí ješitnost, ale ty pocti-

vé zrodilo jen neštěstí a bolest. Ne, neměla mu to říci. Přiznala se proti vůli, že ani ona není šťastna.

Silnice jako šedý tkalounek dovíjela se na kola. Stanuli na nádraží. Naloživ s pomocí nádražních zřízenců klavír, příruční psací stroj, hrubou bednu a dva elegantní kufry, polepené cizozemskými vignetami hotelů; neubránil se dojmu humoresky líčící měšťácké výpravy na letní byt.

Učitelka začátečnice stěhuje se s klavírem a psacím strojem na samotu, kde dávají lišky dobrou noc. Snad myslí, že se stěhuje někam do pensionátu...?

Něža vyměnila si místo na kozlíku s otcem, který na nádraží čekal u zavazadel. Nervosní rukou zavazadla přidržoval. Jan jel neopatrně a škodolibě se usmíval. Teprve na státní silnici, otec Nežin si oddechl.

Po patnácti letech opět viděl bezchlebou nádheru Šumavy a vzpomínal na léta, kdy nedaleko odtud na Černínském panství adjunktoval.

Mraky.

Čarecký znal se s Janovým otcem. Následující den prohlédl si hospodářství a svým odborným postřehem vzbudil u Jana úctu. Tím i poměr k Něže se proteplil.

Představoval si, co nepříjemností jim nadělá fiflenka z města, až uvidí hejno slepic v předsíni, nemající v sobě trochu ohledu, aby alespoň na chvíli zdržely se potřeby. Nebo až v deštivém počasí bude si nabírati hnojůvku do přezůvek a ve večerním soumraku dýchat výpary hnoje místo ozonu.

Neža byla daleka malicherností. Byla vzácná výjimka dokonalé, ušlechtilé ženy, jež citem regulovala zážitky a přenášela se přes ně pochopením psychozy svého okolí.

Čas míjel. Janův kult msty dozrával. Stal se velekněžem. Stal se démonem. Strhával. Děsil. Kdysi bál se svěřiti svá fantastická proroctví i příteli; dnes stala se příšernou pravdou. Svět se zakolébal a troskotá. Tovární koráby jedou, neb již najely na mělčiny, lidé z nich prchají — aby byli trosečníky. Nevěří více ve svoje síly, ale hledají kapitána. „Baťo, Silné ruce — lid vás volá... Volá lid, jenž věřil, že demokracie je služba lidem a zatím... došel k názoru, že skýva ukrojená, ale jistá, je lepší než hladová moc... Tak volal nyní dav — hladový — bídný, běsnící nad malomocností vůdců.

Jan šílel radostí nad fiaskem demokratického řádu. Bankrot světa spil ho vítězstvím. Strach tichošlápků zvětšoval smělostí.

Bída, na kterou kdysi nejvíce bědoval, najednou mu otevírala srdce a bratřila citlivé duše. Jan stal se okolí nebezpečný. Jan znal přecitlivělou duši Chodů, znal povahy paličaté, tvrdé a dědičné, infinkované nenávistí ke všem, kteří nepracují rukama. Těm říkají — páni —. Páni byli vždy utiskovateli Chodů a proto nemohlo být jinak. Tak mizel vliv Cihláře. Ale i on byl Chod — tvrdý, paličatý a prudký, mimo to úskočný a podlý.

Venkovský dorost sešel se v mohutném počtu na májovou oslavu do Zdanic. Tam Jan nazván s tribuny — demagogem, protože provokoval poslance, jenž řečnil o bídě, ač měl desítitisícový měsíční příjem. To stačilo, aby povstala vřava,

dunění lidských vírů a vysoko vystřikl příboj odporu.

Zalekl se bledý poslanec a jeho kortešové. Přepočítali se v schopnostech Janových. Lid mu věřil.

A Jan stoje na tribuně neodplácel mstivým pathosem jak čekali, ale opatrně probouzel duši.

Teprve až ji probudil, popustil svoji výmluvnost, hlas sílel, duněl a vracel se sterou ozvěnou tleskajícího davu. Lid chtěl se zpíti hymnou své síly, o níž mluvil Jan.

„Sedláku bude vládnouti jen sedlák — on je také člověk a proto chce svobodu jako ti druzí. Nebude více hřbetem karieristů a pomstí se na tom, kdo jeho důvěry zneužije!"

Dav jásal, vynucoval nová slova — leč Cihlář přiváděl četníky...

A tu se stalo, co stát se nemělo. Po zákazu Janova projevu chtěli dav rozptýliti. Ten však se vzepřel, zle četníky zbil a snažil se je odzbrojiti. Při tahačce o poslední pušku byla Jandovi probodnuta ruka za zápěstím. Konec byl smutný a dohra u soudu.

Padesát venkovských hochů bylo potrestáno, avšak podmínečně, vyjma Jana, jenž odsouzen na tři dny do vězení, bezpodmínečně.

Pan rada po vynesení rozsudku neopomněl udělati malou exhortu. Začal rozvláčně:

„Nejste tak mladí, abyste si zasloužili dobrodiní zákona — jenž váš čin klasifikuje nerozvážností. Jste vzdělaní, ba třetina z vás má vzdělání středoškolské, tudíž dobře jste si vědomi svého činu. Děkujte slabosti dneška, jež z mládí činí kult a nad jeho výstřelky plesá jako nad projevem životnosti... Já však mám mínění jiné.

Statistika zločinnosti stoupá, krádeže a stále rafinovanější podvody, defraudace jsou na denním pořádku. To je také projev rozmazleného mládí, jež chce žíti na úkor jiných — je bezcitné — sobecké a proto zločinné. Jsem rád, že jsem stár a že odejdu dříve než vaše generace, zkažená válkou, přijde do života.“ Pak začal o rodinné výchově za jeho mladých let a rozvratu dnešní rodiny. Končil:

„Váš trest je vykřičník a výstraha lidského řádu a zákonů, které jste překročili. Vše na světě podléhá zákonům. Tvorstvo chápe je pudem, jen člověk musí se jim učiti tresty. Budiž vám to připomínkou pro celý život!“

Mnozí tiše plakali. Jan hleděl výsměšně a drze. Rada se na něho obořil:

„Vy jste vinen nejvíce a nelitujete? Vy, nehodný synu tak dobrého a zachovalého otce!“

„Nemám čeho litovati. Jsem nevinný jako tito všichni. Dokažte mi, mluvil-li jsem něco nespravedlivého, ptejte se těch, kteří mne slyšeli,“ volal biblickými slovy.

Nezalekl se ani zrudlé tváře pana rady pokračuje:

„Náš čin je trestný — budiž! Ale vy jste obžaloval veškeré mládí.

A přece my nemáme rodinných krbů, neplatí na nás slova o rozvratu rodin. My nejsme v úřadech na vedoucích místech, kde je přístup k penězům, abychom defraudovali a podváděli. A konečně my jsme ani nevyspěli, aby mohli z nás vyjíti zločinci. A víte odkud přicházejí? Z generace válečné — našich otců. Pane rado, jaký to výsměch vašim rodičům, o kterých jste říkal, že byli příkladně dobře, přísní a podobně — jaká to tragedie, že tak zvrhlé děti vychovali! — Byli

pokrytci a děti vychovali ve lži dobro předstírat. Sami pak je oceňovali jen vjemem očním, úplně přezírajíce, že žádná ctnost nekonává se pro efekt, ale z vnitřní lidské povinnosti, aby sloužila. Jen takto vykonávané dobro je vznešené a ctné.

Nebědujte nad námi — nás válka nezkazila, protože jsme v ní nebyli!“

Nejtěžší trest stihl nejlepšího Janova kamaráda Jandu, jemuž probodená ruka musela býti amputována. Tím i dovršena tragedie beznadějné Jandovy lásky k Janově sestře. Jednoruký ani sedlákem nemůže býti. Co bude dělati?

Pak Jan šel do vězení. Když se vrátil, přivítaly ho veliké oči soucitné učitelky Neži, pláč matčin a otcovy kruté výčitky, jež rozvrátily a drásaly jeho nitro.

Jsou okamžiky v životě, kdy prohra je výhrou a naopak.

Tak bylo u Jana. Chvilkový úspěch ve Zdánicích vystřídala těžká deprese, které obratně využil Cihlář k zasetí odporu vůči Janovi. Naráz získal otce potrestaných hochů, a ti se již přičinili, aby, ospravedlňujíce své syny, líčili Jana jako člověka nebezpečného a nedobrého.

Když vedení strany si bylo jisto odlivem částečné důvěry, vynutilo jeho resignaci na funkci předsedy. Jan však prosadil za svého nástupce Václavíka — jednoho z třiceti věrných. Po volbě řekl mezi čtyřma očima Cihlářovi:

„Pamatuj, že přijde doba, kdy bude se rozhodovati o tobě a já budu diktovat! Stůněš na poslance — vím to. Proto se lísáš k poslanci a tajemníkovi, ale i těm sečte lid dny.“

Cihlář se mírně uklonil, potutelně usmíval a zdvořile odpověděl:

„Kdo jinému jámu kopá... Ze srdce vám

přeji, abyste se toho dočkal. O mně rozhodovati nebudete nikdy!"

Jan byl zmaten. Blýskající přísvit očí mu napovídal, že za nimi číhá cosi vítězného a nedobrého.

Dlouho byla urážena ješitnost Cihláře a ona uchystala odplatu, jakou mohl vymysliti sám ďábel. Nedozrál však ještě její čas.

Po čase Cihlář pomohl Václavíkovi do nemocenské pojišťovny a on musel mu býti vděčný. Jan nejsa diplomat, ale prudina, vyčetl mu zradu. Tím stali se nepřáteli a Jan dohrál svoji smutnou úlohu. Postřehl, že v dorostu je zbytečný. Odešel.

Zůstalo mu věrno deset dělnických hladových maturantů. Těm se ospravedlnil slovy:

„Chlapci, prohrál jsem. Kristus prý byl pravda — proto byl ukřižován. Hus byl mluvčí pravdy, proto byl upálen, a proroci pravdy byli vždy kamenováni. I má pravda proto musela prohrát...!

— Dnes pravda je lží, lež pravdou a poctivost platí za hloupost. Za vzory postaveni lidé špatní, neboť jich špatné jednání je vykládáno za chytrost, a falešná ctižádost nás nutí, abychom je následovali. Nemáte místa proto, že máte poctivé táty... A proto nebyli byste dobrými úředníky.

Vy neokrádali byste podřízené, nešvindlovali účty, aby daně byly nižší, nešpiclovali a neupláceli, aby se mhouřily čisi oči, nešidili konsumenta na jakosti zboží." Zamyslel se, pak tiše pokračoval: „Všude je dnes krise, ale největší je krise pravdy, duše, důvěry a spravedlnosti. A to proto, že žijeme rozumem neregulovaným citem. Cit dlouho byl vysmíván jako cosi slabošského a rozum favorisován. Rozum učinil z člověka hmotu, tvrdou, bezcitnou, stroj přesný a nenasytný, s chodem napřed vypočteným.

A svět, který násilím rozložil člověka na dva světy: hlavu s rozumem a tělo se srdcem, zapomněl na primitivní zákon, že jedno bez druhého nemůže žíti, ba že ani nesmí žíti jedno na úkor druhého. Neboť život je síla a smrt silou povstává. Jako jed může být lékem, tak může být síla užitečnou, ale jen potud, pokud se dá ovládnout.

Svět omeziv cit omezil regulovanost síly; přetlak zvýšil výkonnost na úkor bezpečnosti.

A dnes řežavé uhlí bolesti je příliš žhavé, aby nevyvinovalo další páry nespokojenosti — lidské nitro nevydrží rozpínavosti, chvěje se, vybuchuje hladovými krátery hrdel —. Násilí nemá sil spoutat živelný odpor, prchá od svého díla. Je soumrak rozumu a cit před výbuchem...!" Cedil ta slova zuby, měl skoro zavřené oči a jakoby v extasi je pronášel. Všech deset poslouchalo nábožně evangelium divného proroka Msty, v níž viděli obrodu a vzkříšení nového světa. Byl to jeden z oněch sugestivních záchvatů, jenž přímo fascinoval a k šílenství vydražďoval bolavé, zrazené duše.

Podobenství dneška...

„Anatol France napsal „Košili" a stal se slavným. Napište vy „Košili" o pravdě a vaše sláva povstane skrze ukamenování," řekl Jan učitelce Neže, když se tázala, proč nenávidí Cihláře, přesto že jsou politickými souvěrci. Odpověděl:

„Já, Jan Svačina, nemám nic proti člověku Cihlářovi. Teprve, když byla propuštěna moje sestra z kampeličky, protože nazvala ředitele Cihláře idiotem, začal jsem přemýšleti o tom slově."

„A proč ho tak nazvala?"

„Protože nezapomněla, že se stal ředitelem z řeznického pomocníka, který kdysi vládl dvěma psům a ti byli vděční za kosti, jež jim házel. Že Mařka neměla v povaze psí vděčnost, nevydržela v ponižujícím poměru. Její inteligence se neshodla s povýšeností idiota.

„A proč myslíte, že je idiotem, že nemá školy?"

„Ne —. Inteligence je nadání. On však vyrostl rychleji, než stačil dorůsti k téže výši jeho duch. A jeho přízemní duševní stav neuvědomuje si neshodu mezi* společenským postavením a společenskými úkoly na straně jedné a duševní obzorem, vyspělostí a kulturní vnímavostí na straně druhé Je to typický rys všech poválečných povýšenců, ať se jimi stali politikou, úřadem, penězi, nebo koupili si moc, jméno, pozemské statky, avšak plody kultury pro ně ještě neuzrály. Ba jejich špatné svědomí z nedostatečného vzdělání, k jehož doplnění nemají dosti dobré vůle anebo síly, kulturu přímo nenávidí, nebo je jim lhostejná, malicherná, směšná. Oni jsou to, kteří vnášejí zmatek do dnešních poměrů, hájíce stav bez tradice kulturních vzpomínek, okázale se vypínají a přezírají duševní dědictví, triumfují v chudobě ducha. Nemajíce kultury, neznají povinností k ní. Oni nešli k jejím pokladům přes hloží a balvany studia. Oni zrodili se z okamžiku nebo z protekce. Jimi žije nemravnost klik, strýčkovství a protekce.

Jsou to Neronové dnešní inteligence. Násilím, krutostí, nadutostí, pánovitostí hledí ze svého okolí učiniti řeznické vděčné psy, obětují šelmám

*Volně vzato z článku univ. prof. M. Weingarta, uveřejněného v „Listech pro umění a kritiku" č. 1, r. 1933.

hladu tisíce mladých, zapalují zoufalstvím tisíce nevinných obětí inteligence.

— A nikdo, nikdo nemá odvahy zakřičet to do světa... Však, až oni místo Říma zapálí celý svět, pak už nás nebude třicet, nebo jedenáct pod Šumavou svírat pěsti a rvát se s Cihlářem. Má nehoda s Cihlářem změní se v zápas skutečné inteligence s painteligenty."

„Nemyslím, že k tomu někdy dojde a věřím, že poválečná nemravnost zajde odchodem nemravné generace. Rozděleno na celý svět, tvořili by vaši painteligenti mizivé procento a vaše obava o zapálení světového Říma je trochu přehnaná..."

„Studánku pokalí jediná kapka špíny. Jediná kapka dovede svůj charakter vnutiti tisícinásobnému množství čisté vody. Dále pak, pohleďte, tamto na tu jabloň —. Její jablka dozrají za tři měsíce a přec na vršku je jedno zralé." Hodil po něm loučí. Spadlo. Něža je ochutnala a bylo zralé. Když Jan je rozkrojil, bylo červivé. „Vidíte, proč dozrálo? Červivost jablka je špatnost člověka, kterou dříve uzrává... A opět pojďte." Utrhl jí hrst krásných třešní, pak utrhl ještě jednu.

„Co to má opět znamenati? Proč jste utrhl tyto kyselé višně?"

„Abyste mi rozuměla! Oboje jsou plody třešně, oboje jsou šlechtěné a oboje z jednoho sadu a přece jedny jsou krásné, dobré, a druhé sice též krásné, ale kyselé, a zde máte třetí hrst ptáčnic — jsou opět sladké, arci menší, protože narostly na pláněti.

— Šlechtění u stromů je vzdělání u lidí. Vzdělaní mohou býti dobří anebo špatní, podle druhu šlechtění; jako nevzdělaní sice menší, ale též dobří...!"

„Možná, že čerpal jste vaši moudrost z indické vzdělanosti, ale teď symbolika se vám nepovedla, neboť porazil jste sám sebe. Nenávidíte pláňata Cihláře a říkáte, že i pláňata mají dobré plody. Já o tom nikdy nepochybovala. Kdyby o tom byla pochybnost, nemohla by existovati demokracie. Inteligence není privilegiem nějakých diplomů a vysvědčení; je vlastnictví všech po ní toužících."

„Nerozumíte mi. Dokazoval jsem, že Cihlářové nemusí se rekrutovat jen z vrstev nevzdělaných, ale i z lidí, kteří mají školní vysvědčení. Být třeba doktorem neznamená býti též inteligentem, a býti dělníkem neznamená býti hlupákem. Proto šlechtěné třešně jsou sladké i kyselé a nešlechtěné mohou býti též sladké. Sladkost obrazně řečeno je inteligence. Sladkost je příbuznost plodu ze stromu šlechtěného i planého a stojí v kontrastu proti kyselosti, jež je obrazně neinteligence."

„Jistě v zájmu dobra by bylo, aby vzdělání neslo jen plody sladké; kdo, myslíte, šlechtí ony kyselé? A kde nalézáte vinu, že plebejství povýšenců je rozmnožováno řadami studovaných?" zvídavě se otázala na jeho samorostlé řešení těžkého problemu dneška.

„Je to polovzdělání a u vzdělaných sobectví. Polovzdělání je napravitelné — sobectví a špatnost je z části vrozeno, z části uměle vypěstěno."

„Kdo je polovzdělanec? Ukažte na určitý případ sobectví u vzdělanců. Jak byste si představoval nápravu?"

„Zamezil bych odborným školám, počínaje obchodními školami a konče školami hospodářskými, vychovávati absolventy pro něco jiného, než k čemu má škola sloužiti. Ať nikdo nesmí býti

obchodníkem bez obchodní školy, nikdo sedlákem bez odborné hospodářské školy, nikdo zámečníkem bez nižší průmyslové školy. Každé povolání má své školy odborné, ale touha všech absolventů je společná: Sedět v kanceláři a mít ruce umazané inkoustem, neboť vzdělání přílišnou centralisací škol je drahé, nedostupné, a kdo je přece získá, myslí, že na řemeslo je škoda takového nákladu.

— Vysvědčení nesmí býti výsadou, která by mu bránila snížit se k prosté manuelní práci. Je-li pak takový odborně vzdělaný hoch zklamán a poučen tvrdou lekcí osudu o opaku, stává se bojovníkem, revolucionářem, obhájcem a drzým soboem, jenž třeba přes mrtvoly bude se dožadovati splnění úzkých svých zájmů, mysle, že lidské povinnosti jsou: okovanými lokty vynucovat lžipráva. Dejme těm ústavům devisu: Vychovávejte duše k úctě k manuelní práci, aby jich sil nebylo zneužíváno k vyděračství studovaného proletariátu a oni vcházeli do života s radostí a pro radost, a ne, aby šířili jen chaos a zatrpklí zklamáním šli věčně životem. Pak ty ústavy stanou se požehnáním; dnes jsou kletbou!" Neža se usmívala. Běda mu, aby se odvážil tento názor veřejně říci — pomyslela.

„— Sobectví inteligence? Povstalo ze svého výsadního postavení nad ostatními vrstvami. Byla tu zneužita důvěra a dobrota nižších vrstev tím, že povýšena práce duševní nad práci rukou. Čili, jak se lidově říká: favorisována touha stát se pánem. Třeba malým pánem, ale pánem.

...a když to nejde, býti revolucionářem," dokončila učitelka.

„A proč? Je to následek přecenění práce duševní a podceňování práce rukou, a sociální provokace, vyplývající z jejího honorování."

„Nechcete snad říci, aby práce fysická byla

honorována jako práce duševní, jež předpokládá školní vzdělání, na které se musilo vynaložiti mnoho práce, peněz a času. Prostý dělník vydělává od šestnácti let, my od dvaceti neb dvaceti pěti."

„Budiž! Ale jakým právem si zaslouží vyšší plat každý, kdo je třeba tím nejmenším „pánem", nemá škol, ale štěstí, že nemá mozolů? A konečně —, slečno, ruku na srdce — není práce duševní v osmdesáti procentech šablonovitá, jako v každé továrně, ke které nebylo by třeba školních diplomů — jako cviku? Jsem jist, že duševní námaha předního továrního dělníka je větší, než u průměrného úředníka. Nesmí se myslet, že člověk fysicky pracující může se srovnávat s mechanikou strojového výkonu, jenž může pracovati, aniž myslel. To u člověka není možné a fysicky pracující člověk pracuje dvakrát, a bylo by tudíž spravedlivější, kdyby poměr honorování se obrátil. Argument, že studie jsou investovaný kapitál, úročí se tím, že máte za ně lehčí a pohodlnější život."

„Nedohodneme se, protože vy pracujete rukama, máte své bolesti a nazírání, a já mám jiné zkušenosti a také je hájím. Z vás mluví bolavý cit. Závidíte nám duševně pracujícím, protože osudem nebylo vám přáno vřaditi se mezi nás. Dnes je takových sta a tisíce, které osud vřadil mezi nevhodné. Jste proletáři ducha a cítíte nenávist vůči společnosti, jež nemá pro vás zaměstnání. Vy se jí proto mstíte. Jste mluvčími cizí bolesti mas, kterých zneužíváte tím, že rozdmychujete jich nespokojenost, jež vlastně je nespokojeností vaší. Jste zápalkami u sudu prachu. V Rusku vybuchl. Tam fysická práce povýšena nad práci duševní, čili tělo dáno na hlavu, ne hlava na tělo, a proto

se tam dějí ty kotrmelce. U duševní práce platí se její úroveň a m o r á l n í o d p o v ě d n o s t z ní plynoucí. Proto není spravedlivé vaše kredo, ani psychologie práce.

— Jedno přiznám, že je třeba více honorovati práci fysickou, tím ji morálně povýšit a snížit kurs honorování určité práce duševní. Tím předejdeme hromadění „zápalek" a zneutralisujeme výbušnost fysicky pracujících mas."

Jan musil opět morálně kapitulovati. Nenáviděl její bystrozrak, postřeh a těžce nesl její duševní převahu. Zvykl si přesvědčovati a vynucovati souhlas.

„Sytý hladovému nerozumí. Proto hladová odměna za práci mozolů sjednotí jednou všechny; zanikne marxismus, agrarismus a třídní náboženství, bude souručenství fysické prapráce, jež pak světu připomene, že nenechá se déle ovládati a vyssávati parasity mozolů. My bez vaší práce nezahynem, ale vy bez našich rukou zahynete —!"

„A nastolíte vládů dělníků a sedláků — hy — hy..." napodobila s dávkou sesměšnění jeho sýčkování. „Je to demagogická fráze, které sám nevěříte. Jste koketa duševního bolševictví, které vyznávaje, obratem potíráte svými skutky, to je reálným životem."

Já vám rozumím. Vše, co jste mi říkal, není vaše přesvědčení. Mluvil jste tak, abyste mně odporoval. Cením si vašeho postřehu, ke kterému jste se probolel trpkými zkušenostmi. Teď také rozumím, proč váš kroužek třiceti ve zfanatisování dopustil se násilí, proč celý kraj se vás pudově bojí jako nebezpečného člověka — jak mi řekl pan řídící. Zaměňujete popularitu za zdravou ctižádost. Popularitu si vynucujete. Ctižádostí rozumím realisaci svých schopností ve formě tvůrčí,

jež je odměňována úspěchem a úctou ostatních. Proto Cihlářové, kteří slouží kladně životu, zastiňují vás, kteří životu vyhrožujete. Zapomínáte, že život je boj, že je nutno zápasiti, vyjíti z pasivity sekundantů filosofujících o ranách, krvi a bolesti."

Tak Neža učila Jana novému náboženství: Lásce k životu.

Dunění v dáli.

A zase míjely dni plné chvatu a shonu. Samota úplně se sžila s Nežou. Nepomohla-li, jistě nepřekážela. Ráno odcházela, v poledne šla na oběd do vesnického hostince a odpoledne se vracela. Učinivši svým povinnostem zadost, usedla k rozepsanému románu, anebo hrála tiché, mnohdy smutné improvisace z not tajemného smutku vytrysklé.

Míjel podzim. Sníh zavál cesty, jen ke škole každého rána táhla se větévka s drobnými lístky krůčků.

Na Vánoce přijela Mařka. Druhý den přišel Janda.

Jan bál se okamžiku, až jednou bude musiti pohlédnouti zmrzačenému hochovi do tváře a oči zavyčítají.

„Jene!" — vykřikl sotva ho spatřil, „Jene, jsem tolik šťasten." Jan zamžikal. Snad nerozuměl. Ano, usmívá se.

„Od 1. ledna nastupuji místo v parlamentu za stenografa. Učil jsem se po čas své nemoci těsnopisu. Začátky jsem měl ze školy — jen jsem se zdokonalil. — A víš, proč jsem šťastný? Teď si mne Mařka vezme — budu pán..."

A stalo se. V masopustu slavili sňatek. „Štěstí

vykoupené zmrzačením!" povzdychl Jan.

Ještě jedna věc se při tom stala. Svačina při výplatě věna byl raněn slabou mozkovou mrtvicí. Celý okres se tomu zuřivě smál a řval:

„Svačinu ranila mrtvice při výplatě věna. Všechny peníze musil Jandovi dát, aby si fiflenu vzal. A kdo by si ji byl vzal? Nebyla k ničemu vychovaná. Místa měnila jako ptáci hnízda, protože je rozmazlená a pusu má jako „sekyru"."

Svačina ulehl a do jara nestál za nic. Teprve když sešel sníh a přišel opět mezi lidi, vracela se mu sebedůvěra a pronesl tato tajemná slova:

„Ne, ještě nejsem na mizině," a dal se pojistiti na život na sto tisíc. Pojistku pečlivě ukryl.

Hory umyly si v jarním tání tváře, ale na hřebenech ležely dosud krajky sněhu. Úbočí zkvetlo petrklíči a lidé — ryšaví Němci z Království, zas přišli do údolí.

Neža dopsala román a umínila si, že si trochu odpočine. Volný čas zužitkovala krátkými procházkami a drobnou prací v selské kuchyni.

Doma často pomáhala kuchařce a denně dohlížela v kuchyni, zastupujíc tak maminku, která od nich odešla. Proto nebyla v kuchyni nováčkem, ba v mnohém mohla i poraditi.

Předně vytkla selce neorganisovanost práce. Tu začne, tam odskočí pro jednu věc, po chvíli běží pro druhou, pro třetí — ne, aby si vše vzala najednou.

Kuchyňské nádobí má nevhodné a chudé. Topí nehospodárně. Třeba k vůli hrnci brambor, k jichž uvaření je třeba mnohem delší doby, než k přípravě oběda nebo večeře, o snídani nemluvě, vytápí se veliká selská kamna.

V každém hospodářství nalezla by se místnost, kam by se mohl postaviti kombinovaný pa-

řák k vaření brambor a vyváření prádla, necky na šrot a necky k přípravě krmě, ať již pro dobytek anebo pro prasátka.

Kuchyně nebyly by pak batikované šplýchanci rozmazané špíny a smradlavé, překypující přípravou dobytčí krmě, škvířící se na žhavé plotně. Kulaté dížky, v nichž se nosí krmě prasátkům, jsou krajně nepraktické. Tři prsty stěží se smačknou do kulatého výřezu zvedné desky; tím není možno udržeti dížku svisle — naklání se a šplýchající obsah třísní ošetřující osobu.

Mamička byla nadšena. Psala o tom i Mařce „jaká je šikovná, ta učitelka". Když po organisaci kuchyňské vlády, chtěla zbaviti zásaditou hospodyni i konservativnosti, narazila na odpor.

Cožpak je možné, aby u sedláka před jídlem se prostíralo na stůl? To tak o Štědrém večeru. Aby hospodyně pro kuchyni měla zvláštní čistý šat, který by se dal přetáhnouti přes hlavu a nevyžadoval nějakého kalounkování v pasu? Aby v každé kuchyni v rohu stálo umyvadlo a vanička na různé výlevky a odpadky, aby se se vším nemuselo běhat na dvůr, kde výlevky jsou příčinou věčného bláta? Hospodyně má být vždy usměvavá a upravená a k přípravě jídla má míti čas. Ne být první a poslední na poli.

S poslední větou souhlasila, ale nemohla býti usměvavá, když neustálé útrapy a starost zapsaly se chmurami v usouženou tvář. Radost jasnila tvář hospodářovi na výčtem vad a zmínkou, co by se v kuchyni dalo ušetřiti řádnou úpravou a úschovou domácích produktů a jakostně i chuťově zlepšiti. Aniž si uvědomovala, dávala hospodářovi pohodlnou zbraň, který pak mohl postaviti ženu do světla špatného — jako hlupáčka, který

jinému vyčítá haléř a plnýma rukama vyhazuje koruny.

„Stále říkám: Sedlák jí draho a špatně. Maso je u sedláka luxus, ale másla tekou po talířích potoky, mlékem se plýtvá a o cukru ani nemluvím.."

„Nemůžeš. Nesnídáš celý rok, neboť máš zkažený žaludek od piva. A snad nebudu ani mastit. Vid', to je tvá zásada: Třeba suché vdolky, ale kousek masa v zelí. Ten kousek sníš ty a ostatní najezte se třeba vzduchu.

— Když jsi tak zmoudřil, řekni slečně, jak vyvádíš, když v létě přinesu k svačině místo piva tvaroh aneb ssedlé mléko se smetanou. Platíme za senoseč na sto korun za pivo — za žně ještě jednou tolik a při mlácení na šedesát korun. To, slečno, spočtěte! Na pět set dát za bryndu — co by bylo za ten peníz masa, vajec, že by je musel naložiti na vůz."

„Ano, vaječná jídla jsou rychlá, hodnotná — přímo ideální krmě v době pilných prací. Jimi odpomohlo by se v kuchyni i přecpávanému trhu, a tím i ceny by byly vyšší."

„Sedlák má konsumovati v prvé řadě své výrobky. Pivo je z ječmene a chmele a proto vypiji nějaký půllitr, ale abych byl pro ně nějak nadšen — to ne. Nepotřebuji je celý rok," diplomaticky omlouval svoji vášeň.

„To jo!" opáčila hospodyně s pohrdavým úsměvem. I Neža musela se usmáti šalamounské logice.

„Tatíček byl loni v Dánsku na nějaké konferenci. Jela jsem s ním a s ním studovala tamní poměry. A víte, v čem spočívá vysoká kultura dánského venkova? V naprosté abstinenci. Neviděla jsem jednoho schátralého venkovana, zbídačeného služebného, opilého pocestného. A nutné

zlo alkoholu je alespoň z části nahrazeno, že stát má monopol na vaření piva a čistý zisk je věnován skoro výhradně na kulturu.* A protože hospoda neodvádí muže od rodin, jsou vyrovnanější — ne slunnější, protože těžkomyslní Seveřané nedovedou se rozesmát jako my. A životní úroveň venkovské rodiny je ještě jednou tak veliká jako u nás, ač jsou stěží polovic pracovití jako vy tady na horách. — A i naše republika — tak vzdálená, přispívá na jich blahobyt, neboť na naše trhy přicházejí jejich vejce, máslo a získaly si veliké obliby. Proč?

— Protože po bok organisaci staví se vrcholná jakost, estetika vzhledu a regulovaná nabídka. To předpokládá vzdělané hospodáře, najmě hospodyně —, neboť sám stát se zaručil za bezvadnost jich výrobků.

— Vaše výrobky přicházejí na trh zabaleny do páchnoucích hadrů hokyň, rozdrobené, špinavé, žluklé, vejce malá, velká, žlutá, bílá, stará, čerstvá, nedivte se, že většina konsumentů jimi opovrhuje. A to není jen škoda vaše. To je zájem národohospodářský. Tuto funkci ženy nikdo nevyzdvihuje a tatíček vypočítal, že jejíma rukama procházejí dvě třetiny národního jmění. Dobré hospodyně jsou to, jež značně přispívají k stabilisaci a blahobytu státu. V jich rukou leží úspěch veškeré státnické moudrosti a diplomacie."

Tomuhle již mamička nerozuměla. Láry, fáry jsou podobné řeči. Dělat, střádat, umět si odpírat a bát se Boha, to je pravá cesta k spokojenosti. A být spokojen — znamená být největším boháčem na světě.

*Kodaňský pivovar vlastní největší a nejkrásnější knihovnu v celé zemi.

„Měl by ses jíti podívat za děvkou — aby hnůj nekutila jen kolem hromádek —" připomněla s jistou nevrlostí, neboť povídáním promarnili dosti času. Vyšla na dvůr.

Nežu zabolelo oslovení služebné. Děvka! Jak sprosté a urážející a ponižující oslovení. Není možno se diviti, že nikdo nechce jíti na službu; již pro tento titul ne! Není otrlost dělníka půdy tak veliká, aby oslovení nebolelo.

Udivilo ji, že hospodář, který byl beze sporu velice inteligentní, zůstal chladný. Nedovedl povznésti k vyšší a jemnější úrovni — základní pravidlo slušnosti — o zacházení se služebným. A přece zasluhoval-li by si toho ohledu někde zaměstnanec, je to u zemědělství. Jeho služební poměr není smlouva o sumě peněz, pytlech naturálií, nýbrž otrocký poměr věrného psa k pánovi.

Asi po hodině vstoupila opět selka a zastihnuvši je stále ještě v čilém rozhovoru, hlučně postavila dížku, nepatrně vyrovnala svraštělé podlebí a nevrlost vložila do slov:

„Jdi alespoň pomoci vypřahati Janovi."

Ten však již vstupoval. Úsečně pozdravil a cosi nepříjemného polykal. Dosud měl napiaté svaly na kostnaté tváři, zbrunátnělé namáhavou prací.

„Dobře, že přicházíte. Mám k vám prosbu..." vstříc povstala milá, usměvavá učitelka. Zvykla si již na jeho neochotný výraz. „Dnes večer ve městě přednáší mladý spisovatel Knap. Ráda bych ho slyšela. Znám se s ním trochu. Večer se však bojím sama domů."

„Pak uděláte dobře, budete-li doma," odsekl ledově, aniž k ní pohlédl. Těžce usedl ku stolu, shodiv čepici na zem, prohrábl potem slepené vlasy.

„Promiňte — již nikdy nebudu obtěžovati," řkouc smutně a lítostivě, odcházela. Čekal slova vzdorná a povýšená. Proti těm byl obrněn vzdorem svým. Měkce pronesená omluva ovinula se kol nahé duše jako ostnatá ostružina. Rozdírala a pálila. Nejen on, ale všichni cítili zahanbení.

„Jsi neotesanec a děláš se takový inteligent," švihl otec.

„To vím. Kdybych seděl celé odpoledne jako svátcích na hyjtě, byl bych příjemnější. Hýml — hergot, už dost!" uhodil do stolu a povstal. „Jděte se podívat, co dělá děvečka. Rozkyjdá mlynářům hnůj. A dnes celá ves zaorala brambory. Stěží zítra počasí vydrží a my nebudeme sázeti opět. A bude-li pršeti — kdy v takovém těžkém poli zaořem. — To je hospodářství! U piva nebo na hyjtě rozumu, ale kde má býti, není ho ani špetka," musel se vykřičeti. Hlodalo to v něm, co vyjel z lesa a spatřil dílo děvečky. Zprvu na ni hvízdal, pak sešvihal koně, aby byl co nejdříve doma, a zeptal se, proč jí otec nepomohl, vždyť chtěli zítra hned ráno zaorávati. Či utekl do vesnice do hospody?

„A jestli já to neříkala: Jdi — jdi, ale kdepak. Jak se dá do řeči, nepovolí a nepovolí. — Ty zatracený!" selka zahrozila pěstí.

„Sežerte mne — nu, sežerte! Co jste udělali vy? Nic — také nic a mne chcete honit?"

„Vytahoval jsem dříví."

„Když si vezmu řetízek, vytáhnu za půl hodiny víc sám — bez koní — než ty s koňmi za celý den. Ty — ty — chcípl... ospalý!" Narážka na nepevné zdraví, Jana rozběsnila k zuřivosti.

„Cha-cha, — já chcípnu a jsem lenoch, ospalec, a on pukne tloušťkou a je pracant... cha-

cha," řezavý smích zněl, jako kročeje vyšlapující zmrzlé kalužiny.

Otec bouchnuv dveřmi vyšel. Za pootevřenými dveřmi výměnkářské světničky poslouchala babička.

„To nejsou lidé, ale dobytek — dobytek, který se nestydí ani učitelky," šeptal pro sebe. Vzav vidle vyšel do skloněného dne.

Nana ze mlýna chodila babičce posluhovati. Po obvyklých řečech svěřovala různé klípky, jež babky milují víc než jarní slunečko.

„U nás se prali pro nějaký hnůj —" důvěrně a tiše svěřovala babička.

„Jejich děvečka nám rozhazovala dnes celé odpoledne hnůj. My jsme ji viděli jak rozhodila první kopenec. To věřím, že vaše vzteklice vyváděla a..." nedořekla, neboť v témž okamžiku rozlétly se dveře a v nich stála selka, která za nimi cosi kutila a slova zaslechla.

„Poslouchej, — poslouchej," zajíkala se, „jaká já jsem vzteklice...?" skočila k ní a chytila ji za ramena. „Ty — ty — klepno...! To si dovolíš říkat v mé chalupě...? Koukej, ať jsi venku...! A vícekrát mně sem nevkročíš!" Obě pak začaly se strkati, křičeti, což přivolalo Jana, jenž spor rozsoudil. Vzal Nanu za vlasy a krk a vyhodil ji před dům.

Nevzala si ani dřeváky a utíkala v punčochách v blátě, ječela, až od lesa se ozývalo:

„Chtěli mě zabít, špatňáci. Celý okres je má za první lidi, ale ve skutečnosti cikánům se nevyrovnají. — To jsou předáci! Vrahové! Všude to budu povídat."

„Je to lid," ulevila si matka. Na dům pronikalo babiččino štkaní:

„Bože, bože — proč mne tady necháváš — osobu nešťastnou. Což chceš, abych se oběsila? Vždyť já nemohu, byla by to pro ně hanba.

— Teď už mi nikdo nepřijde posloužit a oni mi neposlouží. — Já se utopím. To je přece menší hanba."

Chvíli po příhodě seděl Jan v maštali a styděl se za tvrdé jednání své, kterým zakrýval svoji citlivou duši. Zdálo se mu, že vše je proti němu spiknuto. Dnes roztrhal v lese řemení a bude otcem sužován. Až se dozví, že matka se porvala s Nanou, opije se a bude sužovati ji.

A matka je krutá a lakotná? Vždyť svázal by ji do uzlíčku, zakřiklá, s popelavou tváří, nemocná přechodnými ženskými lety. „Není zdráva?" Jan se zděsil divné otázky. „Což kdyby zemřela?" zdálo se mu to nemožné a příšerné zároveň. „Kdo by nám vařil, pral, řídil práci za pohodlného otce — dělal hospodáře...?" Udivoval ho myšlenkový námět.

Nedomyslel, neboť se šeřilo. Bylo nutno připraviti řezanku na krmení. Nebylo však řezanky. Šel k matce, aby mu ji pomohla řezati. Odmítla.

„Nebudu krmiti!" popuzen vykřikl.

„Nekrm!"

Byla tma a nikdo nepřišel. Dobytek bučel, koně ržáli — marné teď již trucování. Řezanka se již dělati nemůže, a dobytek nakrmiti musí. Shodil seno a smáčel je slzami vzteku. Opět ho pálilo na prsou...

Byla úplná tma, když přišla děvečka. Beze slova podojila krávy a pak odešla do své komůrky. Nesvačila, ani nešla k večeři. Když ji matka zavolala, řekla, že dává výpověď. Nenechá se trápit, zač nemůže. Jakákoliv domluva byla marnou. Stála na svém, že zítra odejde.

I matka se pak rozzlobila. Chtěla jí zakřičeti do tváře, že ji celou zimu živili, aby odešla, sotva nadešla práce. Chtěla ji prosit, neboť kde najdou náhradu. Chtěla, a to nejvíc plakati a uleviti své duši. Otec nepřišel. A celou noc bude naň čekati, přemýšlela matka a napětí vystupňované celonočním přemítáním vybije se ráno hádkou, po níž otec uteče ve špinavých šatech do města a tam v hospodě bude ze sebe dělati mučedníka. Mnozí mu uvěří a sebeřou kámen hany, aby jím zranili.

Sklonila hlavu do dlaní a rozplakala se.

„Já nebohá, nešťastná, proč musím tolik trpěti?"

Veliká prázdnota vznosných chrámových prostor, ležela v nitru, studěla bezútěšným chladem a šeřila se smutnými obzory. Plačící kajícnice — duše — svinuta křičí, smačknutá tíhou bolesti, plazila se k oltářům útěchy, kde hořela jediná svíce dětské lásky. Zoufalým voláním hlas síle — vzpínal se k nebesům otázkou — p r o č ?

Nesnesl pohledu na plačící matku. Potěšil ji rozhodnutím, otce přivésti.

Lidé ze samot jsou citliví, plaší, ale i svárliví a paličatí jako nikde jinde.

Kdyby těchto vlastností neměli Janovi rodiče, dávno by byli poznali, že život nebyl nikomu dán, abychom za něj trpěli mučednictvím — když při dobré vůli je v nás moc učiniti jej — ne-li pohádkou — tedy alespoň snesitelným. Je věcí rodičů, co volí, ale je věcí svědomí a hříchem do nebe volajícím, strhují-li ve strže nesvárů citlivé, nevinné, dětské duše, jež za nic nemohou, ale trpí dvojnásob. Dítě — mučedník nevinný — musí probuditi a otřásti i duši nejotrlejší! A vy, rodičové, to nechápete?

Byl u fary. Přemítal.

„Ne, dnes ne!“ Ale přece by rád mluvil s Toničkou — jen mluvil a svěřil se jí. Zatoužil po ženě andělu. Tedy i jeho egoismus lásky dožil se porážky? Neodolal.

Když jí pomáhal seskočit s okna do zahrady a měkkost ženského těla ležela mu v náruči, zapomněl, proč přišel. Vášnivěji ji stiskl, líbal nějak studené a okoralé rty a zvracel jí na rosný drn... Vzepřela se.

„Jene — nejdříve mi řekni — máš-li mne jen trochu rád. Řekni upřímně...“ úpěnlivě zaprosila a hltala každý pohyb lhoucích rtů.

„Mám...!“ znovu ji přemáhal, až se poddala. Když klesala krutě věncem rukou objala jeho šíji, jakoby se řítila do propasti. Strhávala ho s sebou. Tvář nestačila jejím nenasytným polibkům — líbala vlasy i krk. Jan byl překvapen, neboť nikdy o lásce nemluvili, zřídka se i kdy políbili. Nač ta žhavost vynucované přísahy a přec odporuje. Křečovitě skřížila nohy, aby je nemohl koleny rozdvojiti, tisknouc tak i šat, jejž trhaly drze ruce.

„Jene — Jene — Jene — dnes... ne... Vyslechni mne...“ Nepovolil, jen hruběji zaútočil. Vítězil. Tonička s posledním napětím sil vyhrkla:

„Jsem těhotná...“ Jan, jakoby zasažen elektrickou jiskrou, vyskočil. I ona vstala se sklopenou hlavou.

„S kým?“ s ostřím mečem proklála otázka její popleněné srdce.

„Vždyť víš, že mimo tebe...“

„A co kněz...“ Bylo nad síly Toničky, aby vydržela nešetrnost Janovu. Zapotácela se k oknu, jež hlučným nárazem se přivřelo. Hluk povstalý vzbudil na síni spícího bernardýna, jenž zuřivě začal štěkati. Poděšený Jan nechal Toničku osudu

a svoji záchranu viděl v útěku. Nad hromským údolím vida světla, teprve si uvědomil, že je na cestě k městu.

Z malé vzdálenosti před sebou rozeznal silhuety stojících lidí, kteří asi pozorovali jeho běh. Jakoby byl štvanou zvěří, přeskočil silniční příkop a zamířil k lesu, avšak kroky ho následovaly. Vydal ze sebe vše, klopýtal a konečně cizí hlas zavelel:

„Stůj nebo střelím!“

Jana jakoby vrazil do země. Čekal, až cizí ruka ho otočila. Uzřel finančníka.

„Kdo jsi? Proč jsi utíkal?“

„Jsem Svačina,“ řekl pokorně, ale vida, že finančník nemá pušky, tedy není ve službě, usoudil, že nemá práva ho vyslýchati. Rozkřikl se.

„Co je ti vůbec do toho? Koukej jíti svou cestou!“ Otočil se a šel zpět k silnici. Tam ho čekalo nové překvapení.

„Opravdu nemilé — promiňte. Šel jste slečně naproti?“ omlouval se ukvapený finančník.

„Místo pašeráka přivádím ochránce,“ zavolal ze zdálí.

„Jakže, pane Svačino, vy jste mi šel naproti?“

„Nešel. Dobrou noc.“

Bylo těžko pochopiti, co před chvílí se stalo.

„Nemá ten hoch „o kolečko“ víc — neé?“ otázal se finančník. Učitelka odmítla posuňkem hlavy. Dráždila ji bezohlednost Janova. A proč jí šel naproti? Či to byla opravdu jen náhoda? Nepřála si, aby to byla náhoda.

Jan sotva ušel kousek cesty usedl na pokraj silnice. Tupě zíral do škarpy a otřásal se odporem, vzpomínaje na dnešní vynucované přísahy. Ta vyspělá, silná žena chtěla se opříti o chlapce,

který ji hanebně zklamal. Utekl. Co bude dál? stokrát se tázal.

Není ještě pozdě — nikdo netuší, že s Toničkou chodil. Nevěřil však, že kněze by veřejné mínění označilo za svůdce. A pak jediné východisko je smrt. Nesnesl by výčitek matky a... zjevily se mu oči učitelky.

Zemrou společně. Po chvíli uzrál v něm strašný nápad, že mohl by zemříti jen jeden, a to Tonička... Čím dále přemýšlel, tím více přivykal hrůzné myšlence, že stane se vrahem. Jeho zločin lehko skryjí hromské houštiny, jež prolézá jen jezevec a liška. Rok i déle v ně noha lidská nepřijde. Ve zločinecké filosofii zkonstruoval šílený plán. Pak otrnul.

Svačinové, rod dobrý a vzdělaný bude míti vraha. A přece ne. Není Svačina — je syn tuláka. Tuláci a přivandrovalci z dobré krve nebývají.

„O ne — ne — nebude vrahem," zaúpěl. Uviděl četníky, noviny, porotu, žlutou borskou věznici v hrůzném defilé. To by ho očekávalo —. Ne, ne, nikdy...! Vyskočil a utíkal ke vsi... Musí vidět lidi, hovořiti s nimi, sice se zadusí. Zkusí se opíti, zda-li pak zapomene.

Již z dálky vítal ho zpěv a melodie oblíbené písničky Svačinovy. To otec opět častuje všechny hosty.

Sotva vešel, zmlkly a hostinský postavil před zpěváky „dva tupláky" za jich výkon.

Otec spolkl nějaká slova a zval ho laskavým hlasem vedle sebe. Pak se otázal mírně a beze zlosti:

„Přišel jsi pro mne?"

„Jen seď," volali ostatní.

„Ba ne. Budeme sázeti brambory, musíme brzy vstávati."

„Byla zápala — bude pršet. Jen seď! mínil jiný.

„Má tu sekvestora," hlupsky křikl kterýsi opilec. Hospoda otřásla se smíchem a v očích sousedů zahořelo, jakoby každý obdržel stokorunu.

Janovi svěděla dlaň. Kdyby si byl jist, že drzouna přemůže, vrhl by se na něho. Jeho oči zabloudily na otcovu sklenici. Promluví-li ještě, praští ho. Vrahovi je dovolena taková „nevinnost".

„Jeník se červená. Viď, poslala tě máma?"

Jan se pohrdavě usmál. Přivřel oči a míjel jednoho po druhém. Všichni sklopili oči, ztratili odvahu a měli pocit polití studenou vodou.

Z náhlé veselosti zbylo dusno a potutelné úsměvy. Ani piva z dvoulitrové nádoby neubývalo.

„Vidíš, to jsou sousedé, promlouvalo Janovo svědomí. Takhle vypadají lakomci mající radost, že druhý se ochuzuje. Pryč s idealisováním skalických sedláků. V každém je hyena pelešící na pohodlné ctižádosti, pro jejíž nedostatek iniciativy zhltal by druhého.

Nikde na světě není tolik závisti jako na vesnici. Sedlák se dnes již nedovede radovat z úspěchu sedláka, ale každý nezdar druha dovede ho tajně rozjásat, třebaže pak přijde postiženému sousedovi nabídnouti pokryteckou pomoc. Jak často se dává sousedství za příklad, volá se: vesnice je jedna rodina. To je setrvačnost z minulosti. Nikde snad morální, válečný rozvrat nezachvátil tak hluboko duši, jako na dnešní vesnici.

Válka — atavismus — probouzí v nás běs primitiva — jedinec praští okovy kultury, náboženstvím, rozumem, a opět věří jen přírodou danému pudu. Proto válka je i naše zrcadlo.

V tom zrcadle srdce vesnice jevilo se jako soucitné a štědré. Dávalo těm, co neměli, obětujíc

svoji svobodu. „České srdce“ vzalo si za úkol nalézti nevinným dětem skývu chleba, jenž přeci na vesnici byl a také dán.

Ale v tom zrcadle bylo i srdce kruté — jež gramy mouky odvažovala i zlatem ze snubních prstýnků a za poslední košili chudáka nestydělo se vyměniti krajíc chleba!

Když byl po válce spoután lidský běs, rozum opět převládl. Poctivé české srdce popliváno, vlačeno špínou hyenismu jedinců, volalo po odsouzení viníků. Marně. Národ uvěřil, že selství je špatné.

Bolel výsměch keťasů, neboť stejnou měli odměnu, stejné měli daně a vysoké dávky, lhostejno, zda splacený peníz je utržený od úst anebo vykeťasovaný.

Tak se stalo, že v novém jitru, kdo špatný tolik co chytrý byl, a kdo poctivý, za hloupého pokládán.

To rozleptalo důvěru vesnice — to vnuklo jí strašné poučení — jež, nedej Bůh, aby národ v kritické chvíli dostal splaceno.

Ilusí zůstane vesnice, kolektiv lásky. Vesnice tíhne ku kolektivu práce, ježto jí zaručuje materielní výhody. To, že sjede se celá vesnice k vyhořelé stodole, aby jí pomohla znovu postaviti, nutno pokládati za pudovou bázeň před metlou boží, jež dopouští, aby zítra vyhořel jiný aneb jindy spravedlivě kroupami, neúrodou a epidemiemi podělí všechny.

Rozdíl tudíž je v tom, že předválečná sousedská povinnost pomoci byla nepsaným, vysoce ctěným zákonem srdce a cti — dnes pouhou půjčkou na oplátku.“

Jan probral se ze zamyšlení, účasten opět na přítomnosti.

Proč teď je ticho jako v kostele. Nuž proč nezpíváte, nesmějete se? — chtěl vykřiknouti.

Protože vaše myšlenky byly upjaty na ničícího se a rozhazujícího Svačinu. Vaše škodolibost ho k tomu měla a napomáhala. A teď, když jsem přišel, vaše líné mozky jsou zmatené jako nahá jeptiška, překvapená u potoka.

Otec dopil. A teprve když zaplatil, vzpamatovali se a pokoušeli se ho zdržeti. Odolal. Vyšli. Pak Jan řekl:

„Otče — proč nejdete raději domů. Což nechápete, že ti lidé jsou hyeny?“ Vzdorně odpověděl otec:

„Vy jste hyeny. Člověk se musí styděti — jak jednají s dcerou sekčního šéfa, který mne zná. Nebyl bych šel do hospody, ale slíbil jsem učitelce, že na ní počkám ve vsi, aby se nebála.“ Jan věděl, že lže...

Zločin.

Ráno. Mraky ležely téměř až na Hromu a jako pod těžkými duchnami bylo dusné teplo.

Jen v duších Svačinů vichřilo a schylovalo se k bouři.

Země, jež napájela koňstvo jarních větrů pronásledujících Zimu, toužila po vláze velikou žízní. Ani list osiky se nezachvěl.

„Proč nemáš nabrané a připravené brambory?“ tvrdě otázal se otec. „Kdybych já nebyl rozházel hnůj, byl bych vinen, že nemůžeme sázeti. Teď však bude dobře,“ rýpl do živého.

„Nemusil jsi utéci a celé odpoledne seděti s učitelkou a mohly býti připravené. A jdi mi z kuchyně!“ Vystrčila ho matka na dům.

„Tady si křič, trapiči!“

Na zápsi stála babička. Přehlédla bázlivě dvůr a pak mu sdělovala včerejší výstup s Nanou. Stařecká nedůtklivost nalila petrolej do ohně. Svačina znovu pospíšil do kuchyně.

„Když nemohla vyhoditi učitelku — natluče Naně, škrtí...“

„...kruci hergot — ať nekleju — půjdeš ven a necháš mne být — ty — ty — opilče...!“ V hysterickém záchvatu popadla žehličku, náhodou zbylou na plotně od večerního žehlení. Znal, kdy její podráždění vrcholí. Uskočil za dveře, cedě nadávky skrze zuby...

Slabě mžilo; později se rozpršelo a laskavý dešť proplakal celý den.

Služka skládala si svoje věci, ale neodešla, protože matka jí pohrozila četníky. Žádala čtrnáctidenní výpověď.

Pak něco šila a Jan maje skleslou hlavu na rukou byl skloněn nad stolem. Úplně vyčerpán nočním přemítáním, bezúčastně poslouchal matku.

„Zas utekl. Špinavý, roztrhaný. Ale zač pije? Haléře si z domova nevezme, ba ještě někdy peníze přinese...“

„Má diety. Vždyť je samá funkce,“ hlesl Jan.

„Že hrom tohle stavení nezapálí — co já už tu vytrpěla! Romány, romány by o tom byly. Byla jsem sem prodána za tři tisíce zlatých — jako kus dobytčete a od těch dob jsem tu horší než děvečka. Ta dře a má službu. Já se udřela, schromla a nevím proč.“

„Ale ať — řekla tišeji a beze vzdoru —. Už tu dlouho nebudu — vím to. Čím dřív se zničím a já se zničiti chci, tím líp pro mne. Smrt bude moje vysvobození.“

„Bědujete? Bědujete na rodiče, kteří vás sem

prodali! A co vy jste učinili se mnou? Proč mne jste zatáhli do tohoto pekla, zničili, abych proklínal kde koho?“

„Mne...! Tys nešťastný, otec je nešťastný, já jsem nešťastná dvojnásob, protože vy oba mne ze svého neštěstí viníte.

— A já zatím myslela, že obětuji sebe, abych vám, Vencovi, tobě a Mařce zachovala tátu, který chtěl od sedlačiny utéci za svými funkcemi do města.“ Odmlčela se. Pak plakala.

„Vůle ženy je vůle Boha —“ řekl Musset. A slova se naplnila. Od té doby muž viděl v ní zosobnění svého nezdaru a přítěž.

Nikdy nepochopil proto velikost, něhu a kouzlo ženiny duše.

„Žena je lyra,“ řekl Balzac, „ona nám sladce rozezvučí struny, jak něžně je dovedeme rozechvívati.“ Oč zkrásněl by svět, a zjasnily se krby rodin, v nichž zaznívala by píseň lásky a jen sladce mluvily struny lyry. Pak nebylo by zbožnějších posluchačů nad dětské duše.

Nebyl by život ruleta, abychom prohrávali sny, tužby a ideály a jen osudové štěstí byla by výhra. Nejčastěji se prohrávají žetony let. Hazardujeme mládím, nechápeme život, leč až stáří zavírá naši knihu života. A to proto, že nechápeme, co znamená slovo milovati, — jak řekl slavný vyprávěč přírody Maeterlick. Neumíme milovati život!

Týden trvala Janova muka a nic se nedělo. Nápadně zhubl a sotva se držel na nohou. Naléhali na něho, aby šel k lékaři. Musel by míti oko Hipokratovo, aby uhodl.

Rozhodl se ukončiti duševní muky. Největší fantasie nemohla si vymysliti něco hrůzostrašnějšího.

Za měsíční noci vnikal do hlubin houštiny, kde tma zalepovala oči a jen na místech prázdných kvetly zlatité protěže měsíčního světla, s bizarními okraji střásněného stínu smrkových jehličin. Na jednom takovém místě zakopl. Zlehounka — aby nepoplašil sovy. Neukopl nic.

Zakopl více. Špic zaharašil o kamení a ono zakřičelo daleko do lesa. Janovi strachem umírala duše. Byl již spocený. Klečel před malým otvorem a k vůli tichu vyhraboval zem rukama. Nemohl déle pracovati —. Prchal z těch míst, jakoby již byl zločin provedl. Poznal, že na zločin je sláb!

Když se rozhodl vzdáti se osudu na milost a nemilost, umíráček ho ráno pozdravil trochejským skandem:

„U-mře-la — To-nič-ka, u-mře-la..."

Tonička z fary se otrávila, letělo od úst k ústům a fantasie horečně pracovaly, aby daly uspokojivou odpověď na otázku — proč?

O vlas minulo Jana nebezpečí, že již již bude prozrazen, neboť farář vyprávěl četníkům divnou historii o noční příhodě, kdy probuzen štěkotem psa nalezl omdlelou Toničku na zahradě a ráno otisky mužských podpatků. Ze šetrnosti k Toničce o tom pomlčel.

To byla pomazánka pro vesnici.

„Cudná Tonička — tak ona?" zdaleka nakusovali, neboť opravdu dřívější mínění všech vyznívalo v její úzkostlivou čistotu a přísnou opatrnost vůči mužům.

Jan byl zoufalý. Jen smrt a neštěstí skrze něho povstává. Šel si ke Stržím požalovati. Pospravili dříve, neboť otec šel ráno hledati novou služebnou a dosud se nevrátil.

Na kraji lesa loučila se Něža s finančníkem.

Bylo mu nepříjemné ji potkati, když však místo na cestu zabočila kol lesa, přistihl se, že ho to mrzí a dosti mrzí.

I on zvolna zabočil v tu stranu k bystřině, očima hledaje zmačklou trávu po krůčkách Něži. Zaplašil těžké chmury, ale opět se vrátily v jiné variaci vzpomenuv finančníka.

Nenáviděl ho, aniž věděl proč. Niť myšlenek se náhle přetrhla.

„Dobrý večer" — zaznělo od bystřiny, kde mezi balvany zdvihla se Něža s kytičkou smočených květin, jež patrně tu měla schované, aby nezvadly. „Nezlobte se — šla bych svou cestou, ale mám vám vyříditi omluvu pana respicienta."

„To jste si mohla vy i váš financ uspořiti." Slova pronesl tak pohrdavě, že jí vehnaly červeň do tváře.

„Nikdy jste nebyl příjemný, avšak není dobře být i neslušný. Vyprošuji si slova, „váš financ". Zač mne máte? Již delší dobu pozoruji, že u vás překážím... A já déle nechci se nechati urážeti vaší bezohledností. Buďte ujištěn, že vám podkrovní světničku co nejdřív uvolním..."

Přestala mít ohledy. Mrzela ji nerozvážnost tu počkati. Zvítězila hrdost. Odcházela.

Janův vzdor selhal a uvedl ho do situace, ze které bude míti doma hodně nepříjemností. Bylo nutno jednati rychle.

„Slečno Něžo — odpusťte mi to. Nikdy jsem neřekl, že mi překážíte. Ne vy, ale já raději odejdu. Kdybyste věděla, jak neradostný je můj osud a těžký život, pochopila byste, že nemohu být veselý a ohleduplný.

...Se mnou se život nikdy nemazlil a mimo krátké kamarádství ve škole, rostl jsem tu na sa-

motě sám, stále sám na sebe odkázaný a proto snad ani nedovedu být jiný.

Neodcházejte od nás k vůli mně, rodiče by mi to nikdy neodpustili a věčně vyčítali..."

Sladkost z vítězství posilovala vzdor odejíti. Ale lítostná slova a měkkost prosby — bylo cosi divného, ale i krásného u velikého toho hocha.

Vždy se jí zdál drsný jako ty kmeny — tak veliký, chmurný, s kamennou tváří a srdcem bez bolesti — proto krutý, nemilosrdný a jako příroda nesoucitný.

Veliký musí míti strach z výčitek domova, že se pokořil. Zvedla odvrácené oči, aby těmi nejdříve promluvila.

Byl směšně nešťastný a zkroušený. Měla v nitru velikou radost a skoro dětinskou touhu — toho velikého klacka důležitě natvářeného a dětsky zahanbeného a škemrajícího, plácnout, a to hodně bláznivě, aby se musel smát a pochopil, že už se na něho nehněvá.

„Dobře — řekla profesorsky přísně — neodejdu od vás. Ale jednou mi řeknete, co vás proti mně zaujalo. Rozhřešení vám sice ještě nedávám, dokud neuděláte pokání."

Jan stál nechápavý jako kolouch, jenž prvně hledí z lesa do polí...

„Za pokání mi řeknete všecko, co víte o pověsti o této bystřince. Pan respicient mi něco vyprávěl, ale nevěděl mnoho.

Za druhé, ráda bych viděla místo, kde bystřinka vzniká. Ovšem — znáte-li nějakou krátkou cestičku."

Aby mu dodala odvahy, vzala ho mírně za rameno.

„Pojďte!"

„Pan respicient šel tedy na to metodicky.

Tato místa, totiž podle pověsti, jsou velice nebezpečná pro mladá srdce. Pouhý doušek z této bystřinky stačí, abyste se brzy vdala..."

„Brr — brr..." A za chvíli stezičkou na skalách, již by nezasvěcenec nenašel, šplhali a skákali jako kamzíci. Nic nevadilo, že učitelka pozbyla podpatků. Smála se zrůžovělá, rozepiala bělavý pláštík a uvolnila pruhované blůzce plničké krásného a bohatého ovoce, jež dech kolébal...

Čím více stoupali, bystřinka slábla, ale scenerie byla divukrásnější, divočejší, kouzelná ve stínech růžového podvečera.

„Podíváme se až na vrcholek Hromu."

Když stanuli na vrcholku, výkřik vydral se jí z nitra:

„Ach, jak čarokrásné!" Jakoby stála v oblačné výši, všechna pozemská nádhera ležela jí u nohou. Moře lesů — nesmírné voje smrků na počest stály upjatě, majestátně, tiše jako před příchodem vladaře. V malém okruhu před nimi bělostná suita bříz odrazem červánků zrůžověla a připomínala spíše víly, jež přišly se sem vykoupati do rosy hvězd. A v marnivé touze po kráse svlékly se dříve, aby si zatančily... Teď, jakoby se Jana styděly, sklonily hlavy s pletenci visících copů, a neměly odvahy vzhlédnout k Vládkyni — jež mlčky vyčítala.

Nebylo slov — oněměli básní, jež nitro sobě snulo. Na chvíli stali se zajatci klamu, že to všechno bohatství patří jen jim a pro ně, že tak krásný je dnešní večer...

A přece místo nezměrné radosti a štěstí, tichý akord smutné polohy duše tesklivou zazněl melodií v bolesti.

Snad vrchol štěstí je bolest — již proto jí musí být, poněvadž nemáme v těle nervu, jenž dovedl by

pocit štěstí zaznamenati —; bolest však cítíme vrchovatě.

V těch chvílích poznáš svoji duši a její touhu osvoboditi se ze zakletí těla; letěti věčně krásnou samotou v dálavy přivřených očí, za tichou mluvou milenců, ševelem trav, třesem osik — daleko do Věčných mýtin..., kde volá večer brávník a kos s nejvyššího vrcholku mu odpovídá hvizdem bolestným, v němž doznívá jarní den...

Vlasy Neži vlály nazad a do chladivých dlaní bral vánek její bohatá ňadra. Byla krásná a stepilá; květ, jaký tu na horách zřídka kdy vykvete. Stáli dlouho bez hlesu a mimovolně tiskli se k sobě, jakoby byli ptáčaty, jež tady přenocují. Vzala ho za loket. Znatelně se zachvěl.

„Sedneme si —" hlesl.

„Proč jste se zachvěl? Bojíte se?" skoro šeptem pronesla. Záporně pohnul hlavou. Slabá úzkost mizela s Nežiných očí a skromný úsměv rozkvetl. Vědomí, že má ochránce, bylo blaživé a činilo ji pokornou. Nebylo se tu sice čeho báti, ale bez Jana nebyla by se z plné hloubi duše napila krásy.

Chvíli byl tich a pak se obrátil a dlouze pohleděl jí do tváře.

Sklopila vznícené zraky. Měla pocit něčeho nevýslovně krásného, co jí Jan řekne. Instinktivně tušila, že to musí říci.

Ale neřekl. Nepatrně odsedl, aby rameny se nedotýkali, a zaryl zraky do sporé metlice.

Před nimi leželo Chodsko jako divukrásná kniha, jejíž kouzelná slova strof jakoby zpíval ten čaroděj, slova — Vrchlický, jenž tamto pod černou nakloněnou věží Domažlic dotrpěl.

Stmívalo se. V západních údolích byla již tma, jen v průsmyku Všerubském svítil veliký

rybník a mezi Osekem a Čerchovem byla napjata fantastická, krvavá opona řežavých červánků... Mlhy táhly po úbočích.

V šeru zmizela Přimda, Haltrava a zakmitala se prvá světýlka.

„Kde je Rýzmberk, o němž psala v Consuelu George Sandová?"

Ukázal jí nedalekou zříceninu.

„Za ní je hrad Herštýn a Netřeb, kde rostou tisícileté tisy."

Neža však znala i Pušperk, kde rostou zlatohlavé lilie a jeskyni sv. Volfganga s jeho kamennou šlepějí. Tam nedaleko adjunktoval její otec a Kvapil psal své hezké verše...

„Tam pod tou špičatou věží loučimskou leží mladý básník Mayer, náš šumavský Mácha, a napravo je drsný kraj Haise-Týneckého."

Ptala se pak ještě na mnohé, ale přesvědčila se o staré pravdě, že lidé vědí víc o kraji cizím než o svém, neboť Jan mnohdy nemohl odpověděti na její otázky.

Už i Vavřineček zanikal v šeru a rozhled se zúžil na nejbližší okolí.

„Ten plochý vršek před Tannaberkem (Tannaberk — poutní kostel vévodící Všerubskému průsmyku) s hranolem na temeni je Ráj, odkud viděl pověstný kardinál Juliany útěk svých křižáckých vojsk před Husity. Přes údolí je kostelíček sv. Václava, postavený na paměť vítězství Břetislava I. r. 1040 nad Němci. Ta budova vedle je německá škola..." Čekal obdiv nad tolikerou slávou údolí, ale Neža zesmutněla.

„Jste hrdý na svůj kraj. Chodové byli vždy druh šlechticů mezi sedláky, ale snad nechápete, jak bolestná jsou vaše slova. Nedávno jsem dočetla Roubíkovy „Dějiny Chodska." O kolika slav-

ných vítězstvích jsem se dočetla, ale nikde o době, kdy jste tu prohráli..."

„Nikdy!" hrdě odmítl.

„Nikdy? A proč nad těmi rovy české slávy cizí řeč je domovem? Proč kostelík — památník českého vítězství sousedí s německou školou? Proč chodí se do něho modliti lidé, kteří česky neumějí? A přec tu pod kostelíkem byla česká osada Zdemily."

Jan se styděl. Nikdy mu toto nenapadlo. Není jeho kraj krásná kniha, ale bible, kterou by měl znát celý národ, aby zaplakal, zastyděl se a hlavně si vzal poučení.

„Vidíte, jak falešná je filosofie národů, jež věří, naučí-li své občany zacházeti s puškou a vraždit bližní, že plní svatou povinnost vůči obraně."

„Tak padli i Slované na Labi. Co je světová válka proti oné válce. Jak bláhové říkati, že ona byla jednou z nejkrásnějších. Padly sice miliony lidí, ale dnes už jsou zapomenuté a nahrazené. Ale při oné válce prohrává se na věky, umírá otec, žena, dítě i řeč.

Proč lidstvo je tak blbé a nechá se fanatisovat, že válka je obranou nějakých idei?"

„No — tak daleko nesmíte býti pacifistou. Vy zvláště ne. Jste muž a jste Chod. Válka je zlo, ale obrana je nejsvětější povinností každého řádného občana své vlasti."

„K smíchu. Vezměte naše dějiny. Nikdy jsme neprohráli ve válce, ale nesvorností. Co je platná dobrá puška, idea, když ten, kdo po ní sáhne — je hladový, vnitřně rozvrácený —. Ten pušky nemá pro obranu, ale chce se jí pomstít. Budeme-li všichni spokojení, spravedliví a nasycení — pak se budeme bít, pokud se malý národ bíti může.

Vždyť náš život je milost velkých národů. Jaká tragedie, že Darwin hlásající právo na vývoj i nejmenší jednotce, zrodil se z národa, jenž ubíjí sta jazyků a barevné rasy a kdo proti tomu něco udělá...?"

„Tím vlastně potvrzujete moje slova, že musíme býti silní, abychom se ubránili. Lituji, že mluví tak potomek Chodů. Myslila jsem, že toto poraženectví je jen „vymožeností" jistého okruhu městké mládeže."

„Věříte tedy ve vítězství síly? Já právě si uvědomil, že vítězí vytrvalost. Kdyby český pluh byl v údolí oral, neoral by tam dnes pluh cizí. Ne válkami, ale prací nás sedláků, tu národ vítězí. Celé naše pokolení bylo vojáky — ba hrdiny. Ale hrdinům patří vavříny. Jak se odvděčil národ těmto horalům? Z lyrických slov básní nehněte se chleba, neměknou rozryté, černé dlaně — ba zdají se nám jako provokace naší bídy.

Věříte, že by nebylo válek, kdyby nebylo sociální nespravedlnosti? Dělník a sedláček z hor nešel by se nikdy bít za sebe vychvalovanější ideu, kdyby nebyl zfanatisován sliby, že za to dostane větší krajíc chleba. Co jsou revoluce po válkách? Násilím prováděné sliby, zápas a msta utiskovaných na utiskovatelích..."

Planul. Byl krásný, vzrušen.

„Inu, je větší moudrost v životě komára než v celém žití lidském — říká Maeterlinck. My to nerozřešíme. Je tma — musíme domů a máte mi ještě vyprávěti pověst. Pěkně prosím..." přisedla blíž a pohladila ho utrženou metlicí po ruce. Opět dlouze si pohlédli do očí a pohledy vzájemně stíraly předešlým hovorem vyvstalé chmury.

„Musím si tedy pospíšiti. Byl jednou jeden — začal veseleji citátem začátků pohádek — hrabě

a zabloudil na honu. V lesích bylo tehdy mnoho vlků a medvědů, takže přenocovati v nich bylo nebezpečné. Nevěda kam se obrátiti, náhle uviděl v hromském údolí světélko. Byla to bludička, jež přihopsavši k němu, nabídla mu své světlo, řkouc, že ho i z lesů vyvede, učiní-li milosrdný skutek a tak ji vysvobodí z očistce. Svolil. Ona ho dovedla sem pod tuto skálu a opět promluvila: „Tam spí dcera tvého kastelána, pomatená hořem lásky k tobě. Vzbuď ji, miluj a učiň svou ženou...“ Po těch slovech se ztratila.

Vše pak dopadlo dobře. Vzali se, byli velice šťastní a vždy jednou v roce — na jaře, přinášela sem hraběnka květiny a modlila se za dobrou bludičku. Jednou, když opět chtěla položiti hrst fialek na skálu, uklouzla, spadla a zabila se. Její krev vymlela strž, proto má rudé dno, a dole se rozlila po zemi, na níž pak vyrostly noční fialky. Ze slz nešťastného manžela vznikla bystřinka.

Aby na věky zachována vzpomínka — dal hrabě vrcholek skály vyhloubiti, nanésti tam dobrou prsť a zasázeti fialky, jež hraběnka tolik milovala.

Od těch dob bez ošetřování tam rostou. Jen milenci je trhají a dávají před spaním pod hlavy. Zdá-li se jim tu noc o sobě, dostanou se. Ještě účinnější je prý políbení u bystřinky. Není pak prý moci, která by zabránila, aby se nedostali...“

„Utrhnu vám fialku, abyste se mohla přesvědčiti, bude-li „financ“ tím šťastlivcem...“

„To bych se poděkovala...“ volala za ním.

Stěží v šeru dva kvítky nalezl. Jeden jí dal, druhý si ponechal.

„Což vy jste to ještě nezkoušel? Co jsem dlužna?“

„Nikdy se mi nic nezdálo. Váš dluh jste za-

platila nejhezčím večerem v mém životě. Vyprávěti milostnou pověst hezké posluchačce, je ještě víc než příjemné...“

„Věru, nebyla bych nikdy řekla, že nemluvný vládce Hromského údolí dovede být i pochlebníkem,“ koketně pohodila rusou hlavičkou.

„Kéž bych byl vládcem Hromu — pak bych vás poprosil, abyste mi za fialku — dala jedinou odměnu..., jež podle pověsti činí srdce...“ bál se dořící.

„Nejste zrovna skromný...“

Něža pohrávala špičkou střevíčku kaménkem, pak zpod brv očka se šibalsky usmála a z rozpustilosti — jemně dotkla se rty Janova líce. Stalo se tak rychleji, než si Jan uvědomil.

„Vládci Hromu stalo se po vůli — nejsem nic dlužna. A škoda, že kouzla a pověsti už v dnešním století neplatí.“

Na safírové polštáře ulehla noc. Z Čerchova na oblohu vyjel vůz Davidův, tažený Mizarem. Nebesa zkvetla stříbrnou protěží s velikými květy sluncí Syria, Polluxe, Arctura a Vegy z Lyry. Třpytivý prah mléčné dráhy měsíc rýžoval.

Neža došla dříve domů než Jan, neboť si nepřál, aby přišli společně. Když vstupoval do vrátek, setkal se s běžící matkou.

„Dobře, že jdeš. Byla jsem pro tátu v hospodě. Až domů jsem ho přivedla a on mi znovu utekl. Pospěš za ním.“

„To jste se cestou hádali —!“ vykřikl a utíkal. Dostihl ho. K opilému otci není třeba úcty. Vzal ho za rameno.

„Kam utíkáte?“

„Co je ti do toho,“ mechanicky se obrátil a s tímže chvatem pospíchal nazpět. — Tebe se zvíře bojí, mne ne — v duchu jásal nad přemože-

nou vášní. Matka čekala.

„Pojď si lehnout," vykřikla vidouc, že míří ke stodole, kde opilý vždy nocoval. Jan šel založiti koním seno.

„Bojíš se, že uteku? Neuteku... Svléknu se... Vezmi si šaty." Matka usedla na zásep a hlavu podepřela rukama lhostejná k jeho řeči. Čekala na Jana, aby jí pomohl otce uložiti.

„Ježíši! — Jene! — on je nahý..." spodní skleslé kalhoty, jak zavrávoral, roztrhl v půli a padl na bok.

Jan vyběhl ze stáje i s putynkou, kterou zkoušel, mají-li koně žízeň. Vida otce nahého a vzpomnuv, že učitelka ještě nespí, bez váhání vylil obsah na hlticího se otce. Chtěl křičeti. Jan mu stiskl hrdlo a druhou rukou objal v pasu a táhl ho dovnitř. Byl tělesně silný, ale zdál se mu lehký jako zduchnělý strom.

Babička vykukovala mezerou pootevřených dveří.

Otec nemohl křičeti, ale na síni Janovy ruce polily slzy. Jakoby spálen krůpějemi roztaveného olova, povolil.

„Počkej — počkej, darebáku!" Jan utíkal před výčitkami, zoufalý, měl vlhké oči.

U dveří Neži se zastavil uslyšev hudbu. Lehounké akordy divné a nějak sladké melodie — spíš ševelem květů mu připadaly.

Klíčovou dírkou nahlédl dovnitř. Neža hleděla na stranu, kde bylo okno plné hvězdiček a měsíčního šera. Tam v dáli šuměl Hrom pověst o fialce... Byla tolik šťastna, když svěřila melodii srdce tónům. Jan odešel a zaplakal krutě. Nesmí věřiti klamu. Vzpomínky na Toničku stále ho sužovaly a teprve ráno usnul.

Zdálo se mu o krvavých červáncích — jež divně plápolaly... až zapálily Hromský les... Neža prchala k Vlčím skalám — marně ji volal — vztahoval za ní ruce. Prchala... V největší úzkosti se probudil.

— — —

Neže se zdálo o krvavých červáncích — jež divně plápolaly, až zapálily Hromský les. Prchala... Jan marně ji volal. Když se ohlédla, vztahoval za ní ruce, ale dostihly ho plameny. Chtěla se vrátit... vtom však se probudila.

— — —

Vysvobozené srdce.

Byla neděle. Zbožný lid dnes naplnil kostel jako o pouti, ale nemodlil se. Povídali o smrti Toničky.

Po chemickém zjištění jedu, byla provedena nová pitva, jež potvrdila domněnku chemiků.

Tonička se otrávila silnou dávkou jedu, užívaného pokoutními výrobci v lécích proti nežádoucímu početí.

Lid přímo vyl radostí: „Věděl to farář, proto si vymyslil báchorku o mužských podpatcích na zahradě." Volalo veřejné mínění. Jan byl zachráněn. Proto se dnes modlil, jak nejvroucněji uměl, a sliboval, že se napraví.

Když farářovi řekli, že je podezříván, odpověděl:

„Váš pluh prodírá se špinavou zemí. A čím větší špínou se prodírá, tím vyleštěnější má radlici. I moji čistotu špína vyleští. Bůh spravedlivý ví, že jsem nevinen...!" Kapitola se pohřbem uzavřela.

Dnes přišla nová služebná — Hana polesných, všudy známá jako dříč. Přicházela na samotu po trpkých zkušenostech. Od patnácti let byla na službě. Prvý rok sloužila jen za jídlo. Sousedé ji začali přemlouvati, aby nesloužila za jídlo, neboť i pěkné ošatky ze slámy pletla .

I zeptala se Hana děveček, za kolik ony slouží, a dověděvši se sumu a ostatní, žádala totéž.

Ale hospodář jí řekl:

„Konáš práci pasačky. Nenakládáš fůry, síci neumíš, — koně se bojíš pospraviti. Obestýlala jsi dobytek, pohrabávala strniště a v zimě nějakou punčochu a neforemnou košinku upletla, a za to chceš přídavek?“

Stála zahanbena a byla by sloužila za loňskou mzdu, kdyby nebyl za ni promluvil otec.

„Nenakládala fůry — ale skládala je na seníku i podávala na vysoké patro, což je práce těžší. Koně nespravovala, jsou jen dva, ale zato velice často krmila dvacet kusů dobytka sama. Strniště hrabala, protože nikdo je tak rychle nepohrabal. A ošatky umí dělati pěkné, neboť já jí je učil, a já je dělával i na „jarmarky“ židu,“ tak odpověděl otec a vyrovnal vzdorem čelo.

„Nuž zkuste jinde,“ propouštěl je hospodář. A Hana šla sloužit o dvě chalupy vedle. Dostala mzdu, byla veselá a spokojená. Za rok poznala, že na starém místě bylo přece lépe.

A zas falešní sousedé radili.

„Děláš za dvě a za jednu máš plat. Přijď na Martina ke mně, dám ti služby o polovinu více.“

Změnila místo. A po roce měla zkušenosti ještě trpčí. Nakládali s ní stále hůře a přidávali práce.

Tu již sousedé neradili, aby žádala větší službu, protože i ostatní služebné nechtěly laciněji sloužiti než ona.

Tak Hana šla na nejhorší služby, jen když dostala přidáno, aby si nasloužila věno, vdala se a pak si trochu odpočinula. To byl její skromný sen. Když přišla ke Svačinům, měla již dvacet tisíc. Na samotu šla si odpočinouti — jak sama říkala, neboť u Svačinů byla služba dobrá. O selce se mluvilo, že je „štěkna“, ale Hana po čase uznala křivdu přezdívky.

Neža ji měla ráda pro její ochotu, přítulnost, vrozenou chytrost, a vždy večer, když přicházela, aby jí vyčistila střevíčky, trochu si popovídaly.

Matka byla u vytržení, neboť tak rychlou, pracovitou a samostatnou služku ještě neměli.

Jan s ní byl zajedno. Jen přidal: „Kdyby nebyla tak uštvaná a vyhublá, i hezká by mohla býti...“

Byl první máj...

Jan pustil koně do mýtiny, opřel se o břízu a hleděl do údolí na luka pohozená zlatými dukáty pryskyřníku. Do růžové osnovy medyňku a šťovíku, bílé květy řeřichy a ostatní jinobarevné vypletaly ornamenty. Pod vonným větrem milostně se uhýbaly měkké, šťavnaté lodyhy a zlatá spraš sperma a vůně rozlitého medu jitřila chřípí, vzněcovala krev a roztoužila srdce...

Jan úžeji se přitiskl ke bříze — pak na bílé tělo vyryl jediné jméno: „Nežo!“ Utrhnuv svitek, hodil ho větru na pospas. Nerad se otočil a šel po práci.

Týž vítr odvál i poslední řasy kopretiny provázené slůvky:

„Štěstí, neštěstí, láska, manželství, dítě, smrt.“ Vždy poslední plátek zbyl Neže na slůvko — láska anebo smrt —. Přímo s osudovou přesností se ta slůvka střídala.

Stranila se Jana, neboť ji mrzela ztřeštěnost, které se dopustila na Hromu. Několikrát si Jana nepozorovaně prohlédla. Byl umazaný, neupravený, ohyzdným šatstvem přioděný a pořád svárlivý. Čím více zvětšovala výčet chyb a zříkala se jeho obrazu — tím úporněji se vracel a vplétal do jejích myšlenek.

Mrzela se na sebe. Nemůže se rovnati Jarkovi Dolenskému, hochovi plavých vlasů, snivých očí, jež sluší básníku.

Píše jí verše a otištěné posílá. Miluje ji a skoro visí na ní životem. Bojí se jeho lásky — veliké, sobecké a věčně žárlivé. Myslela, že ho má též ráda, ale teď i odepsat je jí obtížné.

Stanula u paseky, kde Jan stahával dříví. Nesla mu přečísti vytištěnou pověst, kterou jí vyprávěl.

Na pasece plápolaly muselinové ohně. Bzučivé mušky stály nehybně a jen přímočarými skoky měnily místa.

Ryzka spásala vrbku, druhý kůň ležel ve stínu a Jan podle něho; drtě v zubech suchý chléb, díval se do nebe na krahuje. Jemně chvěl křídly, aby se udržel na jednom místě, takže byl podoben holubici na obrazech Ducha Svatého.

Věra dlouho se zalíbením hleděla na idylu.

Teď Jan se napřímil, protáhl svaly a těžkou sekyrou zatloukl do kmene háky. Ryzka vábena vůní chleba se přiloudala a zaržála. Líbější Vranka slaběji odpověděla. Podělil obě zbytky chleba, jež přijímaly vznešeně jako lidská duše svatou hostii.

„Ale teď, Ryzko, pozor — máš za sebou tu nejsilnější. Hola— hyje —!“ roztříštilo se o temné stěny lesa.

Kůň šel známou cestou. Na prudkém srázu, po pravé straně končícím strmou stěnou skály, Jan vyměnil v pravé ruce sekeru za bič.

„Ryzko, bíje — bíje — bíje!“ vykřikl. Kmen ze svislé polohy opisoval úhel pravý. Než je opsán, musí být mezi stromy. Nebyl. Kmen byl příliš těžký. Vteřina rozhodla. Skláněl se v úhel tupý.

Jan byl nemilosrdný. Suchý praskot ran biče, nebohé zvíře nutil k vydání posledních sil. Půda úpěla pod nárazy kopyt a i s menšími kořínky stříkala dozadu. Marně. Kůň ujížděl strháván dřevem ke skále. Pak již jen vteřiny rozhodovaly. Jediný skok a přeťal postraněk. Kůň napřený padl.

„Auů — Ježíši—!“ kdosi vykřikl.

Kůň tažen po břiše a kolenou zaržál zoufale. V posledním okamžiku přeťal i druhý postraněk a dřevo s ohlušujícím praskotem a zvoněním řetězů spadlo do propasti.

Sloup prachu ze stržené země a kamení za tuto obět stoupal k nebesům.

Jan pohleděl přes paseku, kde Neža dosud tiskla ručku k ústům, jakoby v ní držela výkřik.

Do hlubin hvozdu jako medvěd pomalu a temně dunivými kročeji utíkala a tišila se ozvěna. Na úlekem bledé Janově tváři zasvítil trnitý úsměv. Chvějící se kůň měl svěšenou hlavu, jakoby plakal.

„Víte, že vteřina stačila, abyste se střítili...“

„Co na tom? Denně takto pohrdám životem. Až stane se na světě milosrdenství, bude to v okamžiku — kdy kůň i já se zabijeme. Již vícekrát k nám lidem byl osud příznivější než k těmto

našim kamarádům, jimž klády zpřerážely nohy, a my ze soucitu a z kamarádské povinnosti ukrátili jich muka — sekyrou, kterou jsme jim, řijícím bolestí — prorazili lebky. Kůň velkou ránu nepotřebuje," řekl tiše.

„A já jsem zbabělec. Hleďte, nosím s sebou browning... Až se mi to jednou přihodí, pak raději zabiju sebe, než toto dobré zvíře."

Nežu zamrazilo v těle hledíc na zbraň.

„Jak můžete býti tak přecitlivělý, když bez lítostí před chvílí bičoval jste koně?"

„Kde je v sázce život, tam není soucit. Nehodím se k tomu. Škola mne oloupila o tvrdost, krutost a sílu rvát se, rvát a na nic nepřemýšlet, štvát myšlenky stále vpřed a nikdy nevraceti se k nim. Proto znám zpívající pacholky a mnohé selské syny, kteří, když zapřahají za dřevo, div nepláčou. A proč — proč?"

„Lehká odpověď. Ti čeledínové nepoznavše lehčího života, nakonec jeho tvrdost milují. Kdyby přišli jen na dva nebo tři roky do továrny — budou stejní jako oni někteří studovaní selští synkové. Bohužel, přečasto pro ilusi poznaného lehčího života ve městě, vyprchá láska k domovu, chuť a nadšení k tvrdé práci. To je to nesmírně těžké břímě, na které bědujete.

Kdybych byla mužem, styděla bych se za takovou malomyslnost. Co je to za muže, který pláče, místo aby nebezpečí vyhledával, zápasil a je miloval." Chtěla ho povzbuditi, avšak sama těm slovům nevěřila.

„To říkají všichni autoři exotických románů. Patrně i vy jste je přejala od Londona. Jaká je to krása a poesie, jež přeráží koňům hnáty a lidem žebra? Viděla jste ji na vlastní oči, a mně se zdálo, že se vám tolik nelíbila... Víte, měla jste

jiný pocit, než vzniká při podobných scénách v biografu? I vy v některé své knize napíšete: Z lásky tahají dřeva, neboť jim umožňují pohyb na zdravém vzduchu, lezou pro ně na hory, aby viděli daleko do kraje a kochali se východem a západem slunce. A čtoucí fiflenka v boxovém křesle, dumlající piškot, bude sníti o horách a statných dřevařích.

Proto je umění uměním. Umění idealisovati třeba i lži a sváděti duši a cit od pravdy. Naše poesie je desetikoruna, kterou nám dají na pile za dovezený metr dříví.

— Ať den krásou shoří — nepřinese-li dřevař šedesát korun v sobotu — celý týden bude ho vítati pláč hladových dětí a žena bude musiti jíti pašovati. A opět neužije romantiky podloudnického řemesla. Na zaníceném a rozedřeném krku ponese tři hodiny i více pytlík soli a bude se doprošovati u sedláků, aby ho odkoupili. Dostane-li osmdesát korun, je spokojena ona i sedlák, neboť oba vydělali. A výdělek je úsměv a chléb. Dny zjasní, zbělí nebo ztemní barvou skývy.

— Ovšem, to psáti nelze. Bída nenadchne a ztroskotanci nejsou hrdinové fantasie čtenářů. Chléb horalů a dřevařů nevoní jen lesem, ale hořkne i pryskyřicí. Proto nikdy mu nepřijde na chuť."

Sešli na úpatí Hromu. Tam Jan naložil na vůz tři kmeny. Neža se zájmem pozorovala jeho počínání. Byla udivena, jak může naložiti sám obrovské kmeny, z nichž jediný ani třicet lidí by nepozvedlo.

Teprve když kmeny stáhl řetězy a houviny přivázal pod vůz, uvědomila si, proč přišla. Nemohla mu však dáti přečísti feuilletonek, neboť přicházel otec, aby mu vedl „lišku".

„Přijďte ke mně večer!“ zvolala s kraje lesa a chvatně odešla, aby ji Svačina nezpozoroval.

Srdce v bouři.

Samý večer přinesl listonoš učitelce expres balíček.

„Bylo v něm něco nedobrého,“ řekla Hana nesoucí její střevíčky.

Když Jan tiše dovřel dveře, byla po skromné večeři, kterou si připravila na samovaru. Jakoby v pokojíku nikdy nebyl, ostýchavě těkal očima. Milostné fluidy ženy zalechtaly na chřípí. Pohlédli na sebe nesměle, jakoby se scházeli k něčemu nedovolenému.

Podala mu feuilletonek a co on četl, zabloudila rukama na klávesy a podmalovávala slova divnou melodií.

„Nebudu se vás ptáti, líbil-li se vám... Vím, neumím nic, jsem tolik nešťastná,“ zakřičely klávesy, jak Neža na ně složila ruce a hlavu a rozeštkala se.

Janovi bylo trapno. Co se jí stalo? Bál se otázat. Bylo to vše náhlé, divné a nepochopitelné...

„Kdo vám ublížil?“ třaslavým hlasem se lítostivě otázal. Vzpomněl na zoufalství Toničky, také tak divně začalo. Což jen neštěstí kol sebe rozsévá...? Byl by nejraději plakal též.

Když příval bolesti opadl, Neža beze slova otevřela expres balíček a podala mu tři archy:

První byl od nějakého kritika, popsán třemi řádky. „Spisovatelství není grafomanie,“ zněl řádek prostřední. Pak následoval již jen nečitelný podpis.

Druhý arch byl začátek románku. Začínal slovy:

„Těšila se na doby, až z úpatí hor zavoní zrající obilí a večery zmámí vůně kvetoucích lip a jetelů. Na noci letní, vlahé a měkké jako křídla netopýří — tiché jako sny a krásné jako barvy lyšajů.“ Tak začínal románek.

Třetí arch bylo ukončení:

„Prudká jako jarní příval. Divoká jako noční stepní vítr. Něžná jako dech rozkvetlé stráně, tklivá jako modlitba dítěte a dojemná jako dívka sama — dozněla mohutná píseň života, jehož nejvznešenější akord vyznával slovem: Láska.“

„Krásné,“ vzhlédl a hleděl stranou. V palisandrovém zrcadle viděl mahagonový obraz Neži. Zvedla hlavu, otočila se a dlouze hleděla mu v tvář.

„I vy jste ze slušnosti neupřímný? Což již nikdo na světě nevěří v lásku?“

„Mně vždycky připadal život jako ten náš chléb: Tvrdý, hořký, suchý a láska jako sůl, jež na chlebu dřevaře sládne a měkčí okoralou střídu. Já jsem si kdysi lásku také představoval jako božství. A každý člověk se mně zdál jejím kostelem. Veliký anebo vypleněný podle toho s jakou láskou ho rodiče pomáhali spolubudovati, jak příznivý byl osud a utvářené podmínky životní.

— Když ale můj kostel se zřítil, umřela i láska. Můj cit jako utržený květ — na slunci, které podmiňovalo jeho rozvití — zvadl a uhynul.

— To je osud každého květu, jenž byl oddělen od půdy. Nezachrání ho sebekrásnější váza ani nejvroucnější přání.

Proto láska může žíti jen v nás, není božstvím a není v oblacích.

Věřiti v iluse je stejně bláhové, jako chtíti

dojíti obzoru, v němž obloha splývá se zemí. Oblohu lidskou tvoří naděje a sny. Čím hlubší noc — tím na nebi jsou zářivější hvězdy. Tím snáze se necháme oklamati, neboť hvězda, jež bude ležeti v obzoru na dosah ruky, bude stejně nedosažitelná jako každá nejvyšší.

Myslím, že jsme kuřáci opia lásky. Chceme se jí omámiti — každý si ji jinak kouzlíme, a co je vám vrcholem zoufalství, to je směšné lidem nešťastným. Jaká bláhovost, být nešťastna, když vám vrací rukopisy."

V dáli zašeptal les, noc se vichřila, teď šuměl, po chvíli zahučel a západ se tichým bleskem ušklíbl.

Setmělo se v duši Janově a těžká byla zpověď jeho trudného života. Poslouchala s účastenstvím, zdálo se jí, jakoby slyšela ohlas vlastních muk. Sdílný rmut žal vyrovnává. Okovem bolu do očí vyvážila křišťálové slzy a v otrávené studni stesku ubývalo hořkých vod, jež byly hojivé v obkladech ovinujících horečnatou duši Janovu. Nepostřehnuvše, svá nitra klíčem zalu otevřeli.

I Neža vyprávěla o svém životě:

„Otec stále zaneprázdněn neměl nikdy čas pro mne ani maminku. Miloval své zaměstnání více než nás. Snad se ženil spíše z divné povinnosti než potřeby. A matka nalezla si náhradu. Následoval rozvod, rozluka a maminka se nedávno vdala. Já byla vždy odstrčena, jako bych nikomu nepatřila. Šla jsem na studie, jen abych nějak utrácela čas. Bála jsem se doma, kde byl mrtvolný klid aneb peklo hádek.

— Toužila jsem po příteli, ale bála jsem se zklamání. Z této touhy vznikl ve mně pud svěřiti své myšlenky papíru, černí liter jim dáti hlas, aby

do svědomí celého světa zakřičely, že nejdražší statek lidský je l á s k a.

— Ve městě je málo lásky... Toužila jsem po slunci, květech, horách, klidu a zapomnění. Nemajíc specielního učitelského vzdělání, stálo mne mnoho námahy, než jsem dostala místo na vaší škole.

Zkušenosti a vědomosti ze dvouročního studia filosofie vložila jsem do svého díla — které bylo nazváno „produktem grafomanie"...

Domluvila skoro šeptem, hlava jí klesla a ruce zmačkaly popsané archy. Na nebi zhasly hvězdy. Mrtvolné ticho, bylo náhle prolomeno vzdáleným rachotem zbloudilé bouře.

Snažil se ji potěšiti. Záporně otočila hlavou.

„Nepochopíte nikdy, že dílo poctivého umělce rodí se z bolesti jako dítě. A kdyby celý svět o něm říkal, že je špatné, milujeme je mateřskou láskou, celou bytostí, neboť v něm promlouvá naše svědomí, krev i srdce.

— A je již osudem našeho národa, že úctě a pochopení díla mladého talentu musí předcházeti pompesní pohřeb, pak teprve se probudí Kolumbova kritika, chvalozpěvné Credo vyřkne puncovaný světec, protože se již nemusí bát, že mrtvý ho zastíní svým dílem.

Kdyby dnes ožívl Wolker, Mácha a desítky jiných, zas by museli zemříti hladem. Svět nechce znáti svoji krutost a bohatci svoji krvelačnost. Prokleti budeme všichni, kteří nechceme pochopiti."

„Nuže, zanechte skládání románů. K čemu je vám třeba nechati se urážeti a doprošovati jako o almužnu?"

„Milý Jene, kdybyste znal Ibsenovo drama Nápadníci trůnu, tam potulnému pěvci a básní-

ku Jatgeirovi nabízí král Skule královskou korunu za to, nechá-li skládání básní. On odmítá slovy: Nade vše jsou mi dražší! A písně dosud nezbásněné jsou vždycky ty nejkrásnější! Kdybych jako onen potulný skald byla zbavena utrpení — jediné pak přestala bych i skládati romány."

Papíry sklouzly s klína a rozsypaly se po podlaze. Otočila se a v zamyšlení položila ruce na klávesy. Tóny dum letěly jí v duši. Rosu slz na slonovině kláves stíral vlahý dotek graciesně ložených ruček, tak čistých linií, jakoby s obrazu van Dykových byly sňaty. Prolnuta smutkem melodie zčeřila ticho, kyvem vln utíkala ke břehům Janovy duše. A u břehu každá vlna umírá polibkem. Stříbrný ret, ret tvrdé hráze líbá a tu, jež umírá, vystřídá roztouženější jiná.

Neža otevřela oči a v palisandrovém zrcadle zahlédla skloněného Jana, jenž se snažil nepozorovaně dotknouti rty její kadeře... V témž okamžiku tóny potemněly prudším úhozem a ona se obrátila. Měla ruměnec na tvářích, Jan bledost úleku. Chtěla se usmáti, ale náhle úsměv zhasl. Venku zahřmělo. Oči jí divoce zasvítily.

„Jene, chci viděti bouři, chci ji prožíti. Chci — chci věděti, která je děsivější — zda v lidském srdci anebo v oblacích... Prosím vás, pojďte do lesa..." držela ho za ruce a táhla za sebou. Došli jen k oknu. Jan byl pověrčivý a bál se o Nežu. Cítil, jak se chvěje. Ostře odmítl její návrh. Podvolila se s divnou bojácností. Otevřela okno, z něhož se vyklonili. Chladný, prachem nasycený vzduch voněl silnicemi a uhodil je ve tvář. Hustá tma lepila oči. Na západě zpod černých balvanů co chvíli švihla se bělice či mihule blesku, aby v okamžiku zmizela v černé tůni noci. Ozvěna pak se loudala po dálkách. Hřmělo častěji. Zvedl

se vítr, pištěl cezen větvemi a zcuchal kadeře Neži. Jemně zalechtaly na skráních Jana a zavoněly heřmánkem. Kořání blesků stále častěji protkávalo tmu. Modravé světlo blesků tvořilo nezapomenutelnou scenerii hrůzné krásy.

Kdykoliv do hřmění mísil se praskot větví, Neža se přikrčila a úžeji přitiskla. Do tabulek okna uhodily první veliké kápě a ve chvíli slily se v hustý liják.

„Má silné nervy," pomyslel Jan.

Marně se nejmenovalo údolí — Hromské. Skály vytvářely příšernou ozvěnu. Zvuk uzavřený v údolí desaterónásobně se vracel, než se úplně roztříštil o skály a proto hřmíti ani neustávalo.

„Slyšíte ono hučení? Co je to?"

„Smrt. Uvidíte dnes Boha a Smrt..."

„Jene, chtěla bych ji viděti. Chtěla bych zemříti —." V témže okamžiku z otevřeného nebe vypadl bílý kvádr a roztříštil nejvyšší smrk. Ozval se příšerný suchý praskot a pak, jakoby lámali krov nad nimi obři. Odskočili. Jan držel Nežu za ruku. V oknu rudě svítil hořící smrk, brzy však uhasl. Hukot zesílil, okno se třeskem zavřelo a v okamžiku po něm stékaly proudy vody.

A teď jakoby měl býti konec světa. Země se pustila v souboj s nebem. Mohutné šiky smrků statečně se bily se živly. Hučivé přívaly vod, zběsilá smršť, praskot, kvílení, dusot chvátajících posil, příšerná kanonáda hromu, oheň blesků, vytí lesních vodopádů, temný chrapot přívalů rvoucích se na stráni s kořáním o zemi, a pád vyvrácených kmenů zachvíval zemí. Oblaka zmítala se v děsné vichřici a křeči. A za vším tím ploužil se bílý přízrak — Smrt —.

„Hleďte, bělavý pruh na úbočí Hromu — to je závoj Smrti — kudy přejde, nebude živého tvo-

ra ani rostlinky; to jsou kroupy..." Jan viděl častokráte tento šedý závoj.

Bála se přiblížiti k oknu, ač se opírala o Jana. V duši jí ležela úzkost a bázeň. Snad příliš pokoušela Boha —?

„Panebože..." nedořekla. „Auú" — vykřikla, rudě se ozářila místnost a hrůzná detonace jimi smýkla do středu světnice. Zoufalé bučení dobytka pronikalo ze dvora.

„Jene, snad uhodilo k nám — tolik se bojím. Umíte se modlit...?" skoro plačtivě zaprosila. Jan místo odpovědi obrátil se k ní celou šíří prsou jakoby jimi ji chtěl chrániti. Neměl však odvahy vztáhnouti obě ruce po něžném dívčím květu, jenž v bouři ho prosil o ochranu.

Hleděli si do očí. Zapomněli na bouři a opět jako na Hromu, Neža čekala, že musí jí říci něco krásného, velikého. Již oči to prozrazovaly — již se skláněl a ona přivírala oči tušíc krutý příval polibků. Bouře se vzdalovala —.

„Nežo!" vykřikl a odskočil. V okně plápolala rudá zář. Oba jen na okamžik vzpomněli na rudou oponu ve Všerubském průsmyku a divný sen...

„Hoří!"

Tragedie údolí začíná...

Všední věc. uhodilo do mlýna. Čtyři děti klečící a modlící se s matkou u hromničky byly zabity bleskem. Otec ležící na posteli omráčen. Než však lidé uviděli zář, než doběhli k samotě a mohli nešťastníky vynésti, utrpěl tak těžké popáleniny, že jim podlehl. Zůstal jediný syn, úředník v Praze. Pozemky pronajal a v Hromském údolí zbyla jediná samota. Lidé o osudu rodu

řekli, že je to trest boží za necitnost starých Svačinů. Když matka mínění opakovala babičce, vzbudila ve stařeckém srdci nenávist a touhu, pomstíti krutá slova. Mstila se tím, že synovo někdy opravdu špatné jednání schvalovala a hledala příčiny, aby zasévala nesváry. A tak rodinný život na samotě byl stále podoben večeru před bouří. Jan nesmírně trpěl. Neža ho svou láskou podpírala. Až jednou řekl:

„Nežo, jsem zločinec. Nesmím vám říkati lži o lásce, když předem je vyloučeno, abych někdy si vás mohl vzíti."

„Nebojte se! Sama jsem přemýšlela o naší budoucnosti. Ne u vás, ale u mne by bylo zločinem zahrávati si se srdcem z nějaké kratochvilné zábavy. Naše budoucnost... snad může býti pohádkou... je na vás..."

„Nežo, co víte?" drtil jí ručku v tvrdých dlaních.

„Nic. Nesmím více říci — mám důvody. Důvěřujte mi!"

Jan věřil. Maje víru, byl dobrý člověk. Ale kdysi byl démon, velekněz a jeho náboženství Msta.

Skoro se mu to zdálo nepravdivé. Tolik vděku měl v duši. Jak mohl nenáviděti? Vždyť dnes by nejráději objal celý svět.

„Náš život... může býti pohádkou..." stále a stále si opakoval slova Nežina, mazlil se jimi a šeptal je moudrým koníkům do ucha.

Lidé už dávno na cestách zašlapali třešňové květy. Jiné rozvily a večery se dusily prašným spermem jehličin. Země, marnivě květy oděna, jako milenka se parfumovala dráždivými voňavkami a v noci spínala roztouženou náruč k milencům...

Hřebec na pastvině přes ohradu hryzal klisnu

do slabin a ona jako do země vražená, trpěla...

Skřivan nezpíval rolníkům, ale všemu — všemu by byl nejraději ukázal své hnízdečko — nezměrné bohatství — pět holátek. Náhle však pískl, střemhlav sletěl dolů a zas se vznesl, zoufale típal.

„Prr," zvolal Jan na koně a rozběhl se do trávy.

Žlutý kocour před ním uprchl, ale skřivánčí hnízdečko, vystlané žíněmi — bylo prázdné.

„Halo — hej! Co tam hledáš?" někdo volal se silnice.

„Potvora kocour vybral skřivany."

„É, kašli na ptáky. Pojď, já si sednu."

Jan poznal kamaráda Skřivana.

„Kde pak jsi chodil s roztahací harmonikou?"

„Žebrat. Ba ne..." smál se. Byl podnapilý. „Nežebrám, hraji po hospodách zkrachovaným sedlákům. Jinak bych musil chcípnout hlady, protože fabrika stojí."

„Jene — ty jsi Svačina — chodili jsme spolu do školy, a dobře víš, jaký jsem byl. Dnes... o mně lidé říkají, že jsem lump, že mi máma pošla hladem, zatím co já zpíval a byl opilý v hospodě... Jene, Bůh je můj svědek, že máma hladem nezemřela, že ale umírala zoufalstvím, abych nechcípl hladem já dřív, než ona. Ona se měla dobře. Dostávala od obce padesát korun měsíčně a já něco vyhrál, nějakou podporu dostal a najedl jsem se mezi lidmi. Tak jí zbylo všechno. A já přece zůstanu lump... É, až půjde opět fabrika, strčím ruku do válců jako Francek, a potom alespoň dostanu pojištění, a až půjdu žebrat, lidé mi nebudou vyčítat zdravé ruce, nadávat vyžíračů republiky a lenochů..." Jana zděsilo zoufalství, jež styděl by se střízlivý říci.

„A kde ty jsi jezdil, co vezeš?"

„Byl jsem v pěti mlýnech prodávati žito. Mizerie. Řekli mi, že neví kam s moukou a kdyby měli peníze na nákup, mohli by prý s obilím nasypat vrchy stejné jaké má Šumava."

„Jene — je na světě spravedlnost? Může být větší ironie — umírat hladem, když obilím by se mohly nasýpati vrchy, jaké má Šumava?" Oba cítili těžkou odpověď. Ti dobří lidé báli se soudu a odsouditi vinníky.

„Co to tamhle modře kvete?"

„Len. Hořák ho nasil, má bídu a nahý choditi nemůže."

„A naše továrna zastavila práci, že prý má látek ve skladech, že by mohla ošatiti celou republiku."

„Skřivane, je na světě spravedlnost? Může být větší ironie — chodit nazí, když v jediném závodu je látek na ošacení všech občanů republiky?"

Skřivan užasle chápal variaci své dřívější otázky.

„Vím, že sedlákům již pšenice také odkvetla."

„Proč ale přesto dělník nenávidí sedláka a sedlák neshodne se s dělníkem? Protože Marx vidí v sedlákovi kapitalistu? Víš, kdo je Marx?"

„Vím a nevím. Podle našich předáků je asi apoštol naší strany. Já tomu nevěřím. On nás učil nenávisti vůči kapitálu. Na druhé straně nutíme naše dělnické poslance, aby továrník dostal tu a onu objednávku a slevili mu daně. Neboť dokud se v továrně pracuje i nám se dobře daří. Proč bychom ho měli nenáviděti?"

„Správně. Vy prosíte za továrníka, aby mu slevili daně, vy nutíte poslance, aby v parlamentu

hájili věci továrníků, a nakonec vás přece pan továrník vyhodí a řekne:

„Propouštím vás vinou selské politiky. Kdyby k nám pustili maďarské bagouny — vyvezl bych za ně látek, že bychom mohli pracovati na tři směny. Jděte a demonstrujte! Maďarští bagouni mají lacinější maso, proto i vy se budete míti lépe.“ — A vy demonstrujete a po demonstraci jdeš do hospody vyhrávati zkrachovaným sedlákům, kteří nemají na daně, protože nemohou prodati obilí a dobytek. Proto si nemohou koupiti šaty, sejí len a vaše továrna zahálí, a vy máte hlad. Ne tedy v dorozumění s továrníky, nýbrž se sedláky je možná náprava.“

„— — Hej — hou! — Skřivane — zahrej!“ křičel někdo z lesa.

„Zastav — je to Sivák!“ .Byl kdysi jedním z třiceti v Mrchovišti. Byl rovněž opilý.

„Aa? Jan? Už jsem na mrchovišti. Pohleď, tam mi vypadl provaz. Jsem trochu opilý, nemohu vylézti na strom, abych ho tam uvázal. Oběsím se... Oběsím! Jene, měl prý jsem se doženiti sto tisíc a nebyli by prý mi museli prodati dvůr — řekli na úřadě. Tak vidíš, jako za dob roboty — nesmíme se ženiti podle své vůle. Nesmíme míti srdce ani lásku. Musíme se ženiti, abychom vrchnosti vyženili na daně a dluhy. Kde máš vyženiti sto tisíc? Cha-cha — vyženíš-li je, bývají rovněž vypůjčené. Jene, jakým právem — křičel, až se v lese ozývalo — mi prodávají dvůr...? Ukradl jsem něco, prožral jsem něco nebo můj táta? — Měl jsem zabíti bratry a sestry, abych jim nemusel vypláceti věna, abych neměl dluh? Proč mám si vykupovati tátovy mozoly? Dal mně dvůr někdo? Jakým právem mi ho tedy berou?“

„... Ježíši, Siváku, nekřič — mluvíš jako bolševik. Uslyší-li tě někdo, zavřou tě,“ místo aby ho zkonejšil, křičel ještě víc. Byl zsinalý a pěstmi bušil do korby, až se koně plašili.

„Vidíš, koně se bojí mého zoufalství — zvíře — ale na úřadě ne. Já jsem bolševik? Tamhle má pomník také bolševik — Kozina z Újezda... Ať mne také oběsí, alespoň se nebudu muset oběsit sám... Ať mi vezmou chalupu! Hrabata je našim tátům také mohli vzíti. Cha-cha... my jsme to však hrabatům odplatili — vzali jsme jim dvory... a nová šlechta nastoupila, která je bere opět nám. Ona vybírá i desátky, sociální břemena uloží a vyssává nás, že už pro stát nezbývá ani haléře. Exekutoři jsou jich drábové... Cha-cha — ha hou — — ať žije Rusko! Cha-cha,“ ozvěna daleko se rozlehla .

Jan vida, že s opilým není rozumné domluvení, ještě nadhodil:

„To tak — ať žije Rusko, bolševici vzali půdu všem sedlákům.“

„A to jim pokládáš za něco špatného? Všem vzali majetek, aby se zrovnoprávnili. Nechtějí, aby úředník dělal šest hodin, dělník byl živ z podpor jako žebrák a sedlák byl nedoceněný otrok, jemuž naloženo tolik povinností, že nemá čas přemýšleti o právech. A ódy na soukromé vlastnictví dávno již ztratily ceny. Ať se někdo zaručí sedlákům, že budou pracovati osm hodin, že dostanou týdenní plat jako každý průměrný dělník, a uvidíš, kolik sedláků si svůj majetek podrží. Všichni by ho dali dobrovolně, viď. A kašlali by na soukromé vlastnictví.“

— Ale to se nesmí stát. Toho se bojí ti, kteří sedláka a i dělníka otročí, z jeho práce tyjí, protože mají strach o svoji línou kůži.“

Skřivan zatím sestoupil s vozu.

„Siváku, mlč, pojď — dovedu tě domů.“

„Nech si harmoniku na voze“ — mínil Jan. „Přijď si pro ni — já ti dám bochník chleba.“ Skřivan chtěl nechati harmoniku na voze, ale po posledních slovech se napřímil, oči mu zasvítily, trhly ústní koutky a on bez hlesu prudce sáhl po harmonice.

„Stydí se. Má bídu — nechce, abych...“

„Jene, v pondělí večer přijď do Zdanic.“

Jan jel, daleko ho doprovázel zpěv opilých a tóny harmoniky. Osoby, které potkával, k němu promlouvaly:

„Jsou to líná prasata. Ve dne leží ožralí v lese v chládku, když všude lidé pracují. To je ostuda...! Jen ať mu to prodají!“

Vidíš, světe, soudy lidské! Když v Americe se někdo otráví špatným alkoholem, všechen světový tisk plesá nad krachem morálky prohibice. Ale až jich bude tisíce umírati „dobrým“ alkoholem, až tisíce rozvrácených rodin bude vrženo v zoufalství, až miliony dětí budou hladověti za propitou výplatu, až z tisíců učiní zločince, až z tisíců mladých lidí stanou se vyvrhelové — pak nikdo si toho nevšimne! To bude plus lidské, specielně evropské morálky! Kletba alkoholu a hospod opije lidský bol, zaplaší zoufalství z úst a rty se otevrou opilému smíchu: — Hoj — smích — smích — třeba šílený, chce svět...

Zbabělosti lidská! Ubohý Svačino, Skřivane, Siváku...!

Rozčarování.

Otec Nežin rozhodl se ztráviti týden své řádné dovolené u Svačinů. Neža nenacházela slov, aby vynachválila Hromské údolí. Zřídka se shodovali v mínění o krásných věcech. Ona byla romantická, on praktický. Tentokrát se shodli a každý výskal v nitru svou radostí.

„Ideální údolí pro šlechtitelskou stanici. Uzavřené, úrodné, teplé, slunečné, s vodou — pravé malé království.“

„A romantické. Šťastný může býti, kdo tu bude kralovati,“ upřímně řekla Neža, úžeji tiskla otcův loket a snivě přivřela oči.

„Šelmičko, rozumím,“ říkaly otcovy oči...

„Mají-li Svačinové dosti peněz, naskýtá se jim jedinečná příležitost k rozšíření jejich království o 600 hektarů hromských lesů. Ten pán, co včera pro mne přijel s autem, byl centrální ředitel zdejšího panství. Prosil mne, nešlo-li by propustiti ze záboru Levenské polesí v severních Čechách, o které se uchází několik místních obcí a měst. Raději by rozparcelovali polesí Dravenské v jižních Čechách, jež není tak rozsáhlé, anebo i toto polesí západní. Já sice nemohu nic dělati sám, ale přímluva znamená mnoho.

Považ, Nežo, celý Hrom i údolí mít jednoho pána, nebylo by to krásné?“

„Bylo — tatíčku, viď, přimluvíš se... Kdyby neměli dosti peněz, může se Jan doženiti.“ Tomu se již otec opravdu usmál. Neža tušila, že řekla víc, než měla.

Otec pak odjel. Ve vlaku blaženě vydechl. Tak přece jeho tajný sen se uskuteční? Přál si míti statek, věnovati se své vědě — šlechtění rostlin — a míti dítě šťastné. Vroucně děkoval osudu, že alespoň dny stáří po chmurném životě spokojeností mu zaplatí. Ano, Bezruči: „Když dnové se krátí, chceme se přituliti k přírodě, abychom ještě zachytili, co jsme promeškali —. Tak mluví jedna z tvých básní.“

Avšak nebylo souzeno, aby v údolí vyzlaceném slunečními paprsky, dvě rudá poupata lásky Jana a Neži rozvila v plné kráse.

„Buď s Bohem! Kraji, tolik krásný a tolik krutý!“ Neutajila slz. Neža odjížděla na prázdniny, a také navždy.

„Snad je to také dobře! Proč se nevzepřel..? Snad ani nemohl. Neštěstí přišlo příliš záludně a rychle. Ne — nebude mu vyčítati.“

Na křišťálové míse dohoříval den. Modré měl páry a zlatý žár. Zlomené hole stínů ležely na cestě a do prachu krůčky tepaly větévku se šedými lístky.

Na nádraží u zavazadel čekal Jan.

„Tak, Jene, s Bohem! Děkuji vám za vaši laskavost, že jste mi přivezl zavazadla. Ucházejte se o místo po mně, — já už učiti dále nebudu. Buďte zmužilý i v neštěstí, které vás potkalo. A... Jene...! proč...“ nikdy se nedověděl, co chtěla říci. Stiskla rty a jemu ruku a rychle nastoupila do vlaku.

Bílý kapesníček, jako racek, provázel okno, dokud vlak nezmizel. Odjela. Pootevřenými rty vydechl vše, co hořklo pláčem a spalovalo nitro. Zachvěl se jako list. Cosi žhavého mu padalo do útrob. Duše se svíjela, chtěl plakat, chtěl býti sám, chtěl zemříti. To bylo přání nejvroucnější.

Unádraží válečný invalida, gramofon maje v bedničce na prsou provázky připevněné — žebral. Jan nechápal — cítil jen výsměch melodie a prchal pln nenávisti od něho.

Potkal známé. Mluvili obyčejné věci o polích, létu, jakoby nic jiného je nezajímalo.

Proč nemluví o bolesti, jeho neštěstí, smrti, nač myslel on. Nenacházeje úlevy a pochopení vypil hořkost do poslední kapky.

Jen ten, kdo měl někoho rád, jen ten kdo toho ztrácí, aby nikdy víc ho neviděl — to není zoufalství živých nad mrtvým, toť násilný pohřeb žijícího srdce — ten pochopí.

Směj se, světe, lásce! Směj se a dělej si z ní epigramy — zpívej a zesměšňuj ji — zoufalství nepláče, protože k světu má falešný stud a přetvářku.

„Nežo, proč jsi mne opustila, když vše se na mne zřítilo?“ Zalomil rukama. Slunce se propadlo do mraků. V smutečné šaty oděl se den. Mravenec, jenž nalézá zpáteční cestu podle polohy stínů — zhloudil. Vážka okukovala obrazce, jež na hladině kreslil vítr.

I Neža by byla zbloudila. Vlak však ji dovlékl do lidského mraveniště — města. Vnímala obrazce domů a ulic — jimiž vlekla ji dále pouliční dráha k domovu — na prázdniny.

Když s otcem vyměnila příslušné zvyklosti, jala mu vyprávěti o neštěstí v Hromském údolí. Přerušil jí povzdechem:

„Musí být opravdu zle, když i Svačina je na bubnu. Kdo by byl tušil, že hrdý Svačina, kavalír, bude žebrákem. Jak je to možné, aby byl nadělal tolik dluhů, aniž by to bylo nápadné?“

„O polovinu úspor byli připraveni válečnou půjčkou a o ostatní otcovou vášní. Jan i matka mysleli, že propíjí peníze, které plynou z různých funkcí a diet. Teprve když Svačinová byla vyrozuměna kampeličkou, že jim vloží do pozemkových knih vypůjčené peníze na Maříčino věno — věc propukla.

— Věno pro Mařku měli našetřené — ba ještě jim mělo zbýti po výplatě patnáct tisíc. Jati neblahým tušením, šel Jan s matkou do kampeličky. Tam jim řekl ředitel: „Pan Svačina často při-

cházel k nám, vypůjčoval si na stvrzenky říkaje, že knížku přinese dodatečně. Přinesl ji, když potřeboval slečně na věno, ale to již tam po odpisech zbylo na dvě stě korun. Vypůjčil si pak osmdesát tisíc a řekl, že má peníze v bance uložené na jednoroční výpověď a že nám přinese knížku, anebo peníze vrátí. Jelikož čas ten uplynul a my peněz neobdrželi, musíme je vložiti do pozemkových knih.

Račte se podívati, mám vše řádně potvrzeno, a i na této knížce, kterou přinášíte, již asi není také nic." Opravdu nebylo. Ba nový ještě dluh, pět tisíc.

— Svačinová pak v zoufalství padla před ním na kolena a hořekovala, proč je neupozornil.

„Byl bych vás upozornil, ale víte, že váš pan syn mne nemá příliš v lásce a proto by se mi bylo mohlo státi, že by mi ukázal na dveře a řekl: ‚Co je ti do toho? Starej se o věci své a nehas, co tě nepálí...'."

„Bídák!" sykl otec Nežin.

„No a teď to začalo. Vysvětlilo se, že Svačina si vypůjčil nejprve malé obnosy stokorunové na směnku, avšak když po uplynuté lhůtě musil zaplatiti, vydlužil se jinde a tak se to opakovalo do nekonečna. Úroky zvětšovaly výpůjčky, nesvědomití lidé, protože se vypůjčoval většinou v opilosti, psali i větší sumy, on zabředal, a maje strach, aby doma o tom nevěděli, zamotával se stále víc a více. A dnes, když se vše zřítilo, má na padesát tisíc směnečného dluhu a na sto tisíc knihovního. Za těchto okolností stěží dostane novou výpůjčku na splátku směnečných dluhů a tak zbývají dvě věci: Prodat aneb výhodná Janova ženitba. Nevěstu již má. Hanu — jejich děvečku. Má nadřených dvacet tisíc a táta prý by ještě

deset přidal. Je slušná, je pracovitá a hodná, říká matka. Jiná si ho nevezme, syna bankrotáře. Není vlastně synem Svačinovic. Je synem žebráka —. Svačinovic si ho vzali za svého... Teprve když jsem odjížděla, dozvěděla jsem se o tom."

„Co je třicet tisíc při tolika dluhu? Ty pohltí úroky a poplatky, když mu rodiče budou předávati hospodářství."

Oba se dlouze odmlčeli. Neža ukojila svůj vzdor a urážku, které se jí dostalo tím, že Jan neměl sil vzepříti se plánům svého spojení s Hanou. Ba neodvážil se ani říci rodičům, že by si mohl vzíti Nežu. Byl si příliš vědom rozdílu mezi jeho zaměstnáním a její inteligencí.

Otec Nežin měl hlavu nachýlenou dopředu a mírně jí pokyvoval: „Svačina — nejčestnější sedlák! Kdysi vůdce kraje, propadl alkoholu a zničil se! Kdybyste, sedláci, nebyli končili schůze pitkami, kdyby, když byl slaboch — jste ho podepřeli, mohl zůstati čestným člověkem. Bylo to vaší povinností. Co on nezištně vykonal pro vás, pro celý kraj, i Cihláře. A co vy pro něho? Váš zaměstnanec pro uraženou ješitnost, mistrnou hrou dohnal ho ke zkáze. Snadno mu mohl odepříti půjčky — opilému —. Střízlivý nebyl by se nikdy vypůjčil. Jednou si střízlivý vypůjčil — věno dceři — a málem by uvědomění toho byl zaplatil životem. Ranila ho mrtvice.

Dnes je na řadě Svačina, kdo bude zítra? Sedláci, dobře vám tak. Je ve vás ještě mnoho zděděného otroctví a panské přetvářky. — Plazíte se se skloněnými hřbety před svými zaměstnanci, kteří místo aby vás poslouchali, vám vládnou. Místo aby vás ochraňovali, ničí vás. Povaha vašeho zaměstnání je již taková, že vašim zaměstnancům dáváte moc vládnouti vám, a proto máte se

stříci karieristů a neprosazovati své nedostudované syny, zkažené studenty, neboť ti mívají velice často otřesený charakter s vědomím, že jsou na místě, které jim nenáleží. Nemají proto morální povinnosti a zodpovědnosti prýštící ze vzdělání. V tom je rozdíl mezi vzdělancem a karieristou," tiše domluvil Čarecký.

„Chudák, před měsícem chtěl za mne platiti v hostinci útratu." Živějšími slovy prolomil těžké ticho.

Neža pojednou cítila lítost. Neměla otci vše kresliti nejčernějšími barvami. Bylo pozdě. Na spáleništi snů doutnaly oharky krutými vzpomínkami.

„...Taková je láska a zrada!" z nitra zakřičelo. Byla jsi zoufalá, když tvoji románovou apotheosu lásky — kritik odmítl slovem grafomanie. Láska a nenávist, nenávist a láska jsou siamská dvojčata...

Jan hleděl na modré kvádry nebes, marně hledaje mráček, jenž na okamžik by zastínil sálající perlu slunce.

Slunce životodárné — zdraví, světlo naše! I ty jsi produkt lži a nenávist tvé vyznání. Jsi stejně bídné, smrtící a oslepující. Život je výsměch tvé zloby, neboť kde tvá síla vítězí, není života, nýbrž jen poušť.

Seděli a svačili. Na výsměch hygieně, malátni se žhavými útrobami pili studenou vodu a nebáli se nemoci, protože se jim vyhne, musí vyhnouti, neboť na nemoc není v létě času.

A opět žali, ten rok, úrodu polehlou, již stroj by přejížděl.

Otec, děd, někde povyrostlé dítě, v řadě za sebou kosí obilí a nikdo nemá soucitu ke stáří neb přílišnému mládí. Je hanbou, kdo nevydrží. Živočišná ctižádost prestiže nutí, aby slabí vyrovnali se silnějšímu. Stařec se nahrbí, dítě prohne v kolenou nohy dovnitř, ale vydrží.

Před Janem otcův řad vybírala Hana. Stále popotahuje raménka klesající blůzky. Jakmile se skloní, znovu klesá a bohaté ovoce ňader, kvetoucí růžovým pupenem, rozsvěcuje Janovy oči.

„Seč!" pobízí za ním vybírající matka.

„Nemohu — Hana vybírá pomalu."

„No, seč! Nebudu stát za tebou," zní zřetelněji.

Hana se přičinila. Jan pod ostřejším úhlem kosou zabírá obilí, rychle jde vpřed, dostihuje Hanu a žne ji těsně před rukama. Ona snaží se rychleji vybírati — leč marně. Jana se zmocňuje tyranisující touha. Naschvál se přičiňuje.

Náhle Hana jdoucí pozpátku o cosi zakopla a padla i s hrstí v náruči Janovi na kosu... Povstala se strašlivě zohavenou tváří. Krvavá ústa řezu otevřela se jedinému výkřiku:

„Tyrane — ty jsi vinen!"

Smrt Svačinova.

Soucit, z něho povinnost k Haně a láska k Neže zmítala Janem. Haně zůstala na tváři šeredná, rozšklebená jizva. Čas míjel. Byl podzim. Ovoce uzrálo, padalo listí, zrní v požehnané zemi klíčilo. Bude míti chmurné dětství, neboť podzim byl sychravý. Horské dítě má také takové dětství. Věčný podzim a zápas o život, sotva dovede se postaviti na nohy a unese prut... Na hroudách leželo tkanivo zlatých nití babího leta. Z mýtin vzlétalo chmýří vrbky. Letělo za tažnými ptáky do dálek, kam v podzimu tesknĕ hledí oči sedláků,

čekající na čísi návrat. Ticho je v lese, jak v srdci zrazené milé, vyčítá, tíží a bolí. Z holin kývají vysoké omšelé, osamělé hodince. Podobný jim byl Janův otec. Sešlý, popelavé tváře, vpadlých, věčně vlhkých očí. Uvědomoval si, kam vášeň ho strhla. Klesal pod tíhou viny. Přemáhal se, pracoval do úpadu, bláhový mysle, že tím to vynahradí. Jan, který ho sužoval při každé příležitosti výčitkami — prvně byl dojat zuboženým k slzám.

„Jene! — má vina je veliká. A byla by ještě větší, kdybych žádal, aby ses oženil k vůli penězům a tak se obětoval za dvůr, za mne a za matku." V těch slovech se zrcadlila nejlépe dobrota jeho srdce.

„Máš školy. Neža vzdala se učitelského místa jen proto, abys mohl o ně podati žádost. Učiň tak! O mne se nestarej. Po prodeji zbude ještě dosti, aby i matka byla zabezpečena. Či chceš sedlačit?"

„Musím sedlačit. Nevěřím, že po tolika letech bych mohl dělati něco jiného."

„Svačinovo pole, ty teď budou moje,
brzy už mu ouřad bankrot zabubnuje,
bankrot zabubnuje."

Na známý refrain jedné národní písně kdosi složil tato slova, která hulákal nějaký výrostek za lesem. Jan se trpně usmál. Otcovi vytryskly slzy.

„Kdysi vám ji zpívali jinak," bodl.

Rukama opřel se o hrábě, kterými oklízel pole, a na ně položil hlavu. Vzlykal. Spadla mu chatrná čepice. Šediny scuchané, schlíplé, jako lišejníky, kryly spoře prosvitající lysinu. Obrátil se. Byl jako kajícník — nějak svatý.

Špinavý, rozedraný, zmučený jako žebrák, do zdrásaných rukou, rozrytých černými a rudými puklinami, stíral slzy. Jeho bolest a hořkost však

byla neskonale větší než Janovy bolestné výčitky, neboť byl stár.

„Jene — odpusť mi..." klopýtl a padl na kolena. Vzal ho za ruku a snad ji chtěl i líbat. Zděšen Jan ukročil. Otec povstal. Maje hlavu skloněnou a vtisknutou do ramen, už nepromluvil a šel pomalu k lesu. Na kraji dlouho stál a očima provázel každý pohyb Janův. Nezavolán, otočil se a odcházel.

„Ať se vypláče a uleví si."

„Tatíčku, odpouštím vám —" chtěl zavolati za ním. „Ne, ještě nejsme zničeni. Napraví-li vás tato zkušenost, ještě vybředneme. Ano, vezmu si Hanu! Je silná, sveřepá — dovede bojovati o život. A já chci žít... žíti! Budu opět ďáblem — neboť pokud jsem byl člověk, stále mne provázelo jen neštěstí."

Byl večer a otec se nevracel. Květy hořce již byly zavřené a chlad stoupal z mechů. Zklamání rdousilo Janovo srdce.

„Komedii sehrál — a on mu odpustil..."

V téže chvíli vkročil otec. Byl opilý. Zoufalý Jan nad odpolední zradou, prve než promluvil, skočil k němu a zalomcoval jím.

„Jak můžete se ještě teď opíjeti — okrádati nás o poslední groš...? Komediante...! Bídáku...!" Smykl jím. Slzy malomocného vzteku stouply mu do očí a ve strašné nenávisti mohl i bíti otce.

Povstal — zapotácel se a upadl znovu. Klekl na kolena, a vztáhnuv ruce zašeptal:

„Nejsem... opilý..."

Ne, to nebyla slova opilého.

„Matko — Jene...!" oba přiskočili a zděsili se krásných, za této situace však děsivých očí.

„Co je vám? Mluvte...? Matko... rychle...

otci se něco stalo...“ Záporně pohnul hlavou.

„Jene — zachráněni jste... pojištění...“ více neřekl a upadl do hlubokého spánku.

Když Jan přišel s lékařem, ještě slabě vydechl a byl mrtev.

„Hned jsem si myslel podle příznaků, že to bude otrava rulíkem. Někde v lese ho natrhal. Rulíkem otrávený se často považuje za opilého, ale bezpečně to poznáte podle rozšířených očí. Hleďte, ty hrůzně krásné oči...“

V měkké náruči Hromského údolí ležel stín. Smrky byly tiché. Zaržáli koně, když vyjeli z údolí a pes táhle zavyl — to němota žalovala. Obilí požehnané jeho mozoly, natahovalo se ze země, aby spatřilo naposledy svého pána — černou rakev a mohutnou řeku lidského žalu. Tolik lidí Hromské údolí ještě nevidělo. Svačina měl pohřeb.

Muži sevřených rtů, spráchnivělých, snědých tváří — měli výraz tvrdý, jako pískovcové skály. Jen některý sykl:

„Svačinová — ta kudla, potvora hladová, ho k tomu dohnala.“

Zaslechl ta slova i Jan a bál se o matku, neboť dav se jitřil. Chodský, citově založený lid je vznětlivý, prudký a snadno se dá strhnouti k násilí.

Mýlil se. Když na hřbitově všichni viděli uzlíček ženy, udřené, ubohé, zničené dobrotisko, neměli sil ji kamenovati.

Zaúpěly větry a strhaly mračna. Slunečko vysvitlo a všecku energii snad soustředilo na hromadu štěrku a hlíny, aby alespoň ku posledu prochvělo chladnoucí zem teplem...

Bůh — úsměvem slunce mu odpouštěl...

Řečníci drásali duši a prodlužovali muka pozůstalých.

Krůpěje svěcené vody zaleskly se jakoby zalkání osudu. Harašila rakev — to zavírala se kniha marného života.

Sklonily se bílé hlavy venkovanů, každý mozolovitou rukou nabral hrst hlíny a jemu co poslední pozdrav hodil. A těch několik hromad zemí učinilo ohromnou, nepřekonatelnou hráz mezi přítomností a minulostí.

Mamička v náruči Mařky svíjela se žalem. Tak dovede milovati jen venkovská žena. Za všechno příkoří, bolest odplácí odpuštěním a lítostnými slzami.

A že nikdo davu neděkoval za účast a ani pánů řečníků se pozůstalí nevšímali, přišel semlíti svoji trošku pan Cihlář.

Možná, že jeho děkovná řeč by byla trvala také hodinu, kdyby Jan jako uštknutý — jako dobíjený lev — snad šílený, svou bolest již nepřehlušil a vykřikl:

„Zmiz, bídáku! Zmiz — mizero — tys ho zabil...! Špinavci jste všichni, jak tu stojíte. On byl váš vůdce, pro vás se zničil a — vy — vy — jste ho strhli do hrobu — mne okradli o dvůr a mou matku jste zneuctili a chtěli kamenovati...!“ byl stržen příbuznými. Sípal, rval se, až měl šat na sobě roztrhaný.

Sen se vyplňuje.

Tragedie končila.

„Škandál... Škandál...“ vyl po pohřbu celý kraj. Jan stal se vyvrhelem.

Matka zešílela a byla dána do ústavu pro

choromyslné. Jan byl sám. Přišli příbuzní s farizejskou pomocí a protože více kárali, než pomáhali — vyhnal je. Opřel se o Hanu a babičku.

„Hano, — tvoji rodiče by rádi viděli, abychom se vzali. Všichni mne zradili mimo tebe — jsem k tomu povinován. Ale dvůr není můj. Co zbylo pohltí blázinec —! Šedesát korun denně nemohu vyhospodařiti. Počkáme se svatbou až po dražbě. Snad něco zbude, abychom mohli býti živi. Kdybych si tě vzal teď — dala bys mně svoje nadřené úspory, které by přišly také v niveč. Takhle alespoň okradou jen mě."

Hana otrocky přisvědčila. V očích měla psí věrnost a oddanost. Nezáleželo jí na formalitě, stačilo jí vědomí, že bude moci býti navždy Janovou služkou. Umiňovala si, že nyní bude dříti třeba ve dne i v noci, aby mu dokázala, že žádná jiná není pracovitější. Utrhne si poslední od úst, aby se přesvědčil, že žádná jiná není šetrnější.

Ale zapomněla, že její čistá, prostá a proto svatá láska nikdy neuspokojí Janovu inteligentní duši.

Jan si uvědomoval, že nebude nikdy moci její lásku oplatiti — snad bude jí vděčný a lásku nahradí shovívavou uctivostí. Snad jí postačí a nikdy neprohlédne dálky, kam perutě stesku budou odnášeti jeho marnou touhu, lásku a věrnost — k nevděčné Neže.

Tíha viny sklonila jeho hlavu. Vzpoura nitra pokusila se ji zvednouti a zvedla, ale jediný pohled na děsnou jízvu na zohavené tváři Hany zlomil odhodlání jako suchou haluz, jež padla co podpal na oltář obětní — kde jeho srdce vykrvácí a usmířeno bude svědomí.

V polích, prost studu, do hrud před Bohem

zaplakal... Dobojoval... Den se za hory ve smutku skláněl.

A do noci velkoměsta, barevné záře reklam svítivá kreslily písmena — širokými úsměvy výkladních skříní lákaly chodce bez úsměvů; livreje, skvělá auta, blýštivé uniformy, krásní mladí lidé, všichni kamsi chvátali a neměli času vyslyšeti prosbu dítěte:

„Kupte si kytičku fialek..."

Neža si ji koupila a koupila i úsměv toho chudého vyhublého chlapce. „Co tady chceš?" odevšad se jí zdálo, že na něho volá... Tolik nádhery a bohatství na jedné straně a na druhé straně tolik bídy. Snad těm lidem od toho samého kamení kolem i srdce zkamenělo...

Chtěla ho politovati, ale byl pryč. Běžel, aby prodal zas jinde — kytičku se svým úsměvem — za korunu. Za korunu! Za peníze se tu všechno odvažuje! Potkala známé, byli uctiví, neupřímní, přetvářející se a pochlebující. A protože ona byla upřímná a poctivá, řekli o ní: „Naivka".

Došla domů. Unavena bezděky usedla na stoličku u klavíru. Přivoněla k fialkám a vzpomněla na Hrom. Vlaze položila ruce na klávesy, přivřela oči a všechnu touhu vložila do sladkosti improvisace. Odpustila...

Dlouho by byla tak seděla, kdyby ji nebyl vyrušil otec. Byl poslán zemědělskou radou do Domažlic — na okresní výstavu dobytka k posouzení plemenného materiálu.

Tam se dozvěděl o hromské tragedii. Řekli mu:

„Tátu měl vzorného. Míval nejlepší dobytek, zvelebil hospodářství a sotva zavřel oči a dvůr převzal syn — už je na bubnu—." Že však vlastně nezačal ještě hospodařiti, a proto nemohl býti

vinen — to jim nenapadlo. Pak vyprávěl, co slyšel. Končil slovy:

„Nežo, vím své. Jsem stár a víš, že obětoval jsem své štěstí pro lásku k půdě. I ty máš po mně ráda přírodu. Snad jen jinak než já... Hromské údolí je celé na prodej —. Hraběcí lesy — jež mohl míti Svačina, budou rozparcelovány. Koupím Hromské údolí — učiním Jana správcem, anebo... koho si vybereš... Zítra mi řekneš svoje rozhodnutí.

„Vím, tatíčku, že co děláš, je vždy dobré — souhlasím plně s tvým návrhem," diplomaticky zastřela svoji radost. Ruměnce prozrazovaly, že při jiném návrhu stěží by byla tak vzorně poslušná.

Tatíček odešel.

„Jene!" horká vlna projela jí tělem, roztouženě sevřela do náruče polštář a úzce se tiskla na čaloun pohovky. Umiňovala si, že na oko úředně mu oznámí, že bude správcem, a čas bude k němu nevšímavá, aby ho potrestala.

„Jen aby nebylo pozdě — může se oženiti s Hanou," jakoby zapochybování bylo jehlou, cítila bodnutí.

Znovu a znovu sama sebe pak ujišťovala slovy:

„Ne, do čtrnácti dnů se neožení," a pak se již o zdar nebála. Čarecký žádal, aby mu vše dříve vysvětlila dopisem. Ale ona rozhodla, že ho překvapí. I otce dovedla odzbrojiti.

„Jen ať to přijde do dražby. Nikdo se neodváží Svačinu koupiti. Bude to lacinější a smažou se dluhy. Jinak bychom je museli platiti." Otec se usmál mazanosti dcerušky.

„Vidíš, tatíčku, přece něco jsem podědila po tobě."

Čarecký pak dal příslušné pokyny krajovým

advokátům, ale ti všichni odmítli uskutečniti koupi a potvrdili Nežina slova, že koupiti Svačinův grunt se neopováží nikdo a kdyby, sklidí nenávist a pomstu celého kraje. Čarecký pak předal koupi jedné realitní kanceláři.

Následující dny byly vyplněny přípravami ke krkavčí hostině. Prvně z návodu Cihláře přišlo krajové družstvo a za své pohledávky odvezlo si seno a slámu. Tím byl nucen prodati dobytek.

Jan urazil celý kraj, nepočítal s jeho pomocí a soucitem, nevěřil ani v solidárnost, ale přece přišli dva sousedé a v noci odvedli mu zbylý dobytek, aby nebyl dražen. V noci odváželi i nářadí a Jan jen tiskl pěsti sípaje:

„Komu jsem co ukradl, že v noci musím ty věci odvážeti?"

V předvečer dražby Jan chodil po vyrabovaném dvoře jako beran a bylo strach na něj promluviti.

„Skály se spíše pohnou, než lidské svědomí ustrne," pro sebe povzdechl a zamířil ku Skalici, kde Skaličtí společně meliorovali své pozemky. Poslední to dílo jeho otce. Svačina jako předseda vodního družstva vyšlapal subvence a mnohokrát sousedy do noci přemlouval v hospodě, až se mu věc podařila. I Hromské údolí mělo býti meliorováno. Bylo však vypuštěno z plánů, protože pro bankrotáře subvence nejsou.

Zvedl límec u kabátu a klopýtal přes zmrzlé hroudy k pracujícím lidem.

„Nazdar! — Jsi oblečen jako Eskymák — hleď, my jsme bez kabátů, čepic..." volali dělníci, když se přiblížil.

„...A valí se z vás pára a kalhoty máte promočené, zmrzlé v pancíř." Viděl, jak mrazivý vítr rychle osušuje pot, na srstnatých úzkých, pro-

lomených hrudích, v nichž vrzaly nachlazené plíce. Viděl skleslé tenké pavoučí ruce, jež třicet let předly vlnu a nyní zmáhány krumpáčem zanítily se krvavými puchýři... A z vyzáblých tváří kanul rovněž pot, křičela bída, nenávist a plakalo zlomené stáří...

„Jene, za války jsem kopal takové příkopy na italské frontě. Pohřbívalo se do nich. Proklínali jsme při tom válku, císaře a kamení. Nikdy bych nebyl věřil, že budu za takovou práci jednou vděčný."

„Hroby jsi v bažinách nekopal. Měl jsi plášť. Byls nucen kopati a proto jsi proklínal. Dnes jsi vděčný, že jsi sloup bláta a kolik desítek lidí ti to ještě závidí, a pokládalo by si za štěstí, kdyby jimi mohli býti. Až z vás nadělají rheumatiků, mrzáků, kdo vás bude léčiti, živiti vaše děti a kdo zaplatí vaše zdraví...?"

„I, líp nám bude, když pojdeme. Jsme nezaměstnaní. Kdo nepracuje, ať nejí! Kdo jí, vyžírá republiku... Jene, my máme také srdce a cit. My nechceme podpor, neboť jsou nemravné. Berou je lumpové, povaleči, řemeslní lenoši a beru je já — starý dělník, jenž třicet let ke vší spokojenosti poctivě pracoval. Stejné lístky bereme. Jak je to možné — jak nespravedlivé.

Pěnkavy sbíraly zmrzlé červy na čerstvě vyházené zemi a drobty. Vrány byly tak drzé, že jedna z nich vzala červený raneček se skývou suchého chleba — jenž byl svačinou i obědem, a vzlétla.

Byl příliš těžký, musela ho pustiti. Byl to chléb Skřivanův. Nezvyklá podívaná upoutala k sobě pozornost všech. Že bylo k polednímu, sešli se kol Jana a stojíce, žvýkali, kdo co měl; kdo neměl, byl podělen ostatními.

„Vrány jsou škodlivé a kruté. Ničí mláďata pěnkav," řekl Jan.

„Jene, my je krmíme — mají také hlad a věříš, že nyní svorně s těmiže pěnkavami takřka u sebe hledají červíky? Hleď, jak jsou rozčepýřené, a nebojí se nás. Víš proč? Protože bída otupuje a lhostejní. Hleď, jak tato je uštvaná a krotká. Mohl bys ji kamenem zabít."

„Hoši, jsme jako ti ptáci. V bídě se bratříme, v blahobytu ze vzpupnosti umyjeme si ruce třeba v krvi bratra. Takový je život!"

„Což, ty můžeš bědovati? Co bychom měli říkati my, aneb ti, co tamhle přicházejí. Nemáme síly ani zručnosti, takže si nevyděláme ani na nářadí, které jsme si musili koupiti. Jen tamto ti obři vydělávají slušné peníze — i přes dvacet korun denně."

„Hoši, co vás dnes bolí, to já a ti, co přicházejí, dávno jsme přeboleli. Skřivane, pamatuješ, jak já vezl fekálie, ve městě se mně posmívali a ty jsi nesl kilo masa, měls čisté šaty a jak já ti záviděl... Tenkrát nás bylo třicet inteligentů bez práce. Nutili nás do práce, jež nám nepatřila, jako nepatří tato nám... A tehdy nikdo to nechápal — smáli jste se i vy, když dali jsme si jméno Mrchoviště. My jsme otupěli — jako ty hladové vrány — vy ještě ne. I vy budete míti jednou pocit zbytečných lidí — lidských zdechlin a svět, a třeba jen vaše továrna, bude se vám zdáti mrchovištěm."

„Nazdar Jene — vůdče!" zdravili příchozí, přerušivše jeho řeč. Šli jsme ti pomoci. Zítra ti prodají dvůr... Jene, víš, že jsme lidé špatné pověsti — lumpové, povaleči, bolševici a podvratní živlové, ale ty víš, proč jsme se takovými stali. Ty jsi byl šťastnější — zůstal jsi čestným člověkem a stranil jsi se nás — opustils nás a my klesali,

protože naši tátové sami ztráceli chleba a my jiného nenalezli. Zítra ho ztratíš i ty a budeš stržen námi..."

„Jene," promluvil ostýchavé Skřivan, „co budeš dělati, až ti prodají dvůr? Byl jsi vůdcem v Mrchovišti — já tě zval tehdy, když jsi jel ze mlýna, abys přišel do Zdanic mezi nás. Tys nepřišel, chtěli jsme tě za vůdce — když sedláci tě nenáviděli.

I dnes jsme tu samí ubožáci — řekni nám, cos učil kamarády v Mrchovišti. Měli tě rádi..."

Jan mlčel.

„Jene, fascinoval jsi nás svými slovy. — Jene, berou ti chalupu... dnes už ti nemusí také na ničem záležeti... mluv — uč je Mstě..." řekl jeden z přišedších.

Záporně otočil hlavou.

„Učil jsem vás mstě a msta mne zničila. Život je chleba a krev. Krev dává matka — chléb dává země. Kdo by pohrdal matkou, nazván bude špatným, a kdo pohrdá zemí — pohrdá chlebem... A ona se mstí. Msta je děs! Kletba na lidstvo přišla, že pohrdalo zemí... a vaše bída je její prokletí... Země, dáš-li jí co, vrátí ti to. Ta nezná zisku, stávek a žádná technokracie ji nepřinutí k vydání dvojí úrody za rok... Země je živá. Ví, kdo ji miluje, o ni pečuje. Země je msta — mstí se a zahubí toho, kdo ji proklíná. Já učil mstě — i já pohrdal zemí a teprve teď, když ji ztrácím — cítím její pouto. Země je můj chléb, bude-li mi vyrvána, zahynu! Budu bídný, hladový, tak jako vy, bezzemci — stromy bez půdy, chřadnoucí a vyvrácené. Patří-li na světě komu pomsta, je to těm, kdož berou chléb. Vám ho vzaly stroje, mně ho vzala otcova vášeň. Není komu se mstít..."

Všichni stáli jako v kostele, zbožně a smutně.

Soucitem stírali bohaté Janovy slzy a bolestně tiskli pěsti...

Nechali ho odejít, ale zjitřené rány vlastní bídy snadno se naplnily jedem slov kamarádů z Mrchoviště. A snad to byla neprozřetelnost, co učinili. Pozvali si nějakého tajemníka radikální strany. Rozvášnění bylo mu vítané pro získání davu, pro jeho politické přesvědčení. I on hlásal mstu. Bylo se obávat krveprolití v předvečer dražby. V takové náladě zrodil se den v Hromském údolí. Dělničtí studenti byli hned ráno zatčeni pro pobuřování davů. Sedláci nevraživě hleděli na hladovou nezaměstnanou „luzu".

Tajemník nemohl mluviti, neboť tu byla silná četnická asistence. Avšak byl příliš obratný, aby své řekl sedlákům:

„Hospodáři — Svačina byl váš vůdce a pán toho údolí. Zítra už tu nebude vládnouti ani Svačina, ani hrabě — ale nějaký sekční šéf. Vezměte si noviny, stojí to tam černé na bílém." A sedláci čtli, hltali slova, drali se o noviny: Článek zněl:

— Jak Chodové byli okradeni o lesy. Také odplata dějin. Po převratu byly drobným rolníkům vzaty lesy starousedlých, t. j. lesy, které oni vlastnili staletí, sázeli a opatrovali — jenomže nebyly řádně zaknihovány. Lesy tyto připadly obcím. A tato krádež není bolševismus — konfiskace hraběcích lesů pro vysoké státní úředníky není také bolševismus. Je ještě u nás spravedlnost? Pak, ať si otevře dějiny slavných Chodů a čte, jak hanebně byli Chodové okradeni o hvozdy — jak hájili královský hvozd a nelekli se žalovat samému panovníkovi, když vrchnost ho ničila. — Čtěte, jak zápasili s Domažlicemi — s těmi, jež z lesní reformy získaly sta hektarů lesa, zatím co sedlák nemá ani násadu na vidle. V těch lesích

z okresních peněz se bude stavěti silnice, aby prý auta mohla jezdit až na Čerchov, a zatím dělá se tím pohodlí lesní správě, jíž se usnadňuje lesní těžba. A když umře někdo v zimě v osadě Vitánky, nemohou ho ani pohřbít, protože nemají cesty — než polní nesjízdnou cestu do údolí...

Vzpomeňte na Baara, jenž přivedl Chody do parlamentu a jimž slíbeno, že lesy dostanou. Zapomněli jste! Ale Chodové nezapomněli! Nevděk váš je rozvrací.

Dnes opět bylo Chodsko okradeno o 600 ha lesa, jež dostal pan sekční šéf..., kterého přirozeně nesmíme jmenovat. Však brzy ho, Chodové, poznáte. — Tak končil článek.

„Pánové, ten pán sem poslal své lidi, aby Svačinu koupili. Mlynářovy pozemky prý již také koupil. Chce míti údolí zcelené," dmychal dále tajemník.

Tah zkušeného štváče davů splnil svůj úkol. Sedláci hulili jako zlověstné doutnáky, rotili se a těžce, jako balvanové, šli do dvora.

„Nesmí cizák koupit Svačinu. Sami raději koupí pole a pak je Janovi, kdykoliv je bude chtít a vrátí peníze — dají nazpět."

O tom všem neměl Jan tušení. A když viděl později při dražbě, jak div se o pole nervou, hází, jakoby peníze byly jen bezcenné papíry — užasl. Tak ho bolel nevděk. Nakonec byl jat bezmocným vztekem, ale opět usmířen škodolibou radostí, že přece sedláci nedostali ani strych pole. Nějací cizáci vydražili statek za astronomické číslo. Jan mohl být docela spokojen, neboť po zaplacení dluhů mu zbude ještě tolik, že může si koupit dvůr větší než měl...

Ale tak Jan neuvažoval. Exekutor zářil radostí.

„Pánové — ještě dvě věci zbývají vydražit..." Dav ztichl. Jan vyvedl babičku — chuděru zaplátovanou a špinavou, a svého otce — obecního žebráka, kterého vyhnali z pastoušky, protože prý má syna sedlákem.

Nebyl by přišel, ale chuděra přinesl mu pět set korun — své jediné úspory, jež si schoval na pohřeb.

„Pánové — nuž, bába a žebrák — jsou zadarmo. Kdo hodí? Bábo — žebráku — nehází —, nikdo vás nechce —. Nuž, házejte! — he-he..." šíleně se smál a davu šel mráz po zádech. Byl voskově bledý, pokalených očí — zježených vlasů. Vychrtlý, když vztáhl ruce k nebesům — zdál se jako probodená zmije ve smrtelném skoku.

„Táto — táto —" plačky, zoufale vykřikl, „pro tento lid jsi se stal bankrotářem... pro lid, jenž tě přišel koupit... Ale Svačinů bylo údolí a Svačinové je živi neopustí... Bůh je můj svědek!

— Mizerové! — Bídáci!" Plivl do davu zaprásk a zamkl domovní dveře. Co pak se dělo na dvoře, těžko popsat. Jistě by bylo došlo ke krveprolití, kdyby křik, vytí a zmítání těl, nebylo vystřízlivělo příšerným úžasem...

„Hoří — hoří!" Hořelo se všech stran. Vylomili dveře a ještě příšernější naskytl se jim obraz. Babička — žebrák a Jan byli živé pochodně.

„Rychle — pusťte přijíždějící auto — ať je odveze do nemocnice," kdosi vykřikl. Zoufalá Hana vrhla se k Janovi a stala se živou pochodní též.

Auto předjelo a z něho vystoupila Neža s otcem... Plachá a uděšená. Při pohledu na Jana stala se lvicí — vytrhla se otci — drala se davem

— vztahovala ruce... ale dav ji zadržel, aniž toho byl vědom...

Statek hořel... Údolí zrudlo rudě — zář pod nízkými černými mraky napjala přes údolí rudou oponu příšerného divadla. Sen se strašlivě splnil. Rudá opona ukončila hromskou tragedii — skončilo největší lidské drama: o lásce — krvi a chlebě...

Plamenné jazyky ohně k nebesům vykřikly jediné slovo:

„Žalujem!".

Halucinace.

Den umíral v pláči. Hromské údolí vylo žalem siroty.

Den nový vstal dříve, než oschla rosa na květech očí Neži. Křehounké kytice bílých květů do okna jí postavil Mráz.

„Bože můj..." uniklý vzdech vzlétl k nebi, kde končí lidské naděje a sídlí Bůh.

„Jakou oběť chceš, abys zachránil Jana...?" zaúpělo proklané srdce zoufalou prosbu.

A Bůh ve svědomí promluvil:

„Všemohoucnost není síla Boha. Byla dána lidstvu, žije v něm a zvítězila by — kdyby lidstvo odhodilo přetvářku a nelenivělo nadějemi."

„Nežo, řekl otec, „upokoj se. Čas všechno zahojí... Upokoj se, oblec a usmívej se, až vyjdeme, ať lidé nic nepostřehnou."

„Usmívej se... přetvářej... a svět bude spokojen. Lidské žití je ve dne komedií, v noci propastí tmy..."

Je den — začíná komedie:

„Hoj, smějte se! Život je víno — spijte se!

Plané jsou květy ilusí, náboženství je slabost. Nám vládne jen Zákon, imponuje síla a rozum! Štěstí? Spokojenost — jsou přežitky."

Nuž, dni, odejdi, tma zbělí v našich očích, změní se opět v den a nás více nepoděsí propasti tmy.

Je den — věčný den —; sláva, zvítězili jsme nad tmou přešlých věků, nad demagogií s Bohy, chystejte oslavnou hostinu...

„A kdo ji dá...?" šeptá vesmír.

„Jsme tu! Hosté! Miliony hladových... Jídlo! Alespoň chléb! Století štědré — století triumfu Rozumu — nuž, kde máš hostinu? Chceme víno — chceme být veselí — chceme ti provolati — slávu... — — — a — — — ty otáliš? Jsi snad lakomé...? Jsi vyděračné? Jsi hluché —, že neslyšíš volání:

„Dej nám chléb! Dej nám chléb... sice se vzbouříme."

„Oho! Lůzo, chátro... Mana již z nebe nepadá a chleba musí narůst z práce."

„Chceme práci..."

„To je zpátečnictví — chtít práci ve století triumfu strojů. Blázni — oceloví roboti ji za vás dělají.

„Ano — ty i jedí za nás. A my je rozbijeme... Nechť zhyne Rozum, nechť přijde tma, aby do ní zazářila Spravedlnost. Největší spravedlnost byl Bůh, proto byl ukřižován."

Zbídačené lidstvo pokleká k modlitbě:

„Matko Boží, pros za nás, za hříšné,
chléb vezdejší dej nám dnes,
vysvoboď nás — amen!"

Vysvoboď naše mládí... jež věřilo falešným prorokům. Varuj je i národ před modní lží, jež živí v nich iluse, které nemohou býti splněné,

Rozume, století pokroku, kam se obrátí tisíce studovaných, jichž rok od roku přibývá, aniž bylo pro ně místo. Co vyroste z dorostu dělnického, jež mládí utopí v zahálce, odvykne práci a zvykne neřestem? A co naši tátové — jsou sice staří — ale umřít nechtějí...

Stanou se z nich Siváci, Janové, Mrchoviště. Na půdě přehnojené vyrostou stvoly, jež se neudrží, padnou a shnijí. Zbavme se lžidemokratisace, sociálního nadcítění, buďme v prosazování pravdy i krutí, jako je Život a příroda.

Pak vrátí se důvěra a štěstí nebude přelud, ale v nás. Neboť na světě není písek méně důležitý než cokoliv jiného, nesmí ani člověk-úředník být víc než poslední čeledín. Až to dokážeme, zasткví se lidství v pravé, čisté a životní demokracii. Přejdou však staletí, než lidství bude mít na to slovo nárok. Co marných bude ještě umírati a děsiti se halucinací štěstí — jako Jan. U jeho lože pláče sestra — smutná stojí Neža s otcem.

„Jene, nesmíš zemříti," běduje sestra. „Hleď Jene — otec tě zachránil... cos to nevěděl, že byl pojištěn? Sto tisíc dostaneš — zaplatíš dluhy..." zdálo se, že poslouchá.

Tvář halily obvazy, po očích táhly mlhy. Šumělo mu v uších a rudý plápol zpíval: „Štěstí, konečně štěstí přichází..."

„Nechci je!" — vykřikl. Sám se zděsil výkřiku.

„Jene — máte bolest?" otázala se Neža.

Napřímil se —. Nic — ticho.

„Přelud? Ne slyšel jasně své křestní jméno." Chtěl strhnouti obvazy. Nemohl. I ruce byly spoutány obvazy.

„Nežo?" zaúpěl tiše, že nerozuměli. Poslouchal. Bylo ticho...

„Jene, přejete si něco?" opět otázala se Neža.

„O ne, nic... Přelude... nemuč mne!" vykřikl. Ohnivé jazyky třásly se smíchem.

„Cha-cha..." šíleně se smál — — i on.

„Štěstí, ty mi chceš namluviti bláznovství o stotisících, o Neže... Což myslíš, že na věky budu hlupák?..."

„Štěstí není na světě — pryč přelude — mučíš mne, věda, že jsem spoután... Pryč... přelude, zabiji tě —. Ach... on... on mi proklál srdce. Ach, jak to bolí..." rty se přestaly chvěti a bílý zřel most do věčnosti.

Svobodná duše opouštěla bolestné tělo a lidé od lůžka tiše odcházeli...

„Uklidni se. Usnul..." řekla sestra Neže.

— — — —

Jene — Mládí naše — dotrpěl jsi a já za tebe světu „Žaluji", ale ten se mi vysměje... nazve mne lhářem a bude mne kamenovati, protože jsem měl odvahu říci pravdu.

Konec.

DOSLOV.

Milý čtenáři! Dnešek volá a chce znáti svoje zrcadlo. Zachytil jsem je do třísvazkové trilogie „Stíny bílých květů". Bohužel — ani nesmím říci, proč místo ní předkládám Ti tento zmrzačený dokument kruté doby.

Žaluji — žaluji! Rovnost — volnost — bratrství, nechť znovu vzkřísí se a budiž pravdou! Zradíš-li tato slova, Národe — zahyneš! Jsme národ, který má vrozenou nenávist vůči násilí. (Charakteristická v tom směru jsou slova kteréhosi předsedy socialistické mládeže, jenž v době asi před nebo po všesokolském sletu pravil: „Nikdy se nepůjdeme bít za žádnou ideu.")

Není obrana ve fanatismu a patronech, ale v jednotě národa; ve spokojenosti pak jeho štěstí. Z této stránky pokusil jsem se ukázati, kam klesne duše zrazená a bolavá, jež je ponechána sama sobě.

Dále úmyslně používám slova „sedláci z hor". Pro tento okruh lidí je míněn i termín „selství".

Kde mluvím o odborných školách, aplikuji na J. Š. Baara v Cimburovi.

AUTOR.

Josef Seidenglanz:

ŽALUJI.

Svědectví kruté doby.

Vydal:

Nakladatel Jan Kobes, Praha.

Tisk vlastního závodu

v Plzni.

1934
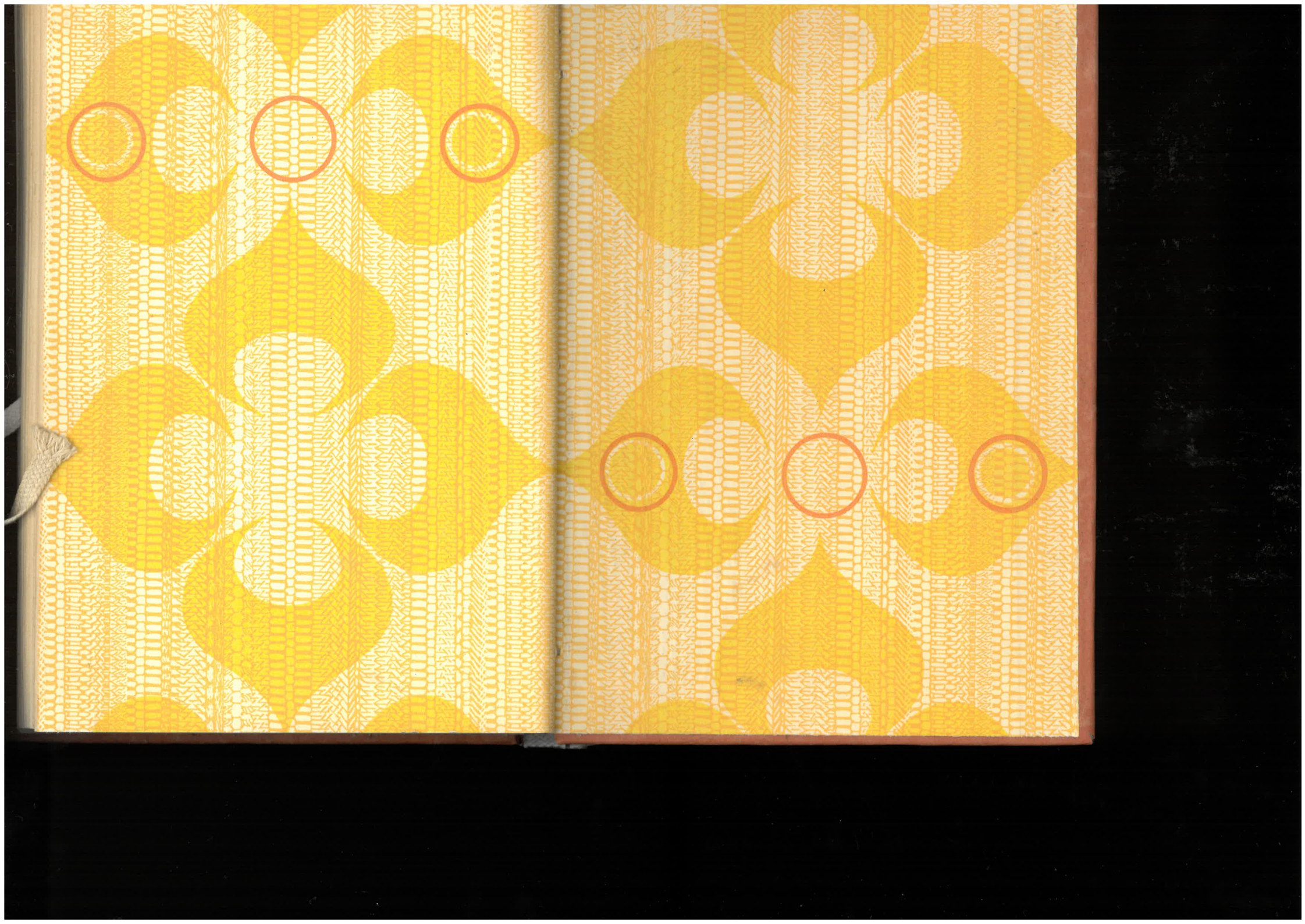
Návrh obálky provedl J. Malina, umělecký fotoatelier v Plzni, Palackého tř. 13. — Štoček zhotovil „Západočeský zinkografický ústav v Plzni".